

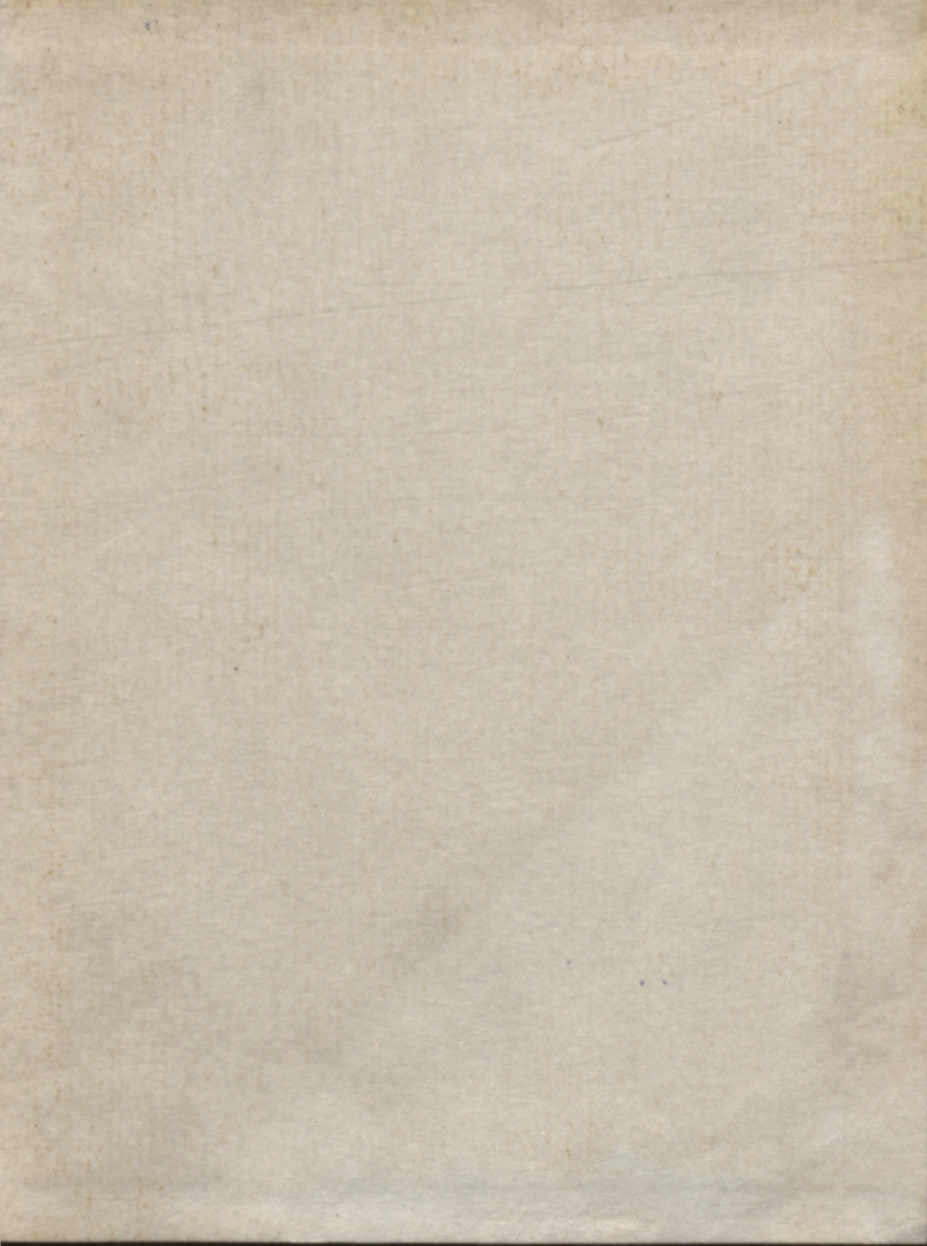
5
810.09

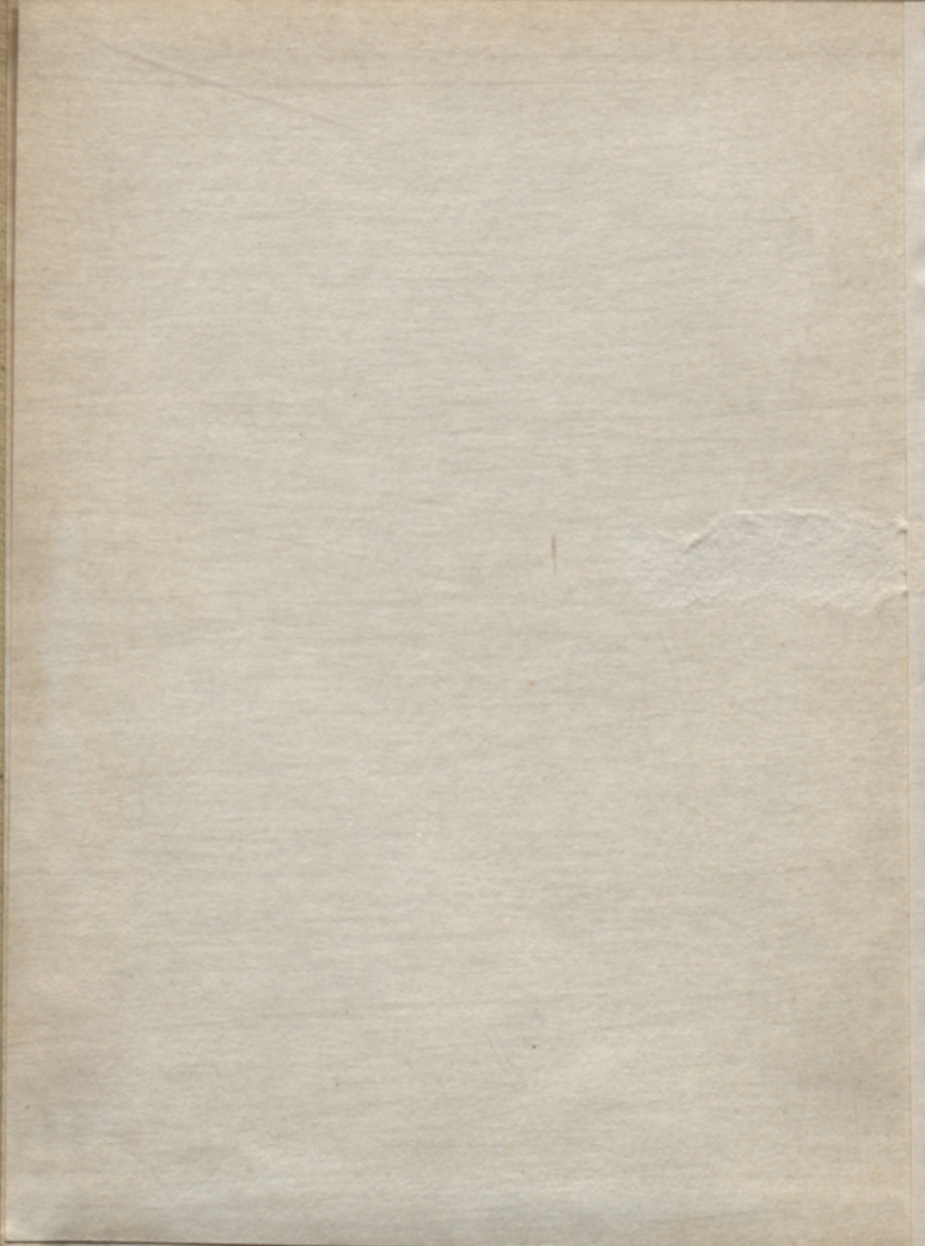
ANTONS BIRKERTS

J. RAINIS
PLESKAVAS
TRIMDĀ

J. RAINIS PLESKAVAS TRIMDĀ

64-26.929

ANTONS BIRKERTS

J. Rainis

PLESKAVAS
TRIMDA

PLESKAVAS
TRIMDA

RAINIS VALDĪBAS ĪPAŠNĪBA
RĪGA

WATSON BROTHERS

300 N. 3rd St.

ST. LOUIS, MO.

PRINTED

B
810.09

Latvijas Valsts izdevniecība

04-52-759

B

ANTONS BIRKERTS

J. Rainis

PLESKAVAS
TRIMDĀ

LATVIJAS VALSTS IZDEVNIECĪBA
RĪGA 1964

Latv. PSR Valsts bibliotēka

64-26.929 d

8L1

Ra 333B

8n.

ANTON BIRKERTS
PĪŠKAVAS
TRIMDA

Latvian State Library

1964

IEVADAM

Pagājušā gadsimta beigās arī Latvijā sākās tautas atbrīvošanās cīņas proletāriskais periods. Liela nozīme tā sagatavošanā un ievadišanā revolucionāri demokrātiskajai kustībai Jaunā strāva, kuras izcilākie pārstāvji — P. Stučka, F. Roziņš-Āzis, J. Jansons-Brauns, P. Dauge u. c. pirmie propagandēja Latvijā vēsturisko materiālismu. Viens no galvenajiem viņu vidū bija dzejnieks J. Rainis (1865.—1929.), ko tolaik pazina galvenokārt tikai kā juristu un redaktoru J. Pliekšānu. Viņa jaunības dienu viena cēliena izpētei veltīta šī grāmata.

1.

1897. gadā, kad cara žandarmērija ar masu arestu palīdzību Jaunās strāvas kustību likvidēja, viens no pirmajiem cietumā tika ieslodzīts arī Rainis, un no turienes ceļš veda tālāk uz trimdu: vispirms pagaidu izsūtījumā uz Pleskavu, pēc tam uz ilggadīgu nometināšanu Slobodskā. Slobodskas laiku šo materiālu speciālists A. Birkerts noraksturojis monogrāfijā «J. Rainis Slobodskas trimdā» (1961.); tagad pienākusi kārta pētījumam par Pleskavu.

Pleskavas trimdā Rainis pavada ne visai ilgu laiku — tikai nepilnu pusotru gadu (no 1897. gada decembra beigām līdz 1899. gada jūnija sākumam). Taču vairāku apstākļu dēļ interese arī par šo viņa dzīves periodu ir liela.

Pirmkārt — Pleskava, atskaitot pāris Rīgā pavadītas dienas, ir pirmā vieta, kur Rainis uzturas pēc izkļūšanas no cietuma. Līdz ar to senajā krievu pilsētā aizvadītie septiņpadsmit mēneši ir it kā pārbaudes laiks, kas rāda, kurp viens no agrinākajiem latviešu marksistiem pēc pirmās smagās sadursmes ar cariskās patvaldības cieto dūri savas gaitas virzīs tālāk. Kaut gan līdz 1899. gada pavasarim tiesas process pret revolucionārajiem jaunstrāvnikiem vēl nebija pabeigts un tādēļ vajadzēja būt sevišķi uzmanīgam, lai prokuratūra neiegūtu jaunus ieganstus apsūdzības pastiprināšanai, Raiņa pasaules uzskata izveide turpinās virzienā uz revolūciju.

Otrkārt — te aplūkojamā laikā Rainis intensīvi nododas literāram darbam: žurnālistikai, literatūrkritikai, daiļdarbu tulkošanai u. c. tā nozarēm. It īpaši jāievēro latviešu literārās valodas attīstībā ļoti nozīmīgā polemika par V. Gētes «Fausta» tulkošanu, kas norisa galvenokārt tieši Pleskavā. Solis uz priekšu tur tika sperts arī, meklējot to darba lauku, kas vēlāk Raiņa dzīvē kļuva pats galvenais, t. i. dzeja.

Priekšstatā par to, kā viss šis process risinājās, vēl arvien ir lieli trūkumi, jo apgūtu materiālu par Pleskavas periodu stipri maz — gandrīz pat tik maz kā ne par vienu citu periodu Raiņa dzīvē. Literatūrvēsturnieki, par šo laiku rakstot, balstās lielā mērā uz tiem pašiem vecvecajiem materiāliem, ko pirms daudz gadiem publicējis

A. Birkerts monogrāfijā «J. Raiņa dzīve».¹ Vairāku pētnieku darbos diezgan plaši analizēti daži populārākie Pleskavas perioda Raiņa raksti (par A. Puškinu, par jaunāko franču literatūru u. c.), bet jauni biogrāfiskie dati līdz šim doti klāt diezgan skopi. Trūkst arī kaut cik pilnīgākas bibliogrāfijas, kur ērti pārskatāmā veidā būtu reģistrēti visi zināmie Pleskavas laika Raiņa raksti. Tieši šais divos pētnieciskajos virzienos — biogrāfiskajā un bibliogrāfiskajā — meklējama A. Birkerta grāmatas galvenā zinātniskā vērtība.

Pats nozīmīgākais ieguldījums smelts no Raiņa dzīvesbiedres Aspazijas arhīva tās daļas, ko dzejniece mūža pēdējos gados oficiāli nodeva brāļu P. un A. Birkertu glabāšanā (tagad šī daļa gandrīz pilnā veidā atrodas J. Raiņa Valsts literatūras muzejā).

Minētajā arhīvā sakrāti dažādi dokumenti, kuru vidū ir arī prāvs skaits Aspazijas rakstīto un viņai rakstīto vēstuļu. Izsekojot šo vēstuļu norādījumiem, līdz šim tikai diezgan vispārīgās līnijās pazīstamā Raiņa dzīve Pleskavā iegūst daudz konkrētāku veidu, jo uzzinām labu tiesu agrāk nepazīstamu datu gan par viņa veselību un dvēseles noskaņām, gan par ārējiem apstākļiem, kādos dzejnieks strādāja un auga. Šī biogrāfisko ziņu papildināšana un precizēšana, kas veikta arī ar A. Birkerta paša pierakstītu memoriālu materiālu palīdzību, ir mūsu vecākā rainista neapšaubāms nopelns.

Labā tiesa no minētajiem jaunajiem materiāliem ir sīki, taču ne vienā vien gadījumā tie ved uz pēdām

¹ J. Rainis. Dzīve un darbi, 1. sēj., 1925. (2. papildināts izdevums 1937. gadā).

lielākiem. Gaužām lēti ir, piemēram, redaktora P. Zālītes saldenie glaimi, kādus tas (pretēji proporcionāli honorāram!) šķiež pat par diezgan viduvējiem humoristiski satīriskajiem Raiņa dzejoļiem. Bet, ja pēc tādiem pārslavējumiem vai sausām atskaitēm par dažus rubļus liela atalgojuma nosūtīšanu sameklēti jauni, anonīmi nodrukāti Raiņa raksti, tad šāds atradums ir jau kas ievērojams.

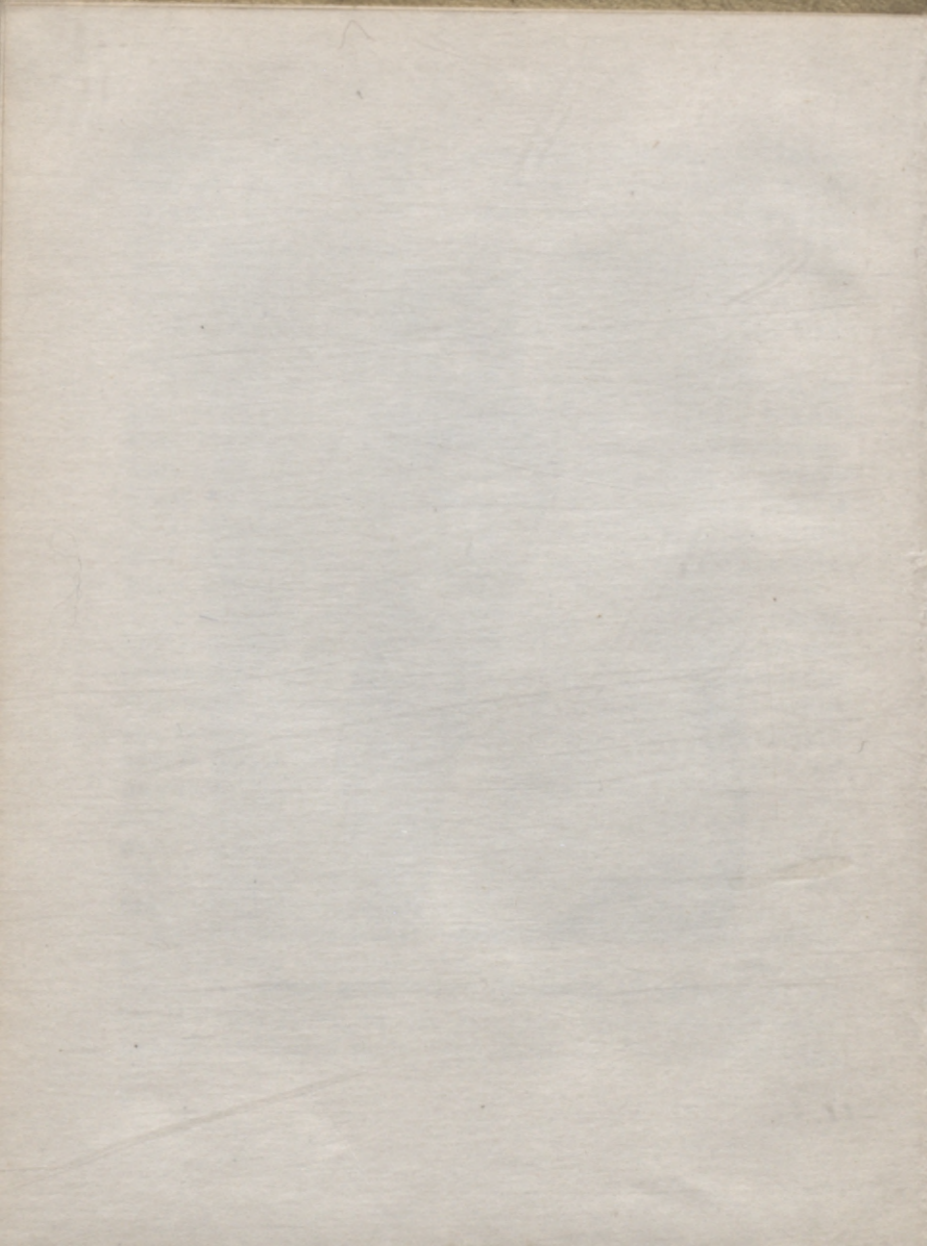
Grāmata «J. Rainis Pleskavas trimdā» var lepoties, ka tānī pirmoreiz pārdrukāta vesela virkne Raiņa tekstu, kuru vēl nav nevienā viņa darbu kopizdevumā. Galvenokārt tas sakāms gan ne par daiļdarbiem, bet par juridiskiem un literatūrkritiskiem rakstiem, taču arī tiem ir liela nozīme gan progresīvās sabiedriskās domas attīstībā un propagandā, gan Raiņa paša politisko un estētisko uzskatu izpētē.

Ne mazāku uzmanību pelna jaunatrstie Raiņa teksti, kas tagad nodrukāti tieši pēc manuskripta, piemēram, polemiskais raksts pret reakcionāru A. Niedru par jaunstrāvnieku mākslas principiem. Te jāpieskaita arī daļēji jau grāmatā par Slobodskas trimdu publicēta filozofiskā apcere «Nākotnes cilvēks». Tas datēšanas darbs gan vēl nav novests līdz pietiekamai skaidrībai, taču pati nepieciešamākā saistība ar Pleskavas laiku konstatēta. Ievērojot vēl to, ka no jauna citētie «Nākotnes cilvēka» fragmenti saturā nereti stipri vērtīgi, tiem ierādīta vieta arī grāmatā par Pleskavas trimdu.

Ilustrācijas veidā kā Raiņa rokraksta paraugs nodrukāts vēl kāda viņa manuskripta fragments. Tas radies jau pirms Pleskavas laika, bet bija nozīmīgi te publicēt arī to. Ne vien tādēļ, ka tas raksturo iepriekšējo attīstības pakāpi, no kuras gaita veda tālāk uz Pleskavu, bet arī

Aspazija (domājams — savā kāzu tērpā).

tādē], ka šis fragments varbūt palīdzēs identificēt vēl kādu līdz šim nezināmu Raiņa rakstu pilnā apmērā.

Vispār — jauni materiāli ir A. Birkerta grāmatas lielākā bagātība. Lai dotu tiem nelielajā apjomā vietas pēc iespējas vairāk, tad no daudzu jau agrāk zināmu patiesību atkārtošanas ir bijusi apzināta atturēšanās. Tāpat Raiņa tekstu analīzes ir stipri pieticīgas un lakoniskas. To nosaka arī autora īpatnais darba princips — godavietu ierādīt tai valodai, ko runā dokuments.

2.

Jāatzīmē A. Birkerta cienījamais gadu skaits. Šo savu pētījumu viņš sākotnējā redakcijā pabeidzis 1961. gada pavasarī, t. i. astoņdesmit piecu gadu vecumā, bet pēdējie labojumi un papildinājumi nākuši klāt vēl divi gadi vēlāk. Tas ir jau tik tāls mūža posms, kadā līdz šim latviešu literatūrvēsturē pagaidām vēl nav pabeigta neviena cita grāmata. Vairāk nekā pusgadsmītu ilgā pētniecības darbā grāmatas autors uzkrājis daudz zināšanu, kas mums, padomju cilvēkiem, šodien ir dārgs un dažreiz pat neaizstājams mantojums.

Tādā sakarā dažus vārdus par A. Birkerta nozīmi Raiņa pētniecībā vispār.

A. Birkerta darbība ir plaša un daudzveidīga — gan daiļliteratūrā, gan zinātnē, taču viens veikums šai lielajā, raibajā darbu klāstā neapšaubāmi izvirzās pirmajā vietā. Šī vieta piekrit viņa ilggadīgajām, sistemātiskajām pūlēm Raiņa biogrāfijas un bibliogrāfijas materiālu vākšanā un kārtošānā.

Pirmo reizi ar Raini A. Birkerts satikās 1896. gada ziemā jaunstrāvnieciskā Jelgavas vakarnieku pulciņā, kur

jaunais A. Birkerts bija viens no pastāvīgajiem dalībniekiem, bet Rainis — viesis. Minētajā sanāksmē, kas bija noorganizēta sakarā ar G. Pļehanova grāmatas «Kā attīstījies monistiskais uzskats par vēsturi» iznākšanu, notika arī topošā dzejnieka un viņa nākošā biogrāfa personiska iepazīšanās.

1908. gadā A. Birkerts, tagad jau pazīstams rakstnieks un kritiķis, publicē savu pirmo apceri par Raini. Tā ir ar pseidonimu «Nora» parakstīta recenzija «J. Raiņa «Uguns un nakts»», kas iespiesta žurnāla «Mēnešraksts» 5. numurā, t. i. tūlīt pēc tam, kad luga tikko bija iznākusi atsevišķā grāmatā. A. Birkerts pirmais un ar zināmām sekmēm mēģina raksturot šo Raiņa darbu kā vēsturiskā materiālisma ideju izteicēju.

Kad Rainis Kastaņolā izlasīja šo interpretāciju, viņš aizsūtīja tās autoram vēstuli, kurā pateicās par «Uguns un nakts» būtībā pareizo skaidrojumu. Minētajā vēstulē Rainis starp citu saka: «Dziļi aizkustināts un brīnīdamies es tagad lasu, ka Jūs . . . esat aptvēruši laiku un patību (t. i. personību. Red.), kas no viņa izaugusi, un ar tādu caurspīdīgi skaidru vienkāršību to attēlojuši.»

Minētajai pirmajai recenzijai sekoja virkne citu — par «Zelta zirgu»¹, «Ave, sol!»², «Induli un Āriju»³ un vēl vairākiem Raiņa darbu pirmizdevumiem. Tā krājās materiāli turpmākiem plašākiem pētījumiem. Arī pirmajai no Raiņa saņemtajai vēstulei un uz to rakstītajai atbildei pievienojās nākošās, un tā izveidojās diezgan paplaša korespondence, ar kuras palīdzību A. Birkerts ieguva

¹ «Izglītība», 1910., 2. nr.

² Turpat, 1910., 6. nr.

³ «Domas», 1912., 5. nr.

tik bagātas biogrāfiskās ziņas par dzejnieku, ka uz to pamata varēja izstrādāt monogrāfiju «J. Rainis», kas nodrukāta žurnālā «Domas» 1912. gadā (1.—12. nr.)¹. Tai pašā gadā atsevišķā brošūrā iznāk arī A. Upīša apcere «J. Rainis un viņa dzeja». Abi šie publicējumi ir pirmie plašākie un aptverošākie pētījumi, kas nākuši klajā par Raini, pie kam katrs no tiem iezīmē pētniecībā savu novirzienu: A. Upīts pievērsies galvenokārt Raiņa darbu analizēm, A. Birkerts — dzejnieka biogrāfijai.

A. Upīts par sava kolēģa darbu rakstīja: «Cik daudz laika, čaklības un izturības ir vajadzīgs lielāko latviešu rakstnieku biogrāfam, rāda Antona šogad sāktā Raiņa biogrāfija. Materiāli ir izkaisīti pa veciem, grūti sameklējamiem avīžu gada gājumiem, tie atrodami dzejnieka paziņu un līdzbiedru pārstāstījumos, tie sazīmējami dzejnieka jaunības zemes iemīlotās vietās... materiālu dažādības un bagātības ziņā šī laikam būs pirmā plašākā un vispusīgākā monogrāfija latviešu valodā. Fotogrāfiskie uzņēmumi to padara uzskatāmāku, populārāku un it sevišķi lasītāju vairumam pievilcīgu.»²

Minētā biogrāfija ir viens no pamatdarbiem Raiņa pētniecībā un paliks tāds vienmēr, jo daudz par vispārības īpašumu kļuvušu, būtiski nozīmīgu materiālu, ko A. Birkerts uzzinājis tieši no Raiņa vai arī no tā laikabiedriem braucienos pa dzejnieka jaunības dzīvesvietām, tagad tiek ņemti no A. Birkerta pētījuma.

¹ Apm. tie paši materiāli saīsinātā veidā un ar virsrakstu «Rainis un viņa dzeja» publicēti arī jaunatnes žurnālā «Jaunības Tekas» (1912., 7.—12. nr.). Šis saīsinātais teksts ir par pamatu arī 1919. gadā izdotajai brošūrai «J. Rainis».

² «Vārds», 1. sēj., 1912.

Autors pats turpina strādāt pie tā visu mūžu, un arī tagadējā jaunā grāmata par Pleskavas trimdu tāpat kā par Slobodskas trimdu pēc būtības ir minētās 1912. gada monogrāfijas attiecīgo nodaļu papildinājums. Pilnā veidā šī monogrāfija paplašinātā redakcijā iznāca otrreiz 1925. gadā J. Raiņa «Dzīves un darbu» 1. sējumā ar virsrakstu «J. Raiņa dzīve», un vēl jauni materiāli klāt ir minētā sējuma 2. izdevumam 1937. gadā (atsevišķā grāmatā 1938. gadā). Toreizējās buržuāzijas diktatūras ietekme un autoram pašam piemītošās zināmās objektivisma tendences minētā lielā darba vērtību mazina, bet neiznīcina.

Līdztekus biogrāfiskajam kapitāldarbam A. Birkerts popularizē Raini vairākos citos pētījumos, kur lielākā uzmanība veltīta daiļrades raksturošanai. Te jāatzīmē grāmatas «Rainis kā domātājs» (1925.), «Rainis kā mākslinieks» (1925.), «J. Rainis dzīvē un darbā» (1930.), kā arī krietns skaits atsevišķu rakstu.

20. gados A. Birkerts daudzkārt sastapās ar Raini, plaši intervēja to un vispār dzejnieka dzīves beigu posmā bija viens no tā tuvākajiem cilvēkiem. Ne veltī Rainis pats izteica savam čaklajam biogrāfam uzaicinājumu: «Topiet jūs par manu Ekermani» (Ekermanis bija V. Gētes sekretārs, kas pierakstīja lielā meistara sarunas un vēlāk publicēja tās vairākos sējumos).

Ilggadīgā draudzīgā saskare ar Raini īpašu nozīmi ieguva pēc dzejnieka nāves, kad vajadzēja pabeigt viņa kopotos rakstus un kārtot viņa atstāto plašo arhīvu. Šo uzdevumu veikšanai Aspazija palīgā pieaicināja brāļus A. un P. Birkertus, un visi trīs kopā viņi sastādīja Raiņa «Dzīves un darbu» 11. resp. pēdējo sējumu (1931.) ar A. Birkerta komentāriem. Vēlāk tādā pašā veidā klajā

nāk vairāki sējumi Raiņa dzejoļu, ko autors pats krājumos sakopot nebija iespējis un daudzos gadījumos nebija publicējis arī periodikā. Minētie sējumi iznāca ar virsrakstiem «Sirds devējs» (1935.), «Dvēseles dziesmas» (1935.), «Lielās līnijas» (1936.) un «Aizas ziedi» (1937.). Šīm grāmatām pievienotās bibliogrāfiskās piezīmes, ko izstrādājis A. Birkerts, ir vērtīgs priekšdarbs vēlākiem plašākiem pētījumiem.

Kad 1937. gadā Aspazija publicē grāmatu «Rainis un Aspazija dzīvē un mākslā», kur nodrukāta daļa no viņas un Raiņa savstarpējās sarakstes, grāmatas titulredaktors kopā ar savu brāli Pēteri atkal ir A. Birkerts.

Nevienā Raiņa kopotu rakstu izdevumā nav iekļuvuši tādi dārgumi kā viņa aforismi. Tos grāmatā sakārto un ievadā komentē A. Birkerts. Grāmata iznāk ar virsrakstu «Kalnā kāpējs» 1940. gadā Padomju Latvijā (otrs, pārstrādāts un papildināts izdevums 1962. gadā).

Vēl jo lielāka sabiedriski politiska nozīme bija tikai nelegālajā revolucionārajā presē un manuskriptos saglabātajiem Raiņa pašiem asākajiem ciņas dzejoļiem, kas grāmatā varēja iznākt tikai pēc padomju varas atjaunošanas Latvijā 1940. gadā. Tad šis krājums ar virsrakstu «Mūza ciņas» arī nekavējoties tiek izdots. Sakārtotājs, komentētājs un ievada sarakstītājs atkal ir A. Birkerts. Tā viņa vārds palaikam saistīts ar daudziem jo daudziem ievērojamākajiem notikumiem Tautas dzejnieka dzīves un darbu pētišanā un popularizēšanā.

Pēc padomju varas atjaunošanās Latvijā 1940. gadā A. Birkerta darbs ar Raiņa manuskriptiem iegūst jaunu, plašāku raksturu. Agrāk privātās rokās glabātais dzejnieka arhīvs pāriet valsts pārziņā. Tiek nodibināts

J. Raiņa fonds, un A. Birkerts ir viens no galvenajiem tā darbiniekiem.

Hitleriskās okupācijas melnajā naktī A. Birkerts smagos apstākļos pašai izdzīvi gādā, lai šā fonda lielās vērtības netiktu iznīcinātas, ne nolaupītas. Par šo un daudziem citiem agrākajiem veikumiem A. Birkertam jau drīz pēc Rīgas atbrīvošanas kā vienam no pirmajiem vecās demokrātiskās inteligences pārstāvjiem 1945. gadā piešķirts Latvijas PSR Nopelniem bagātā kultūras darbinieka goda nosaukums.

Pēckara periodā sirmais literatūrzinātnieks ar jaunekļu entuziasmu vairākus gadus strādā zinātniskajā darbā gan J. Raiņa muzejā (vēlākajā J. Raiņa Valsts literatūras muzejā), gan Zinātņu Akadēmijas Valodas un literatūras institūtā, ir viens no J. Raiņa Kopotu rakstu padomju izdevuma sastādītājiem, kā arī daudzu pētniecisku un memoriālu rakstu autors.

Grūti pateikt par Raiņa pētniecības veterānu labāku kopraksturojumu, kā pateicis Rainis pats 1926. gadā, apsveikdams savu biogrāfu un draugu viņa piecdesmitajā dzimšanas dienā: «Klusu Tu strādā, un klusu Tu dzīvo, kluss, bet dziļš ir Tavs iespaids tautā, un kluss un sirsnīgs lai ir mūsu sveiciens un novēlējums strādāt Tev tā vēl ilgus gadus.»

Pašlaik A. Birkerts jau ilgāku laiku strādā pie plašas monogrāfijas — «J. Rainis Kastaņolā». Uz J. Raiņa dzimšanas dienas simtgadu atceri 1965. gada septembrī sagaidāms jauns faktu bagāts darbs.

A. Vilsons

NO CIETUMA LĪDZ TRIMDAI

1897. gada dziļā ziema. Jau septiņus mēnešus arestā smok bijušais «Dienas Lapas» redaktors advokāts J. Pliekšāns. Mainās ieslodzījuma vietas — Panevēža, Liepāja, Rīga, mainās gadalaiki, bet cietumnieka stāvoklis paliek, kāds bijis, atskaitot veselību, kas strauji brūk.

Tikai pēc daudzkārtējām, stundām ilgām un mokošām pratināšanām, kurās piedraudēts pat ar nāves sodu, 1897. gada 19. decembrī viņam izdodas uz divarpus dienām izklūt brīvībā, — nokārtot dažas personiskas darīšanas un sagatavoties braucienam uz pagaidu noņemšanas vietu Pleskavu.

Lai «brīvlaistais» neaizbēgtu, vajadzēja iemaksāt lielu drošības naudu, kuras sagāde prasīja visus Raiņa paša līdzekļus, un ievērojama summa bija vēl jāaizņemas. Patiesībā Rainis ne tikvien nevarēja bēgt, bet nevarēja pat kājās nostāvēt aiz liela savārguma, un ierēdnis Trusevičs, kas ar šo lietu darbojās, lika žandarmiem viņu aizvest ormanī uz mājām.

Uz mājām? Bet kur tad Rainim bija mājas? Viņa tēvs jau 1891. gadā bija miris, un visas tās mājas, kur ģimene tēva laikā dzīvoja, bija zaudētas. Māte uzturējās svešā pajumtē. Raiņa dzīvesbiedre dzejniece Aspazija, ar kuru viņam formālu iemeslu dēļ vēl nebija bijis iespējas

oficiāli salaulāties, dzīvoja savas draudzenes aktrises Olgas Ezerlaukas (īstajā vārdā Zēfeldes-Zēbergas) un tās māsas dziedātājas Marijas Zēfeldes dzīvoklī Suvorova (tagad Krišjāņa Barona) ielā 47, dz. 12. Tur tad arī žandarmi aizveda pusdzīvo Raini, kura matos cietums bija ienesis daudz sirmuma, kaut gan viņam bija tikai trīsdesmit divi gadi.

Galvenais avots par šiem notikumiem ir O. Ezerlaukas atmiņas, kuras 20. gados pierakstījis šīs grāmatas autors. O. Ezerlauka ar M. Zēfeldi-Zēbergu bija aizgājušas uz žandarmēriju, lai pārliecinātu turienes varas vīrus kaut uz pavisam īsu laiku atbrīvot Raini no ieslodzījuma. Saruna norisa vācu valodā un sākumā bija neveiksmīga. Tad O. Ezerlauka skāra Raiņa un Aspazijas precēšanās jautājumu, un šo argumentu Trusevičs beidzot atzina par pietiekami svarīgu. Pēc 20 minūšu sarunām ritmeisters Antonovs atveda Raini no cietuma, kur arestētais tā novārdzis, ka O. Ezerlauka izsaucās: «Bet, Jāni, ko viņi ar tevi ir izdarījuši?» Trusevičs tikai noteicis: «Tā tad — tā var palikt, mēs viņu atbrīvosim...»

Rainis tika pie Ezerlaukas atvests piektdien, 19. decembra vakarā. Svētdien, 21. decembrī vajadzēja notikt viņa laulībām ar Aspaziju, t. i., vajadzēja izpildīt tolaik nepieciešamo baznīcas ceremoniju.

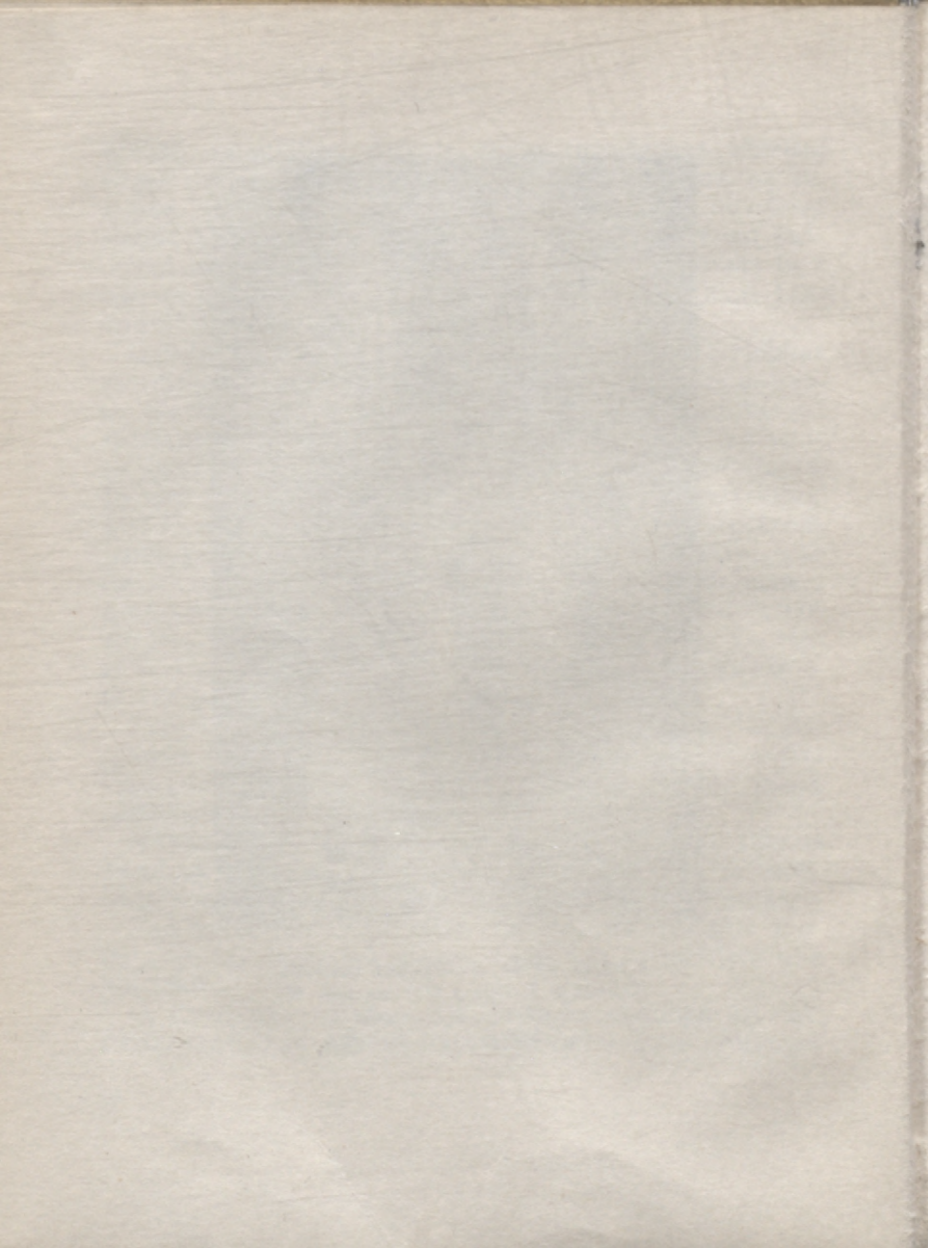
Mākslinieces aizveda Raini un Aspaziju pie Jēkaba baznīcas mācītāja Girgensona un lūdza viņus salaulāt. Girgensons atbildēja: «Nē, tādus ļaudis es nelaulāju.»

Tad brauciens ritēja tālāk pie cietuma mācītāja Kellera, un 21. decembra vakarā vajadzīgā formalitāte tika nokārtota.

O. Ezerlaukas un Aspazijas atmiņās saglabāti arī daži sīkāki fakti, kas palīdz priekšstatu par minēto notikumu

Kāpnes uz O. Ezerlaukas dzīvokli
(tagadējā Krišjāņa Barona ielā 47),
kurā Rainis apmetās
pēc izkļūšanas no cietuma.

konkretizēt. Bez māsām Ezerlaukas un Zēfeldes ceremonijā klāt bijusi vēl Aspazijas māte, rakstnieka A. Deglava dzīvesbiedre un «Mājas Viesa Mēnešraksta» redaktors P. Zālīte (šajā izdevumā bija drukāts Raiņa veiktais V. Gētes «Fausta» klasiskais atdzejojums). Aspazija bija tērpusies melnā zīda kleitā, galvā viņai maza cepurīte, rokā ziedi. Ceremonijas laikā Rainis sēdējis, jo bijis tik vārgs, ka nevarējis kājās nostāvēt.

Pēc pārbraukšanas no laulībām O. Ezerlaukas dzīvoklī Rainis atrod puķu balvas. Tās nolikusi kaimiņiene — pasta ierēdņa dzīvesbiedre Johanna, pēc tautības vāciete, kas bijusi sajūsmināta par Raini un Aspaziju kā dzejniekiem.

Aspazija ar Ezerlauku dzīvoja vienā istabā. Slimajam Rainim ar priekškaru nodalīja atsevišķu daļu, taču atpūta te bija īsa. Jau nākošajā rītā — pirmdien, 22. decembrī viņam bija jādodas trimdā uz Pleskavu un jāpaliek tur, kamēr plašajā un sarežģītajā «Jaunās strāvas» prāvā tiks dots tiesas spriedums. Aspazija brauca vīram līdz. Rainis pats savu aizbraukšanu raksturo pazīstamajā «Tālo noskaņu» ievada dzejolī:

Bij dziļa ziema,
Kad projām gāju.

PIRMIE ČETRI MĒNEŠI PLESKAVAS PILSĒTĀ

Pleskavā Rainis un Aspazija iebrauca 1897. gada 22. decembra vakarā. Viņi apmetās kādā viesnīcā un no turienes otrā dienā sāka orientēties pilsētā, kurā bija ieradušies pirmo reizi.

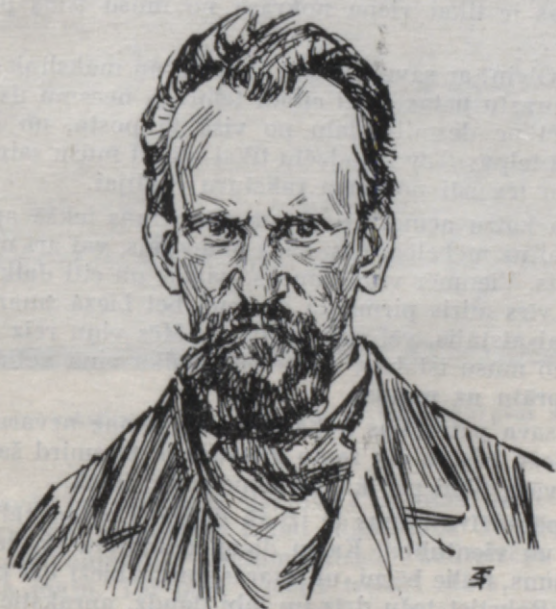
Pilsēta atradās pie Veļikajas upes — tai vietā, kur ietek Čereha. Veļikaja ir diezgan prāva upe, kā jau rāda tās

vārds, kas tulkojumā nozīmē «Lielā». Pleskava novietojusies abos Veļikajas krastos un var lepoties ar slavenību pagātni. Karos par savu brīvību un neatkarību tā bija piedzīvojusi trīsdesmit uzbrukumus un visus tos izturējusi. Kopš senatnes Pleskava bija dzīvs tirdzniecības centrs, jo atradās pie diviem satiksmes ceļiem — zemes un ūdens ceļa; kopš 19. gadsimta vidus te garām gāja arī dzelzceļš.

Rainim vispirms vajadzēja dabūt dzīvokli. Pilsēta nebija liela — mazāka par Jelgavu, ar apmēram 20 000 iedzīvotāju, bet diezgan trokšņaina. Gan agri no rīta, gan vēlu vakaros no maļu malām dimdēja daudzo baznīcu un klosteru zvani. Viena tāda katedrāle dižojās netālu no Raiņa mitekļa, ko viņš atrada pilsētas centrālajā, ar veclaiku valni apjotajā daļā — Veļikajas austrumu krastā. Viņa adrese — Sergijevskas ielā, Kirpičņikova namā, Kačanoviča dzīvokli. Šis dzīvoklis atradās otrajā stāvā, bet pasta sūtījumi tika nodoti pirmajā stāvā esošajā piena veikalā.

Ar šo dzīvokli un dzīvi tajā dabūjam iepazīties no kādas vēstules, ko mazliet hiperboliskā stilā raksta Aspazija Olgai Ezerlaukai mēnesi pēc ierašanās Pleskavā — 1898. gada 16. janvārī. Lūk, daži citāti no šā diezgan paplašā raksturojuma: «Vajadzēja nokārtot dažus darbus pie «Mājas Viesa», jo bija jau termiņš palaists garām, un nu gāja pa kaklu pa galvu, saņemot kopā visus spēkus.

Ar Jāņa [t. i., Raiņa. A. B.] veselību nemaz neveicās; kas ilgus gadus dragāta, to nevar tik drīz izdziedēt. Viņš arī neguļ gandrīz nevienu nakti un vienmēr lieto trionolu, kas te pat nav dabūjams. Te nekas nav dabūjams, un tā pati sliktā prece ir trīs reizes dārgāka.

J. Rainis 1897. gadā
pāris mēnešu pirms izsūtīšanas
uz Pleskavu.

Es jums gan jau izgājušo reiz Pleskavu attēloju, bet pieredze liecina katru dienu, ka tā ir daudz sliktāka. Kad mēs esam izgājuši un ko nopirkuši, kas ir dārgs un slikts, tad, mājās pārnākuši, mēs sirdāmies, kļūdami zaļi un zili, kas ir tikai viena nokrāsa no mūsu īstās pamata krāsas ...

Tu, Olgiņ, ar savu spīrto humoru un mākslinieces talantu prastu lietas gluži citādi tēlot, es neesmu uzskaitījusi vēl ne desmito daļu no visa tā posta, un te jau nav arī telpas. Tev vajadzētu tikai redzēt mūsu saimnieci, tā būtu tev īsti noderīga raksturu studijai.

Viņa katru acumirkli skrien pie mums iekšā apskatīties, vai uz mēbelēm nav kāds plankums, vai arī nav kas salauzts. Vienmēr viņai āmurs, naglas un citi daikti līdz. Viņas vīrs miris pirms 25 gadiem, bet biežā smarža, ko viņš tai atstājis, vēl nav izgaisusi. Mēs viņu reiz iztencām no mūsu istabas, un kopš tā laika viņa netur vairs labu prātu uz mums.

Uz sava petrolejas ķēķa es vairs nemaz nevaru vārit, lai griežu liesmu cik zemu griezdama, tā smird šausmīgi un uzvāra tikai pēc kādas stundas vai ilgāk.

Vispār dzīve mums te iznāk dārga. Un tad vēl tā slimība un vientulība. Katru dienu domājam un runājam par Jums, mīlie bērni, un asaras mums bieži list pār vaigiem. Rakstiet taču drīz un labi daudz, aprakstiet katru sīkumu, kā jums klājas. Jānis gaida un liek jūs daudzkārt sveicināt un skūpstīt.»

Raiņa dzīves vietas Pleskavā tagad grūti atrast, jo pēdējā karā hitlerieši tā sagrāvuši pilsētu, ka tajā nav palicis gandrīz ne akmens uz akmeņa. Bauskas novadpētniecības muzeja darbinieks P. Šalums 1959. gadā ieradās

Rainim rakstītas vēstules aploksne ar viņa Pleskavas adresi.

Pleskavā, lai aplūkotu dzejnieka bijušās dzīvesvietas¹. Agrākie ielu nosaukumi tagad citādi, taču Oktobra prospekta 10. numurā P. Salums atradis kādreizējo Kirpičņikova māju. Tai bijis uzcelts trešais stāvs, un, tā kā pagalmā atradušās vēl vecas koka celtnes, neskaidrs palicis, kurā ēkā īstī Rainis dzīvojis.

To uzzināt palīdz kāda humoristiska piezīme nule

¹ P. Salums. Raiņa pirmās trimdas pilsētā («Literatūra un Māksla», 1959., 37. nr.).

citētajai Aspazijas vēstulei, kurā viņa starp citu par savu un Raiņa dzīvesvietu raksta: «... mums ir pretim kāda baznīca, uz kuras durvīm ir uzkrāsota zila, staru vainagā ietverta dieva trīsstūrīgā acs.» Šis Aspazijas joks par aci baznīcas durvīs, ko viņa un Rainis varējuši redzēt no sava loga, liecina, ka viņu istabiņa bijusi ielas pusē. Tātad nams, kur Rainis ar Aspaziju sākumā dzīvojuši, vēl saglabājies.¹

Šajā dzīvokli Rainis nopietni slimo — ar bezmiegu un nervozitāti. Dr. Lasmanis Rigā bija parakstījis viņam pret bezmiegu tādu bīstamu līdzekli kā morfiju.

Cerībā iegūt veselīgākus (un lētākus) dzīves apstākļus Rainis un Aspazija pēc apmēram četriem Pleskavas pilsētā pavadītiem mēnešiem agrā pavasarī pārcēlās uz netālu esošajām latviešu kolonista Ērgliša (vai Ērgļa) lauku mājām.

LAUKU MĀJĀS «RIGINA GORA»

Kilometrus piecus no Pleskavas — Veļikajas rietumu pusē atradās latviešu kolonista Ērgliša mājas «Rigina gora», kas latviski nozīmētu «Rijkalns» vai «Rijkalni». Nosaukums ierosina secinājumu, ka mājas bijušas kalnā un uz tā atradusies rija, ko krieviski sauc «рига». R. Blaumanis, adresējot Rainim uz turieni vēstules, sauc

¹ *Redakcijas piezīme.* Pēc minēto datu pārbaudes dabā šķiet, ka P. Saluma izdarītajiem veiksmīgajiem meklējumiem vajadzīgi vēl precizējumi. Vismaz daži vecie pleskavieši liecina, ka dzejnieka mītne bijusi gan tagadējā Oktobra prospektā, tikai ne 10., bet blakus esošajā 10-a numurā (preti Vasilija Svētļaimīgā baznīcai). Nams Oktobra prospektā 10-a saglabājies. Tā ir veclaicīga divstāvu koka celtne, kuras pirmais stāvs ir pa pusei pagraba stāvs.

šo vietu par Ērgliša muižu. Tāds izteiciens, kas lietots bez ironijas, savukārt vedina uz domām, ka mājas bijušas lielas.

1959. gadā jau iepriekš minētais Raiņa dzīvesvietu pētnieks P. Salums apmeklēja arī šo dzejnieka bijušo mītni un sniedz aprakstu par minētās vietas tagadējo stāvokli. Agrāko ēku vietā redzamas tikai drupas.

P. Salums raksta: «Uzkalnē ieraugām vienu vienīgu juntu balojam, esam priecīgi: tomēr! Te dzejnieks smēlies jaunus spēkus dzīvei, darbam, ciņai. Te bijusi sirmu liepu aleja, divstāvu koka dzīvojamā māja, plašs augļu koku dārzs, ziedi, košuma krūmi, saimniecības ēkas (tā mums pastāsta vietējie iedzīvotāji). Bet pēc okupantu padzišanas atraduši drupas un gruvešus. Tikai kādas mūra klēts viens gals paglābies... Arī ceriņu un akāciju krūmu joslas spirtgti sakuplojušas, lai it kā parādītu, kā toreiz izskatījās...»¹

Spriežot pēc šīm atliekām, kas paglābušās no kara briesmām, Ērgliša mājas bijušas lielas, un Blaumanis laikam nav pārspīlējis, nosaukdams tās par muižu.

Par Raiņa dzīvi minētajā vietā, kur viņš pārcēlās apmēram 1898. gada aprīlī un lētākas iztikas dēļ palika līdz 1899. gada sākumam, liecina vairākas vēstules.

Vēstulē O. Ezerlaukai un tās māsaī Marijai Rainis 27. jūlijā raksta: «Miļie, labie bērni! Tas ir drūms, bēdīgs laiks; rūpes un slimība, un vājums, — un ar atpūtu, ar prieku nemaz negrib veikties. Mēs abi esam vēl tie paši atveselibnieki kā pirms pusgada un neparko

¹ P. Salums. Raiņa pirmās trimdas pilsētā («Literatūra un Māksla», 1959., 37. nr.).

nevaram tikt uz kājām. Vispār laikam būs jāpaliek pie vienkāršās vēlēšanās: tapt veseliem. Šejienes purvainā un mitrā apkārtnē un pastāvīgās rūpes par nožēlojamām, muļķīgām un netīrām kapeikām «miesas uzturēšanai un vajadzībai» ir taisni kā radītas pat veselus cilvēkus sagandēt, bet ar mani ir pavisam bēdīgi!

Ja man būtu bijusi nauda un drusciņ vairāk veselības, tad es varbūt būtu varējis nodarboties ar advokatūru; bet taisni tās man trūka, un tā nu man vajadzēja no tā dzīvot, kas ienāca no tulkojumiem; man nebija vajadzība pēc lielāka dzīvokļa un tā iekārtas, dzīvojam tikai vienā istabiņā, un tā iznāk vismaz lētāk. Ieņēmumi par tulkojumiem ir gan tikai 30 rubļu mēnesī, kā Jūs zināt, bet kā jau sacīts, tad mēs arī sašaurināmies un taupām, un es ar strādāšanu taču varu ierīkoties pēc savas pašsajūtas. Tagad pastāvīgi atgadās ar mani tā, ka es vienu nedēļu strādāju un tad vairākas nedēļas neesmu spējīgs neko darīt un aiz galvas sāpēm, pastāvīgas nervozitātes, bezmiega nevaru nekur dēties.

Manai nabaga Elziņai neiet labāk, un tad nāk pārpuļes laiks, nespēja darbam, neiespēja nodrošināties uz ilgāku laiku, un tad pie mums ir tik drūmi, ka Jūs to, mīļie bērni, nekad gan nepazīsiet. Jums, par laimi, ir stingra, nodrošināta iztika, par abām kopā 50 rubļu cieta alga un bez tam vēl dažādi blakus ienākumi, Mariņa izglitojas par dziedātāju, un viņu gaida spīdoša nākotne. Jums ir skaista jūrmala, kur mēs visi kopā kādreiz rūpes nokratījām un veselību ieelpojām. Jā, reiz bija. Mums nav nekā no visa tā, un laikam gan arī nekad nebūs...

Ļaudis prasa taču, lai mēs veseli topam, kad slimošana pārceista. To prasa visi, vispirmā kārtā mūsu

tuvinieki. To starpā ir arī mana māte, kas jāapgādā, un tikai maijā mēs dabūjām vienu trešo daļu naudas¹...

Elzas vecāki man arī atdevuši pēdējo² un grib taču ēst un dzīvot. Jūs tad nu varat gan iedomāties, kā ir ap sirdi, un kā lai tad izsargājas no uztraukumiem un vesels top! Vismazākās nepatikšanas atsviež atkal atpakaļ agrākajā drūmajā bezcerību slimības stāvoklī, ja esi drusciņ izķepurojies. Un visam tam postam, šķiet, nebūs nekāda gala, un ne ar kādu aršīnu to nevar izmērīt.

Mana nabaga Elza sāka izlietot Volframa dziedniecības veidu, bet no tā kļuva tik slikti, ka nemaz vairs nebija skaisti. Tad mēs to atmetām... Bet dūrieni, galvas sāpes un visas velnišķības turpinās. Viņa ir gluži bāla un novājējusi, ka gluži žēl skatīties.»

Tā tad Raiņa apstākļi arī uz laukiem bija nelabvēlīgi — gan klimatiskajā, gan materiālajā ziņā. Šie ārējie priekšnoteikumi apdraudēja viņa jau tā stipri iedragāto veselību un negatīvi ietekmēja arī psihi.

Rūpēs par Raiņa veselību R. Blaumanis jau jūnijā bija rakstījis viņam un ieteicis paša izmēģināto Kneipa ūdens dziedniecības metodi, taču nav zināms, vai Rainis to izlietojis. Katrā ziņā nekāda nopietnāka uzlabošanās Raiņa veselības stāvoklī nav manāma, kaut gan viņš jau apmēram trīs mēnešus bija pavadījis uz laukiem.

Stāvokli padarīja vēl smagāku uzbrukumi Raiņa veiktajam V. Gētes «Fausta» tulkojumam, kuri ar savu ļaunprātīgo raksturu ne vien sarūgtināja dzejnieku, bet izraisīja arī nepieciešamību pēc pretrakstiem, kas prasīja

¹ Domājams — kāda daļa no tēva atstātā mantojuma. *A. B.*

² Drošības naudas iemaksai, lai Raini izlaistu no cietuma. *A. B.*

daudz laika un enerģijas. Vārdu sakot, rūpju un nepatikšanu bija daudz un dažādas.

Par tām stāsta arī Aspazija vēstulē O. Ezerlaukai 1898. gada 20. septembrī. Aspazija raksta: «Ar ārstiem te ir arī bēdīgi, vismaz mēs neesam ne ar vienu no viņiem konsultējušies un turamies vēl pie Rīgas receptēm.

Visa vasara še ir arī ļoti slapja, un katru dienu še pūš auksti vēji; man pastaigājoties arvien jāvelk mugurā bieza jaka. Mēs arī nedomājam še palikt, jo Jānis nepanes šejienes klimatu. Viņam būtu vajadzējis gandrīz gada laikā, kopš viņš brīvs, tapt veselākam. Varbūt tas nav noticis arī tādēļ, ka viņš nekad nav varējis atpūsties, bet visnejaukākās dienās bijis spiests strādāt, visu tā muļķīgā vēdera labā.

Mēs gribam tik maz ienesīgo rakstniecību kārt vadzī un sākt kaut ko citu, bet ar advokatūru gan tā nelaime, ka vajadzīgas mēbeles, jo advokātam taču jāuztur cieņa, citādi pie viņa nenāks neviens cilvēks, bet tam nolūkam vajadzīga nauda. Tā, ko mēs esam dabūjuši, ir puslīdz viss, mums bija parādi jāmaksā, un ar 30 rubļiem mēnesī nevar iztikt, kaut arī dzīvo cik taupīgi dzīvodams un neko neiegādā. Bez tam te ir viss dārgs, jo Pēterburga ir tuvumā, un dārgas ir arī zāles.

Jānis bija arī tik slims, ka viņš advokatūru nevarēja uzsākt. Pa to starpu te ir apmeties advokāts Voldemārs Teikmanis un izplata visādas tenkas. Kad mēs vēl dzīvojam pilsētā, tad viņš esot skrējis pie mūsu logiem izlūkot.¹

Bez tam še ir apmetusies arī Lībera ģimene. Lībers²

¹ Šis Teikmanis ir vēlāk pazīstams reakcionārs, veinberģists. A. B.

² Lībers bija ķīmiķis, ko Rainis savā laikā pieņēma darbā «Dievas Lapas» redakcijā. Pleskavā Lībers, pats labos materiālos apstākļos dzīvodams, izturējās pret Raini nedraudzīgi. Tā, piemēram,

dabūjis direktora vietu kādā degvīna monopolā, tā ka šē nu ir vesels tenkotāju perēklis, un mēs nu šē nekādā ziņā negribētu palikt. Tomēr vispirms jānogaida spriedums no Pēterburgas un drošības nauda, kurai jātiēk brīvai.

Mēs arī nevaram uz ilgāku laiku nekur apmesties, tāpēc ka mēs taču nezinām, ko nākotnē nesīs un kur mēs drikstēsīm palikt. Mēs gaidām arī katru mēnesi uz izšķirīgu atbildi un līdz tam neko nevaram iesākt.»

Raiņa piezīme vēstules beigās: «Mēs laīkam aiziesīm vispirms uz Kremenčugu, tā ir maza pilsēta ar mazu skaitu advokātu. Bet vēl nevar neko noteikti zināt.»

1898. gada 27. decembrī redaktora P. Zālītes dzīvesbiedrē Hermīnē, par Raiņa slīmošanu runājot, vēstulē Aspazijai raksta: «Vai tādām cilvēkam tā jānīkst, kurš tik skaisti var strādāt, ka katru viņa darbu var zelta rāmī ielīkt?»

Vēl saglabājusies kāda Aspazijas vēstulē, kurā raksturota trimdinieku dzīvē 1898. gada pašās beigās. 30. decembrī dzejnīcē māsām Zēfeldēm raksta: «Mīļie sirdsbērni! Jūs esat droši vien svētku prieku un ziemsvētku burzmas pašā vidū ar viņu spīdošajiem priekšnesumiem, kur viss staro un smejas, un gavilē un cilvēki viens otram vēlē laimes... te ir taču arī tāds nomales stūris, un ceļi ir tik slikti, ka pat pār upi vairs netīek pāri, kādēļ arī kopš kāda laīka mēs esam no pilsētas atgrīezti.

Jūs, mīļās, dažreiz esat sūdzējušās, ka Jūs diezgan vientuļīgi pavādījušās svētkus, bet Jūs taču apmeklējat izrīkojumus, redzat cilvēkus un sarunājaties ar tiem. Kas ir

kad Rainīm reiz vajadzēja pārgulēt ārpus sava dzīvokļa, Lībers viņa lūgumu pēc naktsmājas noraidīja un sūtīja uz viesnīcu, piedāvādams 5 rubļus aizdevuma. Rainis šo naudu nav ņēmis.

ista vientulība, to Jūs gan nezināt. To zinām tikai mēs, kas dienu no dienas sēžam mazā istabiņā, kuras loga priekšā ir pāris kailu koku un iesniguši krūmi.

Pa ceļu mēs tālāk nevaram pastaigāties, sniegs ir tik briesmīgi biezs, ka mēs abi ap mums visapkārt esam izrakuši mazus celiņus un sniegu abās pusēs tik augstu sametuši, ka alejas izskatās kā koridori sniega pili un mēs puslīdz tā kā divi ķēniņa bērni, kas mežā apmaldījušies un kurus sniega māte uzņēmusi savā valstī.

Tātad nu Jūs redzat, mēs dzīvojam gluži noslēgtu dzīvi, un viens gads mums nu jau pagājis.

Būtu jau labi, ja tikai tas posts mums būtu druscīn vieglāks. Mans nabaga mīlais draugs izskatās vēl tik pelēks un sakritis, veselība nav uzlabojusies.

Un tomēr, kad es salīdzinu savu agrāko spožo dzīvi Rīgā ar šo, tad par spīti visiem briesmīgajiem pārdzīvojumiem, visiem lieliem un maziem uztraukumiem, slimībai un daudzām asarām, — es taču nemainītu mūsu tagadējo dzīvi pret agrāko. Lai tā tiecas uz kuru pusi tiekdamās, tā tomēr ir pilna un vesela dzīve, izcīnīta un izjūsta līdz vismazākam nervam, ko tie cilvēki tur — nekad nepazīst.

Sāpīgākais ir tikai slimība un ka Jūs mums trūkstat, ar ko mēs dzīvojuši kopīgi un saauguši.

Tu, Oļģiņ, sacīji, ka Tu dabūšot brīvbiļeti un varēšot atbraukt. Ak cik tas būtu skaisti! Varbūt, ka tas piepildīsies. Pēc Jaungada mēs vēl būsim še, jo vēl nemaz nav zināms, vai spriedums tik drīz nāks.»

Tā Rainis un Aspazija dzīvoja visu 1898. gadu. Gada beigās apstākļi grozījās: Plātesa firma, kas ieguva savā īpašumā «Dienas Lapu», uzaicināja Aspaziju iestāties šīs avīzes redakcijā par daiļliteratūras nodaļas vadītāju.

Aspazija priekšlikumu pieņēma, 1899. gada janvāra sākumā pārcēlās uz Rīgu un tikai šad un tad ieradās Pleskavā, kur Rainim vajadzēja palikt vēl pus gadu, t. i. līdz tiesas sprieduma saņemšanai un izbraukšanai uz isto noņemšanas vietu Slobodsku.

SARAKSTĪŠANĀS AR DRAUGIEM

Pleskavas laikā rakstītās Raiņa vēstules pa lielākajai daļai zudušas. Korespondēt ar revolucionāru un uzglabāt tā sūtījumus bija bīstami. Ar to rēķinājās arī Rainis pats un dažā labā gadījumā no vēstuļu sūtīšanas atturējās, lūkodams nokārtot vajadzīgās lietas citādi. Piemēram, rakstot Aspazijai 1899. gada 5. februārī, viņš lūdž sveicināt savu bijušo studiju biedru un «Dienas Lapas» līdzstrādnieku Vidiņu («Džonu») tā tēva nāves gadījumā un piezīmē: «... es rakstītu viņam pašam, bet es nezinu, vai tas viņam būtu patīkami.»

Cik pēc saglabātajiem un līdz šim apgūtajiem materiāliem spriežams, Rainis sarakstījās ar Aspaziju, ar savu māsu Doru Stučku, ar jau minētajām māsām Zēfeldēm, ar redaktoru P. Zālīti, ar Priedišu ģimeni u. c. Lūk, daži fragmenti no šiem sakariem.

Ar Priedišiem Raini un Aspaziju saistīja draudzība kopš Raiņa darbības redaktora postenī, kad Priediša dzīves biedrene Nīna (īstajā vārdā Anna) bija dedzīga «Dienas Lapas» līdzstrādniece un cīnītāja sieviešu emancipācijas jautājumos. 1898. gada sākumā Brencis Reinis Priedītis bija vēl Rīgas Politehniskā institūta inženieru fakultātes students un Nīna viņa līgava. Kad Priedītis bija studijas beidzis, viņi apprecējās un palika Raiņa draugi ne vien Pleskavas trimdas laikā, bet arī vēlāk (piemēram,

1905. gada beigās Priedītis palīdzēja Rainim pārklūt pār robežu uz Vāciju).

Kādā vēstulē 1898. gadā bez tuvāka datējuma Nīna raksta, ka viņa strādājot Bēma krāsns podiņu fabrikā un nopelnot labi. Turpretī par Raiņa un Aspazijas darba nelielo atlidzinājumu (30 rubļu mēnesī, ko abiem maksāja Plātesa firma) vēstules rakstītāja ir sašutusi. No praktiskā viedokļa raugoties, izdevīgāk būtu strādāt ko citu. Freiligrats arī bijis dzejnieks un grāmatvedis reizē. Taču Rainim un Aspazijai Nīna tādu apvienojumu neieteic, jo vajagot tomēr iespējami vairāk laika veltīt radošam darbam.

No 1898. gada 28. aprīlī rakstītās Nīnas vēstules uzziņām, ka O. Ezerlauka gatavojusies braukt pie Raiņa un Aspazijas ciemā, bet, dabūjusi zināt, ka abiem trimdiniekiem tikai viena istaba, atlikusi savu braucienu ar lielu nepatīku.

Septembra sākumā Priedīši ierodas pie Raiņa un Aspazijas un 8. septembrī pēc atgriešanās Rīgā raksta: «Saņemiet mūsu labāko pateicību par Jūsu viesmīlību un par tām skaistajām stundām, kuras mēs pie Jums pavadījām. Es nezinu, vai Jūs to sajūtāt, bet mēs atgriezāties krietni stiprināti un apskaidroti: speciāli man ir tā, it kā es būtu izpeldējies, un peldē pieder pie manām vislielākām miesīgām baudām. Stārpība ir tā, ka mans iekšējais cilvēks arī atplauka. Mums būtu katrā ziņā šad un tad jāsatiekas, lai izrunātos un novērstu pārpratumus, kas sakrājas pa ilgāku laiku.»

No 8. līdz 21. septembrim Priedīši nav saņēmuši nevienas vēstules no Raiņa un Aspazijas un brīnās, kas ar viņiem noticis. Viņi laikam par daudz plēšoties ar darbiem par bada algu. Bet, ja Brencis realizēšot savu teh-

nisko atradumu, tad arī Rainim un Aspazijai klāšoties labāk.

Līgumu ar kādu uzņēmēju par izgudrojuma izmantošanu Priedītis slēdzis tikai uz mutvārdu norunas pamata, bet Rainis kā jau jurists pierunā apstiprināt minēto norunu pie notāra (Nīnas vēstule 1898. gada 6. oktobrī).

Priecīgs gadījums «Miļajiem pleskaviešiem» (kā Nina un Brencis parasti uzrunā Raini un Aspaziju) paziņots 30. novembrī. Priedīšiem bijis jāiekasē no Rīgas Latviešu biedrības honorārs par Aspazijas «Vaidelotes» izrādi. Iepriekšējā ziņa bijusi, ka būšot 5 vai 6 rubļi, bet izmaksāti 18 rubļi un 26 kapeikas. Priedīši ļoti priecājas par šo summu un domā, ka arī Rainis un Aspazija priecāšoties. Nauda nosūtīta nākamajā dienā.

Rainis sarakstījās arī ar māsām Zefeldēm, sevišķi ar Olgu, ar ko iznāca nepatīkami pārpratumi, kā redzams no šādas vietas viņa vēstulē 1898. gada 27. jūlijā: «Es zinu, Olga, Jūs nebijāt ļaunu domājusi. Jūs esat sparīga vārdos, arī rakstītos, mēs satikām labi un ilgi, visi četri kopā dzīvojām, un mums vajadzētu pazīties, un es domāju, ka pazīstu arī Jūs un Jūsu labo sirdi, un Jūs zināt, kā es uz mīlo Mariņu skatījos, — bet es nevaru nociesties neteicis, ja mēs tiešām sakām cits citam patiesību, — Jūsu vēstules ir grūti panesamas; tās ir taču rakstīts vārds, kas pārdomāts, ko uztraukumā ātri mēdz izrunāt.

Jūs esat īsi un strupī uzteikusi draudzību Elzai. Jūs viņai nerakstāt. Jums nav neviena laba vārda, ko viņai teikt. Jūs sakāt: pret Jums esot «slikti» darīts, jā, bet Jūs darāt pret Elzu vēl «sliktāk». Jūs pat pārmetat viņai, ka viņa esot Jūsu dzīvokli padarījusi par viesnīcu.

Galū galā, mīļā Olga, Jums žēl, ka Jūs mūs uzņēmāt, bet es domāju, ka mēs izlīdzinājušies, Jūs neapgrūtinot.

Es nepiekritu tam un arī pretojos, bet baidījos Jūs apvainot, liedzoties lietot Jūsu dzīvokli. Es nebūt neieskatu to par Jūsu strīdus kāri, kad Jūs visu to sakāt, tāpat manā teikšanā nav ne mazākā pārmetuma.

Tomēr jābūt skaidrībai, un es esmu cieši pārliecināts, ka starp mums atkal varbūt viss taps skaidrs, varbūt pat, ka jau ir skaidrs.

Jūs, mīļā Olga, nenojaušat, ko Jūsu vēstules dara, ka Elza tās smagi jūt un paliek no tām slima.

Jūs sakāt pati, ka Jūs to «kāpēc» un milu paturot atpakaļ; bet vai tas tad ir draudzības veids? Vai mums nebūtu taisni tas «kāpēc» un tā mīla jāuzmeklē? Mums ir tik ļoti vajadzīgi tas «kāpēc» un tā mīla, un es nevaru citādi, es viņu vienmēr meklēju augšā.

Un kāpēc Jūs sakāt, mēs mīļo Mariņu aizmirsuši, vai Jūs pati tam ticat? Tas skan tik drausmīgi un nelabi. Vajadzētu vēl daudz ko teikt, bet Jūs redzat pati jau no rokkraksta, ka es esmu noguris. Man jāpārtrauc. Bet es ceru, ir atkal labi.

Un Jums jābūt pret mums tikpat mīļiem, cik Jūs abas mums esat, un pret Elzu Jums jābūt mīla; viena nemīlīga vēstule dara viņai sāpes.

Nu, daudz sirsnīgu sveicienu Jums, mīļie bērni, es pateicos vēlreiz par laimes vēlējumiem. Dzīvojiet sveiki un topat atkal veseli un priecīgi, un labi.

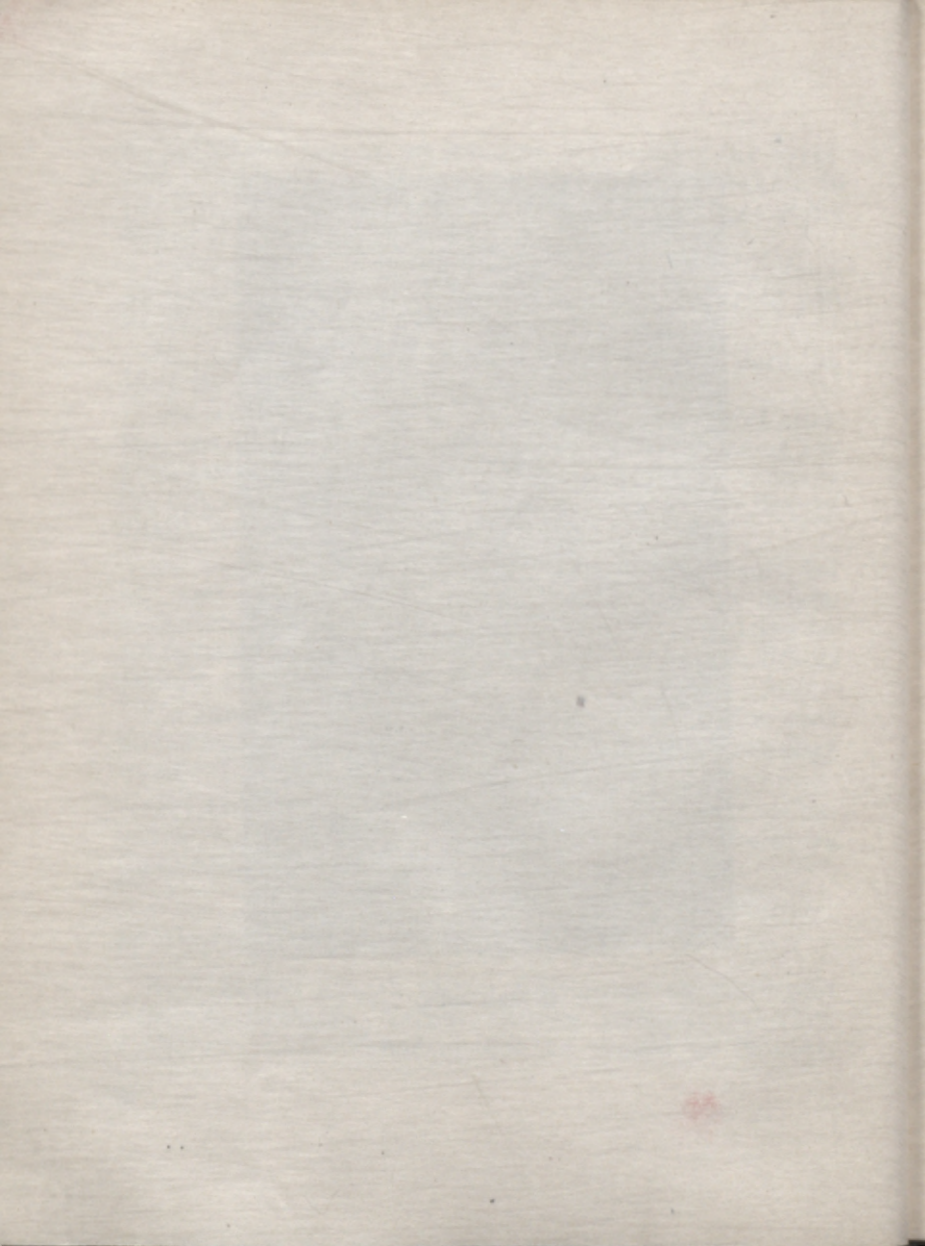
No Jūsu vecajiem draugiem.»

Piezīme malā: «Vai pie Jums nedzird neko jaunu?»

Kādi dziļāki iemesli šādām Ezerlaukas dusmām pret Aspaziju, nezinām. Varbūt aktrises straujais raksturs, kuru Nina kādā vēstulē apzīmē kā «uguni un liesmu»,

O. Ezerlauka.

bet varbūt arī kas cits. Jāievēro tomēr, ka Rainim no tuvas paziņas grūtā laikā bija jāpiedzīvo nepatikšanas.

Drīz pēc šīs vēstules Rainis sūta Ezerlaukai un viņas mātai otru, garāku vēstuli, uz ko atbildi nesaņem. Tad 26. augustā dzejnieks raksta vēlreiz.

«Mani mīļie bērni.

Ši mēneša sākumā es rakstīju Jums garāku vēstuli uz Dubultiem; vēstule, šķiet, nav Jūs vairs sastapusi. Vai varbūt Jūs esat atkal slima, mīļā Olga? Mēs ļoti bailojamies par Jums. Vai varbūt gadījies kas cits pa to starpu? Elza gan drīz redzēs atkal Jūs, jo viņa varbūt oktobrī brauks, bet man pagaidām jāapmierinās ar vēstulēm. Mīļā Olga, esiet tik laba, rakstiet man drīz. Kā jūtas Mariņa? Uzturēšanās jūrmalā laikam būs padarījusi Jūs stipras. Rakstiet drīz, mīļie bērni, citādi man jābaidās, ka vēstule nenāk svešās rokās. Dzīvojiet sveikī, mīļie, sirsnīgie bērni! Mēs sirsnīgi sveicinām Jūs abas!

Dzīvojiet sveikas!»

Pēc dažiem mēnešiem, un varbūt jau agrāk, nesaskaņas ar O. Ezerlauku beigušās. 1898. gada 30. decembrī rakstītā vēstulē Aspazija uzrunā abas māsas «Jūs, mīļie sirdsbērni!», un Rainis ar savu roku piezīmē: «Daudz laimes uz jaunu gadu, mīļie, labie bērni!»

Kad 1899. gada sākumā Aspazija pārnāca uz Rīgu, viņa apmetās atkal pie O. Ezerlaukas.

1899. gada pirmajā pusē rakstītās Raiņa vēstules Aspazijai un Aspazijas vēstules Rainim, ko dzejniece daļēji publicējusi un komentējusi, liecina, ka viņu abu šķirtā dzīve pilna ne tikai ar darbu, bet arī daudz sāpīgiem pārdzīvojumiem.

1899. gada 19. janvārī Rainis raksta: «Mana mīļā, es

vēl ņesmu nomierinājies, es nevaru sevi atrast. Vecas, pazudušas atmiņu drumslas no mūsu kopdzīves es uzmeklēju un kā nekā barojos no viņām.»

Kādā vēstulē bez datuma, bet ar pazīmēm, ka tā rakstīta 1899. gada sākumā, Rainis ilgās pēc tālumā esošās dzīvesbiedres raksta: «Cik rūgta un ļauna ir šī netaisnība, kas mums nodarīta . . . mēs taču esam ar neizsakāmām sāpēm viens otrā iedzīvojušies, tā taču ir skaidra nejdzība, tagad būt šķirti. Agrāk, tad arī mums tas nebūtu bijis nekas, bet tagad tas ir — pat no dzīves šķirties.

Laiku pa laikam durošas sāpes mani svaida šurp un turp, man ir tā, it kā es pats izietu no sevis ārā, nevarētu savus gabalus saturēt kopā, viss ir tik nejdzīgs, es nevaru iedomāties, kas no tā lai turpmāk iznāk.»

Dzejnieks un dzejniece pastāvīgi slimoja. Par savām kaitēm viņš pats daudz runājis vēstulēs. Arī Aspazija šo to stāstījusi par savām lēkmēm. Kādā aizmirstā viņas dzejolī «Sāpēs» lasām:

Gar namiem redzu slīpu ēnu,
It kā jau būtu novakare drīz:
Mans nogurušais tēls tur klistot trīs.¹

Par Aspazijas nogurumu liecina arī Nīna (1898. gada 3. novembrī).

Nogurumu radīja daudz iemeslu, katrā ziņā arī lielā darba slodze un nepatikšanas, kādas iznāca, dzīvojot kopā ar O. Ezerlauku. 1899. gada 28. februārī Rainis raksta: «Vai Tu nevari aiziet no Zēfeldēm, Inīņ. Tu tur velti vārgsti, man tagad nebūs vairs miera.»

Aspazijas neveselība radīja Rainim lielas rūpes, un Aspazijai savukārt bija vienmēr bažas par Raini. Tādā

¹ «Dienas Lapa», 1899., 36. nr.

sasprindzinātā stāvoklī abiem bija jāstrādā ļoti intensīvi: Aspazijai jāgādā par rakstiem avīzē un Rainim par tulkojumiem, kas bija nepārtraukti jāsastrādā «Mājas Viesa Mēnešrakstam». Bez tam Rainis visiem spēkiem centās palīdzēt Aspazijai «Dienas Lapā» uzņemt saistību kārtotānā: gādāja par romānu un noveļu tulkojumiem, par informācijām literatūras pasaulē, par ievadrakstiem, pat par sikumiem.

Rainis daudz pūlējās, lai «Dienas Lapā» būtu pēc iespējas vairāk progresīvu rakstu. Pēc būtības «Dienas Lapas» virzienu, kas te aplūkojamos gados bija sikburžuāziski liberāls, noteica tās izdevējs A. Plātešs un redaktors P. Zālīte, un Rainis ar saviem revolucionārajiem uzskatiem politiskajā ziņā redakcijas darbu varēja ietekmēt maz. Taču gluži bez sekmēm viņa pūles nepalika. Viens no dzejnieka nozīmīgākajiem veikumiem šai ziņā ir M. Ļermontova, A. Puškina u. c. klasiķu tulkojumi, kas iespiesti gan «Dienas Lapā», gan pārējos Plātesa firmas izdevumos — «Mājas Viesī» un it īpaši «Mājas Viesa Mēnešrakstā».

TULKOJUMI

Rainim kā trimdniekam galvenais un gandrīz vienīgais eksistences avots bija literārā darbība, kurā galveno vietu ieņēma daiļdarbu tulkojumi. Jau ar V. Gētes «Fausta» atdzejojumu 1896., 1897. gadā viņš bija pierādījis augstu meistarību un apliecināja to arī turpmākajos tulkojumos. Strādāšana ar tiem palaikam Rainim bija skaists, radošs uzdevums, kura veikšana daudz deva arī viņa paša daiļrades spēju attīstībai, bet nereti tā bija smags pienākums dienišķās iztikas nopelnīšanai.

1898. gadā Rainis savus tulkojumus publicēja galvenokārt «Mājas Viesā Mēnešrakstā» un mazākā mērā arī «Mājas Viesī».

1898. gada 26. februārī sāka atkal iznākt 1897. gada 21. jūnijā uz 8 mēnešiem aizliegtā «Dienas Lapa», kas turpināja savas gaitas P. Bisnieka vadībā līdz 1898. gada 5. decembrim, bet Rainis šajā P. Bisnieka vadītajā «Dienas Lapā» līdzī nestrādāja (domājams, tāpēc, ka viņiem abi kopš 1895. gada bija personiskas dabas konflikti). Kad laikraksts pārgāja Plātesa firmas īpašumā, Rainis publicējās arī «Dienas Lapā», bet tad bija jau 1899. gads.

Raiņa sadarbība ar Plātesa firmas periodisko izdevumu redaktoru P. Zālīti bija sākusies 1896. gadā ar V. Gētes «Fausta» tulkošanu un turpinājās visu Raiņa cietumniecības un trimdas laiku.

Pirmie tulkojumi pēc «Fausta» bija M. Ļermontova «Demons» un A. Puškina «Boriss Godunovs». Runājot par «Faustu» un dažiem citiem darbiem, tulkojumu izvēlē zināmu darbu veica arī P. Zālīte, kā to liecina viņa sarakste ar Raini, bet abi nule minētie krievu klasikas atdzejojumi radušies pilnīgi pēc Raiņa paša iniciatīvas.

Kādā vēstulē Rīgas cietumā 1897. gada 28. oktobrī Rainis raksta Aspazijai: ««Demona» 1. daļa ir gatava, bet dieva dēļ to izskati. Zālītem mums ir jādod katrā ziņā kaut kas labs.»

P. Zālītem kā redaktoram vajadzēja talantīgu līdzstrādnieku. Tādus viņam laimējās iegūt ar Raini un Aspaziju. 1898. gada 12. janvārī P. Zālīte Rainim raksta, ka «De-

mons» esot skaisti pārtulkots. «Demona» tulkojumā esot pilnīgi atdzejots viss poēmas gars un poēzija. Tās esot pilnīgi Ļermontova skaņas. Pēc šī tulkojuma varēšot sniegt «Borisu Godunovu», ja Rainis esot ar mieru.

Nākamajā vēstulē 24. janvārī P. Zālīte paziņo, ka izsūtījis «miļajiem dzejniekiem» 35 rubļus kā atlīdzību par viņu darbiem: Aspazijai par apceri «Mihails Jurjevičs Ļermontovs» un Rainim par «Demona» tulkojumu. Vēstulē citēta arī kāda lasītāja atsauksme, kurā teikts: «Tas jau ir, it kā pats Ļermontovs to būtu dzejojis latviešu valodā.» Reizē ar to P. Zālīte paziņo, ka «Majas Viesa Mēnešraksta» 3. burtnīcā sākot iespiest Raiņa tulkoto A. Puškina «Borisu Godunovu». Nobeigumā P. Zālīte izsaka sirsnīgu paldies par Raiņa un Aspazijas «talkā nākšanu pie latviešu iepazīstināšanas ar krievu literatūras pērlēm».

Kadā no nākamajām vēstulēm Zālīte piesūta Rainim izgriezumam no laikraksta «Рижский вестник», kurā uzslavēts Raiņa «Demona» tulkojums.

P. Zālīte ļoti iepriecināts, ka Rainis dodot iespēju izpildīt senloloto vēlēšanos — darīt latviešiem pieejamus krievu ievērojamāko rakstnieku krietnākos darbus skaitos tulkojumos.

Redaktors mudina Raini strādāt tālāk, un pateicība ar atzinību būšot darba un pūļu balva. Reizē ar to viņš piekodina Rainim nepārpulēties un nesabojāt vēl vairāk veselību, brīdina atturēties no tādu līdzekļu lietošanas kā morfījs.

8. februārī P. Zālīte lūdz Raini atzīmēt vēl dažus krievu literatūras darbus ko tulkot un reizē paziņo, ka V. Gētes «Fausta» atdzejojums pilnā veidā jau iespiests izdošanai atsevišķā sējumā. Tiklīdz Rainis uzrakstišot ievadu, arī

to tūliņ nodrukāšot un kopā ar «Fausta» tekstu iesiešot grāmatā.

Ar ievadu Rainim tik drīz neveicās, jo sākās polemika ar «Fausta» kritiķiem par tulkojuma valodu, un «Fausts» ar Raiņa un Aspazijas ievadu nāca klajā tikai 1898. gada beigās.

20. februārī P. Zālite piesūta Rainim «Borisa Godunova» korektūru, priecājas par labo tulkojumu un izsaka vēlēšanos vēl ko vairāk sniegt no Puškina, varbūt «Jevgeņiju Oņeginu». To vajadzētu tulkot Rainim, lai pilnīgāk iedvestu «tulkojumā dzejnieka garu, poēziju un valodas košumu». Rainis piekrit, bet vispirms uzraksta apceri par Puškina dzīvi un daiļradi. Arī šo rakstu nodrukā «Mājas Viesa Mēnešraksts».

Kad «Mājas Viesa Mēnešraksta» 1898. gada maija burtniecā «Borisa Godunova» tulkojuma publicēšana bija pabeigta, P. Zālite nosūtīja Rainim un Aspazijai honorāru, pavadot sūtījumu ar šādu paskaidrojumu: «Nosūtu Jums sešdesmit (60) rubļus. Trīsdesmit (30) par šī g. maija burtniecā ievietotiem rakstiem: Puškina «Borisu Godunovu» no Raiņa un Flamariona «Pasaules galu» («La fin du monde») — Aspazijas. Trīsdesmit (30) rubļus Jums pielieku — aizdodu, uz atdošanu labākās dienās...

Puškina biogrāfiju raudzišu ievietot nākošā burtniecā. Estētika — laba lieta. Var. Bet man labāki patiktu, ja drusciņ vēlāk, tā ka man par šo priekšmetu izsludināts apcerējums no profesora Oto Libmaņa, kas jāpasniedz šogad. Ļaudis skatās stingri uz to, kas solīts.

«Die versunkene Glocke» es gaidīšu» (vēstulē 1898. gada 7. maijā).

Raiņa apceri par Puškinu, kas bija aizsākta marta burtniecā, žurnāls turpināja publicēt tikai jūnijā. «Nogri-

mušā zvana» tulkojumu sāka iespiest jūlija burtnicā un apzīmēja, ka to tulkojuši Aspazija un Rainis.

P. Zālīte izteica abiem dzejniekiem arī priekšlikumu tulkot F. Sillera «Pulksteņa dziesmu».

1898. gadā atsevišķā grāmatā iznāca Raiņa veiktais G. Hauptmaņa «Hanneles» tulkojums, kas manuskriptā bija sagatavots jau drīz pēc aiziešanas no «Dienas Lapas» redaktora amata, dzīvojot Jelgavā. Pēc diviem gadiem tulkojums nonāk P. Zālītem, kas vēstulē Rainim raksta: «Jūs sūrojaties par «Hanneli». Jā, ko tur lai es varu darīt? Rauhmanis man teica, ka «Hannele» pilnīgi viņa īpašums, ka viņš ar to varot darīt, ko gribot. Es gan tam izskaidroju, ka tā pienākums tādā gadījumā to piesolīt vispirms autoram pašam atpakaļ, bet tas pastāvēja uz savu tiesību. Ja es to nepērkot — pirksot cits. Viņš jau arī bija bijis pie «Austruma», kurš tam solījis vēl mazāk. Ka ar 15 rubļiem «Hanneles» tulkojums nav — skatoties no morāliska stāvokļa — atlīdzināts — tiesa, sevišķi, kur tulkojums tik priekšzīmīgi labs.»

Zālīte manuskriptu nopērk par tādu cenu, kā Rauhmanis prasījis: par 15 rubļiem. Kādā kārtā Rauhmanis pie tulkojuma ticis, par to noteiktu datu trūkst.

Zināms tikai, ka Rauhmanis, vārdā Juris, bija Frankesavas muižas dārznieka dēls, pazīstams Jelgavas vakarnieku aprindās kā grāmatu mīļotājs un krājējs. Viņš dzīvoja bez noteiktas nodarbošanās. Kur viņš ņēma līdzekļus iztikai, to neviens no vakarniekiem nezināja. J. Rauhmaņa brālis bija izceļojis uz Ameriku un Bostonā ierīkojis grāmatu spiestuvi, ko vēlāk izmantoja arī Dāvids Bundža pirmā sociāldemokrātiskā žurnāla «Auseklis» iespiešanai. Varbūt J. Rauhmanis būs gribējis rīkoties pēc Amerikas brāļa parauga un nodarboties ar grāmatu

izdošanu? Šajā nolūkā viņš būs ieguvis «Hanneles» tulkojuma manuskriptu no Raiņa.

P. Zālītes nopirkto manuskriptu iespiedza cenzūrai, kas 1898. gada 9. jūnijā to atļāva iespiest. Plātesa firma tad arī nekavējās to darīt, un grāmatu izdeva tajā pašā gadā 200 vai 300 eksemplāros. Zālite uzskata Rainim nesen aizsūtītos 30 rubļus ne vairs par parādu, bet kā honorāru par «Hanneles» tulkojumu (vēstulē 1898. gada 12. jūnijā).

«Hanneles» izdevums grāmatā apzīmēts kā Aspazijas tulkojums. Kāpēc? To Aspazija pēc 12 gadiem paskaidro, kad A. Gulbis izdeva Raiņa kopotos tulkojumus. Tur viņa raksta: «Šis J. Raiņa tulkojums parādījās dažus gadus atpakaļ zem mana vārda aiz tā vienkāršā iemesla, ka toreizējie apstākļi Raiņi uz to spieda. Tāpat arī daži Gētes atdzejojumi tika nepareizi atzīmēti, bet tagad tie jaunā izdevumā nošķirti atsevišķi.»¹

«Mājas Viesa Mēnešraksta» 1898. gada 7. burtņīcā sāk iespiest arī G. Hauptmaņa teiku drāmas «Nogramušais zvans» tulkojumu, par tulkotājiem norādot Raini un Aspaziju.

Šīs lugas izrādi Rainis bija redzējis, 1896. gadā būdams Berlīnē, un rakstīja par to vienā no savām Berlīnes vēstulēm (1896. gada 28. decembrī). Šai vēstulē Rainis izsaka izbrīnu par Hauptmaņa virziena maiņu: «No nepanesami asās patiesības gaismas, kura viņa «Vēveros» un «Priekš saules lēkta» apspīd riebigi šausmīgos dzīves skatus un no bada izvārgušus ģimjus, Hauptmanis savā jaunākajā darbā iegriezies burvīgā teiku meža krēslā, kur

¹ J. Raiņa Kopoti tulkojumi, Nr. 7, Pēterburgā, 1911.

mēness staru vizumā pasaku būtes bez noteiktības vijas viena caur otru. Vai šis ir varbūt kāds atpūtas gabals, kurā rakstnieks, dzīves maldū noguris, meklē atveldzēties sapņu valstī un tādēļ saka: «Lai strautiņi cilvēkiem dzen dzirnas un mazgā veļu, kas tev pie viņiem jādara?» — Vai tas meklē vietu, kuru vēl nebūtu aizsniegušas vispārējās cilvēces sāpes un ciešanas, un tam jāpārlicinājas, ka šīs sāpes mit dziļi zemes mātes krūtīs, tāpat kā nogrimušais zvans atskan jūras dzelmē.»

Turpmāk Rainis izsakās, ka viņam neesot nolūks dot kritiku par šo darbu, un atstāta tikai tā saturu, izceļdams tomēr galveno ideju. ««Nogrimušā zvana» ideja,» viņš raksta, «savienojas lugas galvenajā personā, zvanu lējējā Indriķī, kurā piemīt fantastiska cenšanās pāri pār ikdienību arvien pēc kā jaunāka, plašāka. Šaura ģimenes dzīve, bērni, sieva Indriķim nespēj dot apmierinājumu...»

Tā rakstīja Rainis 1896. gadā, kad «Nogrimušais zvans» bija tikko iznācis grāmatā un pirmo reizi parādījās uz skatuves. Teiksmainajai lugai bija arī teiksmaini panākumi. Simtiem reižu luga tika uzvesta uz vācu skatuvēm, un grāmata izdota gada laikā 16 izdevumos.¹

Latviešu lasītājos un teātra skatītājos tā tomēr nerādīja tādu sensāciju kā autora dzimtenē. Arī Raiņa tulkojums nepievērsa sev īpašu vērību. Tikai L. Bērziņš Zinību komisijas vasaras sapulcē, apskatot tulkoto literatūru, izteicās, ka Rainis kopā ar Aspaziju tulkojis G. Hauptmaņa «Nogrimušo zvanu» un ka Rainim esot īstas

¹ J. Grotthuss. Probleme und Charakterköpfe, Stuttgartē, 1898., 103. lpp.

dzejnieka spējas. Rainim daudz palīdzot arī krietnā dialektu pazišana.¹ Un tiešām — ar augšzemnieku dialektu palīdzību Rainis labi atveidojis Šlēzijas izlokšni, ko runā «Nogrimušajā zvanā» vecā Vitiķene.

Uz latviešu skatuves tulkojums pirmo reizi nokļuva tikai 1903. gada 7. martā Jaunajā Latviešu teātrī, bet arī tad recenzijas aplūkots vienīgi lugas saturs un aktieru spēle. Arī Jānis Asars, rakstīdams pirms izrādes plašu apceri par «Nogrimušo zvanu», nepiemin tulkojumu ne ar pušplēstu vārdu.²

Tulkojums visumā ir augstas kvalitātes, taču tā valodā sastopamas arī parastās Raiņa kļūdas, pirmkārt — dažas vāciskas formas. Piemēram: «Rūtiņa sauc no bailēm pārņemta», «Priekš visiem blēžiem, zagļiem, vazaņķiem», «... tiek no Indriķa turēts virs smēdes uguns». Šādu pēc vācu valodas parauga veidotu teicienu ir laba tiesa.

Nepareizības ir arī vietniekvārdu locījumu lietošanā. Piemēram: «Kur tevim patikas?», «Bet tevim vaj'ga mani saprast, Magda!», «Dievs tevim devis lielu skaistumu.» Arī šādu piemēru tulkojumā daudz.

Pie pozitīvām tulkojuma vērtībām jāpieskaita senvārdu un jaunvārdu lietošana. Piemēram: atspulgums, dziets, jundīt, kaltuns (kāda slimība), miņas (pēdas), mirgas (mirgu viļņi), plandīt, rakstaraudzis («Un dvēs'les skaistais rakstaraudzis gaist»), smaillogi, šķiesna, spīva trausme, vārgis.

Atsevišķā grāmatā «Nogrimušais zvans» Raiņa tulko-

¹ «Dienas Lapa», 1899., 149. nr.

² J. Asars. Kopoti raksti. 3. sēj., 67.—74. lpp.

jumā iznāca tikai seši gadi pēc pirmiespieduma žurnālā. Arī pēc tam vēl tulkojumu kvalitāte ilgi palika neievērota, un tikai pašā pēdējā laikā dažos studiju darbos universitātē tai veltīta pelnītā uzmanība.¹

2.

1899. gadā Rainis savu darbu cittautu literatūras popularizēšanā turpina, pie tam ne vien ar tulkošanu, bet arī ar padomiem par tulkojamo darbu atlasī. Aspazija šai laikā vadīja «Dienas Lapas» literāro nodaļu, un viņu abu savstarpējā sarakstīšanās liecina, ka Rainis kā daudz pieredzējis avīzes vadītājs visnotaļ dzīvojis līdz savas dzīvesbiedres pirmajiem soļiem redakcijas darbā un regulāri palīdzējis tai.

Vēstulē Aspazijai 1899. gada 24. janvārī viņš raksta: «Esmu lasījis labu tiesu jaunāko krievu žurnālu, bet neesmu neko atradis. Vērts izlasīt šādu rakstnieku noveles: Gorkija, Garina, Bezrodnajas, Verbickajas, Staņukoviča, Čirikova. «Nabūdatjeļā» ir V. Češihina romāns, bet, kā man liekas, ļoti negatavs.»

17. janvāra vēstulē Rainis izsakās par H. Senkeviča romānu «Quo vadis?»: «Kad iesākas «Quo vadis?» un cik dienā uzies? Es varētu paņemt Tev nost arī otro daļu.» Secināms, ka vismaz pirmo daļu tulkojis Rainis.

20. janvārī Aspazija lūdz, lai Rainis steidzīgi sūtītu romānu, jo pārtulkotā teksta pietiekot tikai trim numuriem.

¹ V. Šveides «Leksika un frazeoloģija Hauptmana lugā «Hannele» Raiņa tulkojumā», A. Bušas «Leksika un frazeoloģija G. Hauptmana drāmā «Nogrimušais zvans» Raiņa tulkojumā» (manuskripti LVU Latviešu valodas kabinetā).

Otrā vēstulē, kas rakstīta tajā pašā 20. janvārī, Aspazija ziņo, ka Raiņa «2 draugi» esot iespiesti feļetonā «tikai šodien», un piemetina: «Strādā, dvēselīt, tagad tikai pie romāna un sūti kādu ievadiņu, un dzejoļus, un jokus.»

Sis teiciens labi raksturo Raiņa darbību «Dienas Lapā»: romāna tulkojums, ievadi, dzejoļi, joki. Tātad liela daudzpusība.

Rainis pats Aspazijai kādā vēstulē bez datuma raksta: «Vai Tu, dvēselīt, esi visu saņēmusi? Es nosūtīju: 1) piektdien vakarā (tātad svētdien agri) romānu un karti, 2) pirmdien romānu, Mopasana noveli, karti un dzeju, 3) tagad trešdien romānu.» Atsevišķā punktā Rainis atzīmē, ka ceturtdien vai piektdien viņš pabeigšot romānu.

Tajā pašā vēstulē Rainis raksta Aspazijai: «Sikumus sūtišu Tev tagad, toreiz man nebija laika un arī nekā jēdzīga ko sūtīt.»

Rainis kā bijušais «Dienas Lapas» redaktors labi zināja, kā laikrakstu darīt interesantu lasītājiem. Te sava nozīme arī sīkumiem, kuriem jābūt saturīgiem un interesantiem.

Tā 23. janvārī viņš raksta: «Vai Tev, miļā Inīņa, nevajadzētu ierīkot mazu, jauku rubriku: literāriski sīkumi sestdienas feļetonā, katru sestdienu vienu, divi mazākas lietiņas par jaunām paradībām, anekdotes utt. Es Tev šo to nosūtīšu, ja Tev nepatīk, Tu vari to visu dot parastajos sīkumos; šie literāriskie sīkumi tā kā tā būtu apakšnodaļa sīkumos.»

Tajā pašā vēstulē Rainis raksta, ka viņš bijis pirmoreiz Pleskavas bibliotēkā un meklējis tur tulkošanai piemērotu daiļliteratūru. Esot atradis pāris garāku noveļu, ko

varētu lietot. Izlasišana gan aizņemot daudz laika. Viņš aizrāda Aspazijai arī uz vācu periodiku un lūdza izsūtīt viņam «Literarisches Echo». Turpat viņš apjautājas Aspazijai, vai viņa lasot žurnālu «Aus fremden Zungen»: tur esot kaut kas skaists no Pjera Loti, Matildes Serao, Feldmaņa. Varbūt, ka tas varētu derēt.

Sevišķi raksturīgi ir padomi, ko Rainis deva Aspazijai 4. februārī rakstītajā vēstulē. Viņš ieteic izmantot Engelhorna romānu bibliotēkas pēdējo gada gājumu. Par dažiem tur ieteicamiem romāniem dzejnieks saka: ««Ragana» no Harlema un Smaragda būs laikam jau «Austrumam». Varbūt apskaties vēl: «Par jaunu apprecējušies» (sentimentāls, kā jau to mil), Rod'a «Baltās klintis» (slavens), Žipa «Flederwiß» (interesants), bet *katrā ziņā* apskaties Mellera «Zelts un gods» (stud. Žerom-Žeroma romāns, pazīstamā humorista). Buržē «Kosmopolitus» vajadzētu lasīt bibliotēkā. Viņu maldīgā dzīve un miršana ir vienlīdzīgi garas — apm. 15—17 num., tā ka līdz 1. aprīlim vēl 7 num. atliktu.

Uzmeklē taču Olas Hansona «Priekš laulībām», tas humoristisks un varbūt patīktu, bez tam Hansons ir pazīstams. Tad vēl Engelhorna X gada gājumā «Giljes nams» no Jonasa Lija varētu arī patikt, nebūdamas sensāciju romāns. Ko Tu domā par Kn. Hamsuna «Jaunā zeme»? Vai arī to nelasītu?»

Plašā informācija par romāniem liecina, cik pamatīgi Rainis orientējas šajā literatūras nozarē, atraudamies no sava personiskā darba un palīdzēdams Aspazijai. Viņu darbība, kā redzams no sarakstīšanās, pat tā savijās kopā, ka reizēm abi strādāja vienu darbu, bet politisko un cenzūras apstākļu dēļ Aspazija apzīmēja tulkojumus ar savu vārdu Raiņa vārda vietā vai arī uzdeva tulkojumu

par kopīgi paveiktu. Piemēram, «Hanneles» un «Quo vadis?» tulkojumi publicēti ar Aspazijas vārdu, V. Gētes «Ifigēnija Tauridā» ar Aspazijas un Raiņa vārdu.

No dramaturģijas Rainis 1899. gadā Pleskavā pavadītajos mēnešos publicēja divus darbus: V. Gētes «Ifigēniju Tauridā» un daļu no Lesinga lugas «Nātans Gudrais». Abi tulkojumi publicēti «Mājas Viesa Mēnešrakstā»: pirmais jau pašā gada sākumā, otrs aizsākts maija burtnīcā.

Ifigēnijas tulkojumam Rainis pievieno mazu ievadu, kurā izsakās, ka lugai esot aktuāla nozīme un ka vēl tagad šo lugu dēvējot par «daiļāko Gētes dzejas darbu». Vēlāk Raiņa kopoto rakstu sastādītāju uzmanībai šis raksts paslīdējis garām.

Kad Rainis bija piesūtījis «Ifigēnijas» sākumu «Mājas Viesa Mēnešrakstam», kura redakcijā darbojās arī R. Blaumanis, tas vēstulē 1899. gada 3. janvārī Rainim izteica pirmo spriedumu par tulkojuma kvalitāti: «Jūsu «Nogrimušais zvans» bij ļoti labi izdevies, bet «Ifigēnija» — it sevišķi. «Heraus in eure Gipfel...» ir skūpstāms darbs.»

Blaumaņa citāts zīmējas uz lugas pašu sākumu. Oriģinālā tas ir diezgan patumšs:

Heraus in eure Schatten, rege Wipfel
Der alten, heiligen, dichtbelaubten Haines,
Wie in der Göttin stilles Heiligthum
Tret ich noch jetzt mit schauerndem Gefühl.

Pretstatā šai smagajai vārsmai Raiņa tulkojums skan viegli un skaidri:

Zem jūsu vēsās ēnas, lokie zari,
Šai vecā, svētā, lapukuplā birzē
Kā manas dienas klusā svēteklī
Es nāku tagad vēl ar bijību.

Trīs jaunvārdi «loks» (=lokans), «lapukupls» un «svēteklis» (=svētnīca) — tulkojuma jaukumu vēl papildina.

Otrreiz savu vērtējumu Blaumanis izteica, kad lugas tulkojums bija iespiests pilnā veidā. 1899. gada 14. aprīli viņš raksta: «Paldies par «Ifigēnijas» tulkojumu. Uz mani tas atstāja pilnīgi oriģināla iespaidu. Meistars kas meistars, bet nu — nu mēs gaidām den grossen selbständigen Wurf!» (lielo patstāvīgo veikumu). Pagāja ne pārāk ilgs laiks, apmēram kāds gads, un Blaumaņa paredzējums piepildījās: Rainis nobrieda arī kā oriģināldzejnieks. Turpretim R. Blaumaņa augstais vērtējums par «Ifigēnijas» tulkojumu plašāku atzinību ieguva ne tik drīz. Tikai pēc 14 gadiem Andreja Upīša rediģētajā almanahā «Vārds» atrodam īsu atzinību sakarā ar minētās lugas publicējumu A. Gulbja izdotajos Raiņa «Kopotajos tulkojumos». «Īsas recenzijas apmēros,» raksta autors J. B., «jāapmierinās tikai ar dažām piezīmēm. Jāaizrāda, ka ne visiem šogad iznākušiem Gētes sacerējumiem vienāda vērtība. Visaugstāk, bez šaubām, jāstāda «Ifigēnija», kur idejiski dziļais saturs ietverts klasiski cēlā un pilnīgā formā.»¹

Tuvāk par tulkojuma kvalitāti nekas nav sacīts, bet tā ir tāda pati kā «Fausta» atdzejojumā. Izdodot tulkojumu atsevišķā grāmatā, tā nozīmi samazināja tas, ka Raiņa ievads un komentāri tika atmesti.

Valodnieciski tulkojums bagātināts ar daudziem jaunvārdiem, apvidus vārdiem un interesantiem salikteņiem. Lūk, daži no tiem: līdzidzimušie (mitgeborene), cilda (cilda uzvara), velenieši (Abgeschiedene, nelaiķi), drosma,

¹ «Vārds», 2. sēj., 1913., 331. lpp.

noģist, klaidotājs, visvisur, pirmtēvs, grīni (grausam), vārgs (Elend, Noth), ražens, līgsme, kļūme, rogs (der Herd), sumināms, dags (Dolch), tumsums, nožēlums, slasts (die Falle), rieba (riebums), degs (Brand), spirdze, pulgs (spulga acs), pārstingrs, alpa (Anfall), gainīt (abtreiben), tversme (patversme), nelēst (neskaitīt), krēta (schüttelte), plandīt.¹

Raiņa frazeoloģija šajā tulkojumā nav bez trūkumiem. Atkārtojas dažas kļūdas no tām, kas sastopamas jau agrāk, piemēram, nepareizi lietotās vietniekvārda formas: «Viņš tevīm dzīvi baudīt neatļauj», «Vēl noslēpums ir tevīm?» u. tml.

Jāiebilst arī pret prepozīciju lietošanu pēc vācu parauga. Piemēram: «Priekš manis sedzies kā priekš pēdējā», «Priekš kalpa — pārāk liels», «Priekš darba vaj'ga savienotu spēku» u. c.

Sastopami nevajadzīgi vārdu pagarinājumi. Piemēram: «To neprasa vis vīrs, kas netaisnis», «Tas ira briesmīgs manā liktenī», «Kad tu, ikkatru brīdi jautris, biedris» u. c.

Raiņa valoda nav brīva arī no dažiem ģermānismiem. Piemēram: «Es neturu nekā», «Kā brūti savās mājās pārvedišu», «Ļauj manim pārlikt, klusi» u. c.

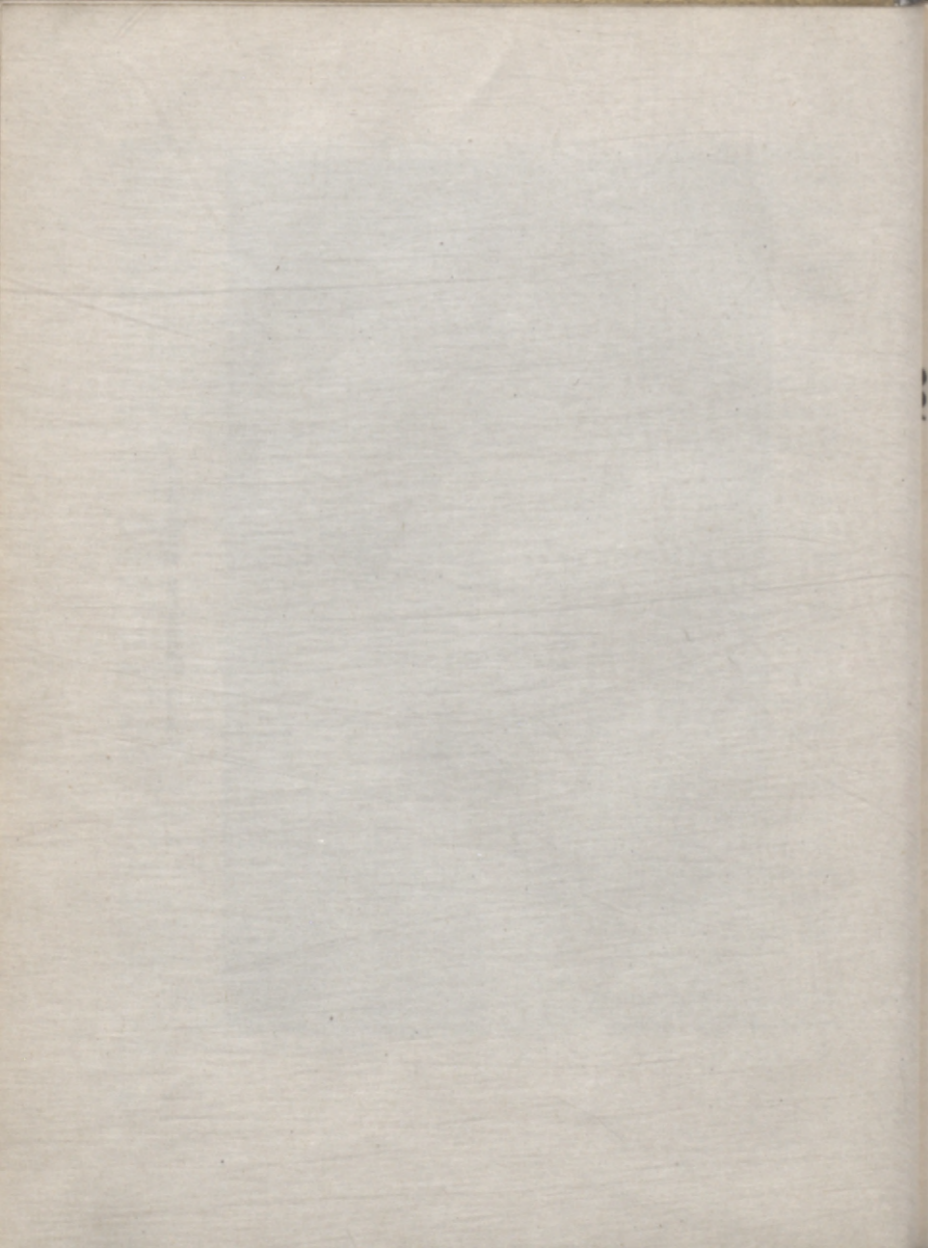
Minētās kļūdas tulkojumu nedara par nevērtīgu, bet nedod tiesību saukt to valodnieciski par nevainojamu.

Tāpat daudz piemēru par frazeoloģijas neveiklību varētu citēt no Raiņa prozas tulkojumiem. Visi šie trūkumi Raiņa tulkojumos izskaidrojami gan ar toreizējo latviešu valodniecības līmeni, gan ar milzīgo steigu, kādā bija jāstrādā dienišķās maizes dēļ.

¹ Tuvāk šī tulkojuma frazeoloģija un leksika pētīta Latvijas Valsts universitātes Filoloģijas fakultātes studentes V. Aizupietes kursa darbā 1954. gadā.

Vecās Pleskavas panorāma.

ŽURNĀLISTIKA. RAKSTI PAR TIESLIETĀM

1.

Līdztekus daiļdarbu tulkojumiem Rainis Pleskavas trimdā rakstīja arī avīžnieciskus rakstus. Tie viņam tāpat kā tulkojumi bija līdzeklis progresīvu uzskatu popularizēšanai. Piemēram, kādā vēstulē Aspazijai 1899. gada janvārī viņš norāda: «Indiešu teikas var ņemt tikai ar uzmanību, bieži viņas runā pretī tieši mūsu uzskatiem.»

Tā kā vairāki no Raiņa rakstiem publicēti anonīmi un arī līdz šim apgūtajos palīgmateriālos nav pietiekamu norādījumu, pēc kuriem minētos rakstus uzmeklēt, tad vismaz pagaidām daļa no šīs Raiņa darbības jāuzskata par zudušu.

Taču ir liecības, ka tādi raksti bijuši, un daži no tiem zināmi arī konkrēti, galvenokārt 1899. gada «Dienas Lapā» un 1898., 1899. gada «Mājas Viesī». Piemēram, vēstulē Rainim 1898. gada 15. septembrī P. Zālite piemin kādu Raiņa rakstu par Somiju, kas ievietots «Mājas Viesī», un piesūta autoram 11 rubļus honorāra. Pārļaujot laikrakstu, redzam, ka minētais raksts var būt tikai tas, kas ar virsrakstu «Piemērs saimnieciskās attīstības gaitai» iespiests 26. augustā (35. nr.) un parakstīts ar iniciāli «R». Tā kā šis Raiņa apcerējums līdz šim palicis nezināms, aplūkosim to mazliet plašāk.

Par piemēru izraudzītais objekts ir Somija. Apceres sākumā Rainis sniedz vispārīgu Somijas ģeogrāfijas un etnogrāfijas raksturojumu. Tajā rādīts kontrasts starp veco un jauno Somiju materiālās kultūras ziņā. Pārejas laikmets Somijā sācies apmēram tanis pašos gados kā Latvijā un Iekškrīvijā, t. i. 60. gados. Iekškrīvijā daudzos apgabalos attīstība gājusi lēnāk, bet Somijā un pie

rādīt, ka šī pāreja no viena laikmeta uz otru notiek visās zemēs, ka šīs pārejas paredzamais virziens un gala iznākums būtībā visur vienāds.

Somijā vēl zemkopība un tās nozares ieņemot pirmo vietu ekonomikā, bet, kapitālismam iespējoties lauksaimniecībā arvien vairāk, zemniekus nevarot vairs saukt tikai par «arājiņu tautu» — tāpat kā pie mums.

Tālāk Rainis rāda lielrūpniecības attīstību pilsētās un uz laukiem, kā arī rūpniecības strādnieku skaita vairošanos. Viņa secinājums skan: «Ne tikvien vispārīgais saimnieciskās attīstības virziens iziet uz rūpniecību pēc pārgrozīta ražošanas veida, arī visa attīstības gaita norisinās pazīstamajā kārtā, kuras likumi tika jau priekš vairāk desmit gadiem noteikti pēc zinātniskiem novērojumiem. Tā mēs redzam arī pie Somijas piemēra, ka — parasti — rūpniecības iestāžu skaits aug daudz lēnāk nekā strādnieku skaits katrā no šīm iestādēm, jeb citiem vārdiem, ka lielākā rūpniecība aug ātrāk nekā sīkākā, iestādes pāriet no sīkkapitālistiem lielnaudnieku rokās.

Zemkopība vēl ir pārsvarā par citām saimniecības nozarēm. Bet laucinieki nebūt nav visi tādi zemes īpašnieki, kas var pārtikt no zemes. Viena daļa no viņiem dzīvo no blakus peļņas, kāda kuru reizi gadās, un vesela trešā daļa no visiem iedzīvotājiem ir pilnīgi bez zemes īpašuma. Visa šī trešā daļa tāpat nav nekas cits kā arī strādnieki, algādži.

Šiem ļaudīm vēl jāpieskaista tie, kuriem nav pastāvīgas nomietnes, kuriem nav ar zemi sakara kā īpašniekiem vai nomniekiem, kuriem nav ienākuma no kapitāla, kuri nestāv privātā vai valsts dienestā, kuri nav amatnieki. Iz šī skaita nāk visādi apkalpotāji, algādži pie lauku

darbiem, rūpniecībā, pie dzelzceļu būvēm, mežu ciršanas, kalnraktuvēs, pilsētās utt.

Priekš lielrūpniecības attīstības šis šķiras lielais skaits, protams, no lieliska svara; līdz šim viņa spējusī nodarbināt 200 000 cilvēku, bet vēl 640 000 gaida uz viņu, lai tā dod pastāvīgu darbu.»

Kas ir šis «pārgrozītais ražošanas veids», pēc kura norisinās saimnieciskā attīstība, kuras likumi atrasti pirms vairākiem gadu desmitiem. Rainis tuvāk nepaskaidro, bet no visas apceres redzams, ka autors spriež materiālistiski.

Izteikšanās iespējas sīkburžuāziski liberālā garā vadītajos laikrakstos, protams, bija mazākas nekā pirms gadiem Raiņa paša rediģētajā jaunstrāvnīeku «Dienas Lapā», tomēr arī tiem viņa rakstiem, kas publicēti nule minētajos Plātesa firmas izdevumos, ir sava pozitīvi vērtējama nozīme — gan dzejnieka attīstības izpratnei, gan noteiktu sabiedrisku tendenču propagandā.

Redaktors P. Zālīte Raiņa žurnālista spējas vērtēja ļoti atzinīgi. Kādā vēstulē, kas rakstīta Rainim un Aspazijai, viņš 1898. gada 15. augustā dod šādu raksturojumu: «Pēc manām domām, Rainis spējīgākais latviešu rakstnieks un žurnālists, pat lielāks nekā Aspazija, lai gan es pēc Raiņa tūliņ stādu Aspaziju, tad Blaumanī, Poruku, Deglavu, ja pavisam tā varētu šķirot. Poruks, diemžēl, tik slinks un pārāk paviršs — ātri strādā, Deglavam trūkst vēl «publiera» un «noskaidrošanās», Blaumanim dziļāku skatu dzīvē, tā stils un forma pilnīgāki, Aspazijai kritiskāki vadīt savu ģēniju prāta grožos un Rainis — pie tā es maz ko varu vēlēties — tas ir pilnīgākais, kam dāvanas visizkoptākas.»

Tā paša gada 26. augustā P. Zālīte vēstulē tiem pašiem adresātiem papildina Raiņa raksturojumu šādiem vār-

diem: «Tās bija manas domas, ne glaimi. Es arī Aspaziju augstu cienu un esmu lepns, ka to varu uzskatīt kā «Mājas Viesa» līdzstrādnieci. Bet Rainis katrā ziņā ir pirmais žurnālists, humorists un rakstnieks.»

Ar saldiem vārdiem un dažkārt arī ar avansiem devība bija liela, bet nepavisam ne tik liela bija buržuāziskās literatūrvēstures izslavētā Zālišu devība naudas ziņā.

Ne velti Aspazija 1898. gada rudenī kādā vēstulē O. Ezerlaukai skumji ironizē: «Zālītes kundze man atsūtījusi jaku no Rīgas, bet tā sūri grūti būs jāatstrādā.»

Nepietiekamie honorāri, ar kuriem iztika iznāca diezgan trūcīga, spieda Raini un Aspaziju daudz domāt par arvien jauniem darba meklējumiem. 1898. gada beigās, kad Plātesa firma gatavojās savu preses izdevumu skaitu vēl palielināt, šis fakts dabiski ieinteresēja arī abus dzejniekus. Nule citētajā vēstulē Aspazija nepacietīgi taujā: «Kas ir ar to jauno avīzi? Vai Jūs esat ko tuvāku dzirdējušas? Runā, ka mēs tikšot uzaicināti par līdzstrādniekiem, bet mēs no tā neko nezinām. Tomēr, kamdēļ gan mums nepiedalīties, ja mūs uzaicinātu. Vai avīze jau apstiprināta?»

1898. gada 14. novembrī P. Zālite raksta abiem dzejniekiem, ka «Dienas Lapu» ar visu spiestuvi nopircis Plātesis.

19. novembrī Hermine Zālite vēstulē izsaka priekšlikumu, vai Aspazija nevarētu nākt uz Rīgu un strādāt «Dienas Lapas» redakcijā. Dienu vēlāk rakstītā vēstulē H. Zālite Aspazijai par darbu šai redakcijā piesola 50 rubļu mēnesī.

6. decembrī H. Zālite lūdz Raini un Aspaziju apsolt rakstus, ko varētu minēt visu triju Plātesa preses

izdevumu prospektos nākošajam gadam. Redakcijā esot liela nevaļa jeb, runājot H. Zālītes vārdiem: «Mums tagad iet, kā sacīt: «Sit, pūt, skrej, atnes ūdeni.» Nav laika pat pašiem savā starpā visu, kā vajadzētu, pārrunāt.

17. decembrī P. Zālīte paziņo Rainim un Aspazijai, ka viņš nosūtot 25 rubļus par viņu pūlēm pie «Mājas Viesa Mēnešraksta» un «Mājas Viesa»: par 12. burtnīcā iespiesto G. Hauptmaņa «Nogrimušo zvanu» un par «Francijas jaunāko literatūru». Pēdējie dzejoļi skanot ļoti drūmi, bet tomēr esot ļoti jauki. Atbildot uz Raina un Aspazijas izteiktajiem jautājumiem, P. Zālīte saka: «Jūs runājat par līdzdarbību, par to, ka Jūs gribētu tā ap 50—60 rbļ. pa mēnesi nopelnīt. Es jau labprāt drukātu visu, ko cenzūra par labu atrod. Garantijas jau es tur nekādas citas nevaru dot.»

Tālāk P. Zālīte ieteic bez klasiķu tulkojumiem rakstīt vēl par Krievijas lietām: zemstēm, degvīna monopolu, zvērīnāto tiesām utt. Sevišķi patīkami būtu raksti par tieslietām, arī atbildes uz tieslietu jautājumiem. Bet vislabāk gan būtu, ja varētu iekārtoties tā, ka Aspazija kļūtu pastāvīga līdzstrādniece ar mēnešalgu. Viņa varbūt varētu uzņemties feļetona vadību, ko viņš tai esot puslīdz rezervējis. Pie feļetona piederētu arī kritiski pārskati par literatūru un apmēram viens ievadraksts nedēļā.

Noslogojums, kā redzams, krietni liels — bez kārtējā literārā materiāla, kas bija nepieciešams katru dienu, vēl ievadraksti vien katru gadu kāds pussimts, t. i. vesels sējums. Tāda bija tā buržuāziskajās literatūrvēsturēs daudzīnātā P. Zālītes «labvēlība».

Ko Rainis atbildējis uz P. Zālītes priekšlikumiem, nav zināms, bet 27. decembrī Hermīne Zālīte atkārtoto vēlreiz: «Mēs gaidām Jūs ar lielāko nepacietību. Vai tomēr

prātīgāk nebūtu bijis, ka Aspazija būtu tūlī, kā «Dienas Lapu» nopirkām, nākusi uz Rīgu? . . .

Kad jau Jūs varētu reiz pārnākt! Vietu gan katrā ziņā gribam priekš Aspazijas paturēt! Savā darba laukā, feļetona vadībā, Jūs būtu pilnīgi patstāvīga, kur nevienam Jums nav ko teikt. Un, jo drīzāk Jūs šo vietu varat ieņemt, jo labāk. — Līdz ar jaunu gadu gan feļetonam vajadzētu pāriet Jūsu rokās. Citādi, ja mums jau kas jāiesāk, kas Jums nepatīktu, nebūtu atkal labi. Tādēļ Jums vajadzētu sākt vadīt jau no jauna gada.»

P. un H. Zālišu sarakstīšanās ar Raini un Aspaziju par līdzdarbību pie «Dienas Lapas» turpinājās visu decembri. Aspazijas vēstule O. Ezerlaukai 30. decembrī liecina, ka abiem dzejniekiem bija grūti izšķirties, ko darīt. Taču galu galā Aspazija priekšlikumu pieņēma un sāka strādāt «Dienas Lapas» redakcijā par feļetona vadītāju. Rainis piedalījās avīzē ar rakstiem dažādās nodaļās.

1899. gada 3. janvārī R. Blaumanis sūta Rainim uz «Ērgļa muižu» vēstuli un lūdz pasveicināt arī Aspaziju. Tātad gada sākumā viņa vēl būs bijusi pie Raiņa. 17. janvārī Rainis raksta Aspazijai vēstuli uz Rīgu. Pēc abiem datumiem secināms, ka dzejniece jaunajā darba vietā ieradusies janvāra pirmajā vai otrajā dekādē.

Līdz ar Aspazijas aizbraukšanu Raiņa dzīvē Pleskavā notika vairākas pārmaiņas. Nerunājot nemaz par tuva cilvēka trūkumu, viņam nu jākārto arī daudzi praktiski jautājumi, ko bija veikusi Aspazija, un turklāt radās jauni uzdevumi: rakstīt «Dienas Lapai» un palīdzēt Aspazijai redakcijas darbā. Raksturīgu liecību par dzejnieka izjūtām un praktiskajām rūpēm šai laikā atrodam nule citētajā 17. janvāra vēstulē, kurā Rainis saka: «Mīlais putniņ! sēžu vēl arvien še Rīgina gorā, esmu tik grūti no

vietas kustināms, nevaru ne apņemties, ne izdarīt, varbūt mani šē tur tās daudzās atmiņas. Ir vēl priekšpusdiens, kad rakstu, — vecais brauc gādāt par atklātību — un es nu gribu viņam karti dot līdz — pēcpusdienā man ir arvien visgrūtāk — visu dienu ir strādāts.

Lai nepiemirstu: iekš «Quo vadis?» es paskaidroju par smiltis zīmēto zivi. Bet nu izrādās, ka viss romāna kāpinājums balstās uz šās zivs, lāsītājs nedrīkst iepriekš zināt, ko zivs nozīmē. Tamdēļ nostrīpo piezīmi!

Es atkal un atkal pārmetu sev, ka es tev, mīļais putniņ, tos 3 uzdevumus devu līdz, es būtu varējis ļoti labi padarīt visu pats. Par sestdienas feļetonu esi arī bez rūpēm, mīļais putniņ!

Otrdien Tu saņemsi vienu gabalu un trešdien vēl (Konradija dzejoli un 1 noveli). Kad iesākas «Quo vadis?» un cik dienā uzies?»

Turpinājās arī jau agrāk sāktā Raiņa un Aspazijas līdzdarbība «Mājas Viesī» un «Mājas Viesa Mēnešrakstā».

Paļaujoties uz Raiņa lietpratību, P. un H. Zālītes ļāva viņam tēmu izvēlē zināmu brīvību. 1898. gada 6. decembrī H. Zālīte vēstulē raksta: «Sirds mīļie dzejnieki! Tā taču Jūsu pašu lieta: uzdot, atrakstīt, ko no Jums lai prospektā uzņemam. Ritu iznāk «Mēnešraksta» un «Viesa» prospekts, kurā no Jums minēti: «Par mūžīgo mieru», «Fedons», «Par jaunākā laika rakstniecību», «Pārskats par literatūru», «Amors un Psihe», «Svētki» Ibsena. Lūdzu, mīļie, uzrakstiet taču paši, ko Jūs vēl strādāsi, ziniet, ka mēs ar visu mierā. Tad liksim vēl sludinājumā prospektu pie visiem laikrakstiem, bet to vajag drīz. — Šis prospekts, kas jau sastādīts, ies «Mēnešrakstam», «Mājas Viesim» un «Dienas Lapai» līdz, bet to nevarēja vairs ilgāk kavēt, burtnīca jau tā nokavējusies, bet priekš

sludinājuma vēl variet pielikt, tam jātiek sastādītam īsti labi. Lūdzu, mīļie, strādājiet tikai, gādājiet arī Jūs no savas puses.»

Augšā minētie rakstu nosaukumi tad arī tika publicēti «Mājas Viesa Mēnešraksta» prospektā, tikai viens nosaukums citādā variācijā: «Fedons jeb dzīve pēc nāves. Grieķu valodā no Platona. Iz grieķu valodas latviski tulkos cand. Rainis.»¹ Šī P. Zālītes reklāma realizējās tikai daļai.

«Mājas Viesa» prospektā apsolīts Raiņa raksts «Par naudas apgrozīšanu un tās saimniecisko nozīmi», pēc Šipeļa. Domājams, ka tas ir tas pats raksts, kas nodrukāts ar virsrakstu «Zelts un sudrabs»² un ir kādas vācu ekonomista M. Šipeļa (idejiski ne visai uzticama autora) brošūras atreferējums.

1899. gada 20. janvārī Arnolds Plātešs oficiāli paziņoja, ka «Dienas Lapa» turpmāk iznāks kā Plāteša firmas izdevums un ka avīzes redaktors būs Rīgas Nikolaja I ģimnāzijas virsskolotājs valsts padomnieks G. Pasītis (praktiski gan vadība lielā mērā bija P. Zālītes rokās).

Uzzinājis oficiālā redaktora vārdu, Rainis tūlīt izvirza jautājumu: «Kas par cilvēku ir Pasītis, un kas viņam «Dienas Lapā» par teikšanu?» (vēstulē Aspazijai 1899. gada janvārī).

Ko Aspazija atbildējusi, nezinām, bet, domājams, apmēram to pašu ko vēlāk, rakstot šīs Raiņa vēstules publicējumam komentārus: «Pasītis bija valdības ieredzēts cilvēks «Dienas Lapā», kurai viņa iespaids bija vajadzīgs.

¹ Prospekti iespiesti «Mājas Viesa Mēnešraksta» 1898. gada 12. numurā.

² «Mājas Viesis», 1899., 6.—19. nr.

Viņš bija liela auguma vīrs, ar daudziem ordeņiem, svīnīgs, ar labiem sakariem valdības aprindās, bet redakcijas lietās pasīvs un naivs.»

«Dienas Lapa», kā zināms, bija valdības acīs stipri kompromitēta ar savu revolucionāro virzienu Raiņa un P. Stučkas vadības laikā, un tāpēc avīzei bija vajadzīga «solīda izkārtne», kam tika izmantots G. Pasītis. Veikalnieks P. Zālīte bija veikls.

Šī īpašība arī bija galvenā, kādēļ viņš — filozofiskā ideālisma dedzīgs reklamētājs būdams, piesaistīja Plātesa firmas izdevumiem materiālistu Raini un, izmantojot tā saimnieciskās grūtības, nodarbināja ar rakstiem visdažādākajās nozarēs. Citas iespējas nerazdams, Rainis arī strādāja, bet darīja to ne tikai maizes dēļ vien. Gan tēmu izvēlē, gan to risinājumā viņš centās minētos preses izdevumus izlietot par tribīni savu uzskatu paušanai, kaut arī tikai stipri ierobežotā veidā. Viena no viņa darbības nozarēm šai ziņā bija raksti par tieslietām.

2.

«Mājas Viesi» bija īpaša nodaļa tieslietām, kurā tika sniegtas atbildes uz lasītāju jautājumiem. Cik noprotams, dažu labu reizi jautājumus izvirzīja arī redakcija pati — vai nu vienkārši tādēļ, lai aizpildītu avīzes slejas, vai arī tādēļ, lai pievērstu kādām parādībām uzmanību.

So jautājumu un atbilžu lietu kārtoja advokāts J. Ansbergs, bet 1899. gada 4. februārī Aspazija raksta Rainim, ka P. Zālīte esot Ansbergam minēto darbu atteicis un piedāvājis to Rainim: 5 kapeikas par atbildi un tikpat arī par jautājumu. Aspazija mudina piedāvājumu pieņemt un jautā, kādas juridiskās grāmatas lai aizvedot (tās

Rainim glabājās Jelgavā). Rainis ir ar mieru, un 17. februārī šai sakarā publicēts viņa pirmais raksts, kam seko daudz citu. Lūk, daži piemēri.

Jautājums. Vai rūpniecības iestādēs darba dienas garums pēc likuma nosacīts vienāds visām dienām, jeb vai svētdienās ir dots kāds atvieglinājums? Abon. Nr. 2065.

Atbilde. Darba dienas garums priekš strādniekiem, kuri strādā vienīgi dienas laikā, nedrīkst būt garāks par $11\frac{1}{2}$ stundām, pēc likuma noteikumiem no 2. jūnija 1807. g. Sestdienās turpretim un dienās priekš svētku dienām (t. i. 1. un 6. janvāra un 25. decembra, lielās piektdienas, pirmās un otrās lieldienas dienas, debessbraukšanas un otrās vasarsvētku dienas) darba laiks ir par $1\frac{1}{2}$ stundām īsāks; dienu pirms ziemassvētkiem darbs jābeidz jau ap pusdienu. — Strādniekiem, kuri strādā kaut arī tikai pa daļai, nakts laikā, darba laiks nevar būt garāks par 9 stundām dienā (24 stundās). -ns.¹

Jautājums. Manai mānai drukātavā, strādājot pie iesiešanas mašīnas, tika sadragāts kreisās rokas mazais pirksts, kuru pēc ārsta ieskatiem vajadzēja pavisam noņemt. Pa slimības laiku, kamēr viņa slimēja ar roku, savu nedēļas algu viņa dabūja kārtīgi no drukātavas īpašnieka piesūtītu mājās. — Vai tagad manai mānai būtu tiesība sūdzēt drukātavas īpašnieku uz lielāku atlīdzību par viņas izciestajām sāpēm un locekļa zaudējumu?

E. D. Mājas Viesa abon. J. K. grām. tirg.

Atbilde. Atlīdzība sakropļošanas gadījumos tiek pēc likuma maksāta tanī nolūkā, lai novērstu vienas personas materiālus zaudējumus (mantas ziņā), kuri tai sadarīti

¹ «Mājas Viesis», 1899., 8. nr.

bez viņas vainas, caur otras personas rīkošanos vai pieļaušanu. Ka atlīdzība tiktu maksāta par izciestām sāpēm, ir uzskats, kurš likumos nav pieņemts, kaut gan viņš plaši izplatīts, kadēļ mēs viņu še arī minam. Likums ievēro izciestās sāpes un locekļu zaudējumu tikai tiktāli, cik caur to ceļas zaudējumi mantas ziņā, t. i., ja locekli pazaudējušais caur to zaudē savu darba spēju un tātad peļņu. Izdevumi par ārsta palīdzību un zālēm turpreti tiek atlīdzināti. -ns.¹

Jautājums. Esmu no sentēviem mantojis 40 bišu dravas, kuras atrodas dzimtskunga meža milzu koku dobumos; dažām es esmu ietaisījis rāmišus. Bet, kuriem stropiem šimbrižam nav bišu iekšā, tos dzimtskungs liek nocirst malkai. Vai es nevarētu tiesas ceļā aizliegt cirst un par nocirstiem atlīdzību prasīt?

O-S. Abonents num. 1866.

Atbilde. Likuma noteikumi par dravniecību kā servitūta veidu atrodami 1176.—1180. p. p. Viet. civillikumos, ir diezgan nepilnīgi; 1177. un 1178. p. p. ir par labu meža īpašniekam un nosaka, ka koki jāsaudzē. Iz vispārējiem noteikumiem par servitūtiem Jūs varat atsaukties uz 1102. pantu, kurš raksta priekšā, ka mantas īpašnieks nedrīkst celt nekādus apgrūtinājumus tam, kam ir servitūta tiesība, un viņam jāatļauj viss, bez kā nebūtu iespējama servitūta tiesības ērta lietošana, kaut arī iekš tā nepastāvētu servitūta priekšmets; 1093. pants atļauj arī blakus tiesības, bez kurām servitūta lietošana nebūtu iespējama. Par personiskiem servitūtiem pat noteikts, ka kalpojošās lietas īpašniekam aizliegts viņā kaut ko bez

¹ «Mājas Viesis», 1899., 22. nr.

lietotāja atļaujas pārgrozīt (1241. p.) vai kaut ko ņemt, vai pārnest (1243. p.). Bet vispār jāievēro, pēc 1092. panta, ka šaubu gadījumā par servitūta apmēru (plašumu) servitūts vienmēr tiek pieņemts vismazākā mērā. Dzimstkungs varētu atsaukties, ka viņš ierobežojams tikai tik tālu, cik tas nepieciešami vajadzīgs (1101. p.), ka viņš neliedz Jums citos kokos likt stropus un var noteikt zināmu meža gabalu (1112. p.). Tā kā likuma noteikumi šie nepilnīgi, tad Jums būtu jāgriežas pie tiesas, kura izspriestu pēc sava ieskata. Par katra rāmīša bojāšanu un citiem zaudējumiem, kurus Jūs varat pierādīt, Jums pilna tiesība dabūt atlīdzību. -ns.¹

Lai redzētu, cik daudz un dažādi bija jautājumi, uz kuriem Rainim nācās atbildēt, atzīmēsim šie daļu to tematikas:

Par muižnieka dāvinātu zemes gabalu, ko dāvinātāja pēcnācēji grib zemniekam atņemt.

Par kaimiņu ķildu, kas radusies tādēļ, ka viens no tiem uz robežas uztaisījis sētu un izracis grāvi, kuri otram kaimiņam kaitē.

Vai pagasta vecākajam ir balsstiesības vietnieku pulka sēdēs?

Cik lielus procentus var ņemt par aizdotu naudu?

Kā sadarboties ar otru mājas gruntnieku, kas nolīgumu lauzis?

Kā piedzīt parādu no mīruša parādnieka?

Vai dzimtkungam tiesība piedzīt parādu no māju rentnieka, kad gruntnieks nemaksā?

Par algas izmaksu strādniekiem kuponos, kuru dēļ strādniekam ceļas zaudējumi.

¹ «Mājas Viesis», 1899., 21. nr.

Vai zemnieku lietu komisāram tiesība pievienot vienu pagastu pie otra?

Par ēkas celšanu ceļa malā pie kaimiņa robežas.

Par atraitnes tiesībām mantojuma lietās.

Mežsargs negrib braukt pagasta klaušās — vai viņam tiesība to darīt?

Vai var sūdzēt skolotāju, kas ar vijoles lociņu iesitis skolniekam pa plecu?

Vai muižnieks var medīt pa zemnieka tīrumu?

Vai var sūdzēt pretinieku tikai viņa dzīves vietā?

Par strādnieku vajadzībām domātas akas ierīkošanu nehigiēniskos apstākļos.

Skaidrojot juridiskos jautājumus, Rainis bija spiests turēties carisko likumu robežās. Tomēr viņš prata atbildes rakstīt tā, ka starp rindām varēja redzēt, kurā pusē ir viņa simpātijas: tā bija strādnieku šķira, kurai viņš centās palīdzēt, ciktāl vien ierobežotie legālās periodikas apstākļi atļāva.

LITERATŪRKRIKA

Pleskavā Rainis darbojās arī literatūras kritikā, un viņa raksti pelna nopietnu uzmanību. Vairāki no nozīmīgākajiem sacerējumiem, ko viņš vispār kritikas laukā paveicis, radušies tieši Pleskavas trimdā. Turklāt minēto gadu literatūrkritisko apcerējumu vidū ir daži tādi, kas Raina kopoto rakstu sastādītājiem un viņam veltīto monogrāfiju autoriem palikuši nepamanīti. Tātad atkal jārunā par dažiem jaunatrastiem rakstiem, kuru piederību Rainim apliecina vai nu viņa sarakste ar Aspaziju, vai cits kāds pietiekami drošs norādījums.

No jau agrāk labi pazīstamajām Raiņa literatūrkritiskajām apcerēm īpašu uzmanību pelna tās, kas rakstītas, aizstāvot V. Gētes «Fausta» tulkojuma valodu. Rainis cīnās par realismu un idejiskumu literatūrā, par krievu un citu tautu klasikas popularizēšanu latviešu vidū utt., taču šais jautājumos viņš pēc tā, ko jau agrāk paveicis J. Jansons-Brauns, parasti neko daudz neizceļas — galvenokārt tikai ar jaunu tematiku. Toties latviešu jaunās literārās valodas izveidē Rainis, noformulējot un pamatojot tos principus, ko pats lietojis «Fausta» atdzejojumā, ieņem izcilu vietu visā latviešu literatūrkritikas (un valodniecības) vēsturē.

Materiālu šai sakarā minētajos Raiņa rakstos pietiek vismaz veselai plašai monogrāfijai, bet, tā kā daudz kas jau pateikts agrākos pētījumos, aprobežosimies ar dažām piezīmēm.

Buržuāziskās preses uzbrukumi «Fausta» tulkojuma valodai sākās jau pirms Raiņa aresta. 1897. gada pavasarī, kad nebija pabeigta vēl ne atdzejojuma pirmās daļas publicēšana, «Baltijas Vēstnesī» parādījās J. Dravnieka (J. Pd.) recenzija.¹ Formāli tā gan veltīta «Mājas Viesā Mēnešraksta» ceturtnīcas apspriešanai vispār, taču pēc būtības galvenokārt kavējas pie «Fausta» tulkojuma, piedēvējot tam daudz trūkumu. Visvairāk J. Dravnieks vēršas pret tulkojuma valodu, kurā jēdzieni bieži vien esot apzīmēti nepareizi (auka šalc, sirds lūst) un lietoti aplami atvasinājumi (mīla). Recenzents uzskata arī, ka tulkojuma «forma pa lielākai daļai visai

¹ «Baltijas Vēstnesis», 1897., 94. nr.

neizdevusies», jo tulkotāji atskaņu ziņā atkāpjoties no oriģināla: ņemot «pilnu pēdu» — kā kritiķis saka — kur oriģinālā esot tikai «puspēda». Ritums no tā paliekot ļoti smags, neveikls. Izdevējs esot solījis ģeniālu «Fausta» tulkojumu, bet to, kas publicēts, par tādu nevarot atzīt. Tālāk J. Dravnieks apšaubā arī tulkojuma nozīmi, izvēles lietderību; vienkāršajam lasītājam «Fausts» esot grūti saprotams, bet «familijām» to pilnīgā veidā nemaz nevarot dot rokā, jo dažas vietas pie galda neklājoties lasīt. Ir vēl rinda citu pārmetumu.

Pēc formas šī recenzija asa, bet pēc satura vāji pamatota, kā arī vienpusīga, jo pozitīvo tulkojumā nesaskata nemaz un arī nemeklē. Galavārdā likts liekulīgi patētisks un demagoģisks izsauciens: «Ar to lai pietiek. Var redzēt, ka lielība naudu nemaksā.»

Minētā recenzija, kas mēģina noliegt atdzejojuma vērtību gan estētiskajā, gan ētiskajā ziņā, nodrukāta toreiz visvairāk izplatītajā dienas laikrakstā un varēja pret pasākto lielo darbu sacelt neuzticību. Bez atbildes šādu uzbrukumu atstāt nebūtu bijis pareizi, un tā Rainim vajadzēja ne vien tulkojumu turpināt, bet arī sākt polemiku, kas ar pārtraukumiem vilkās ilgāku laiku.

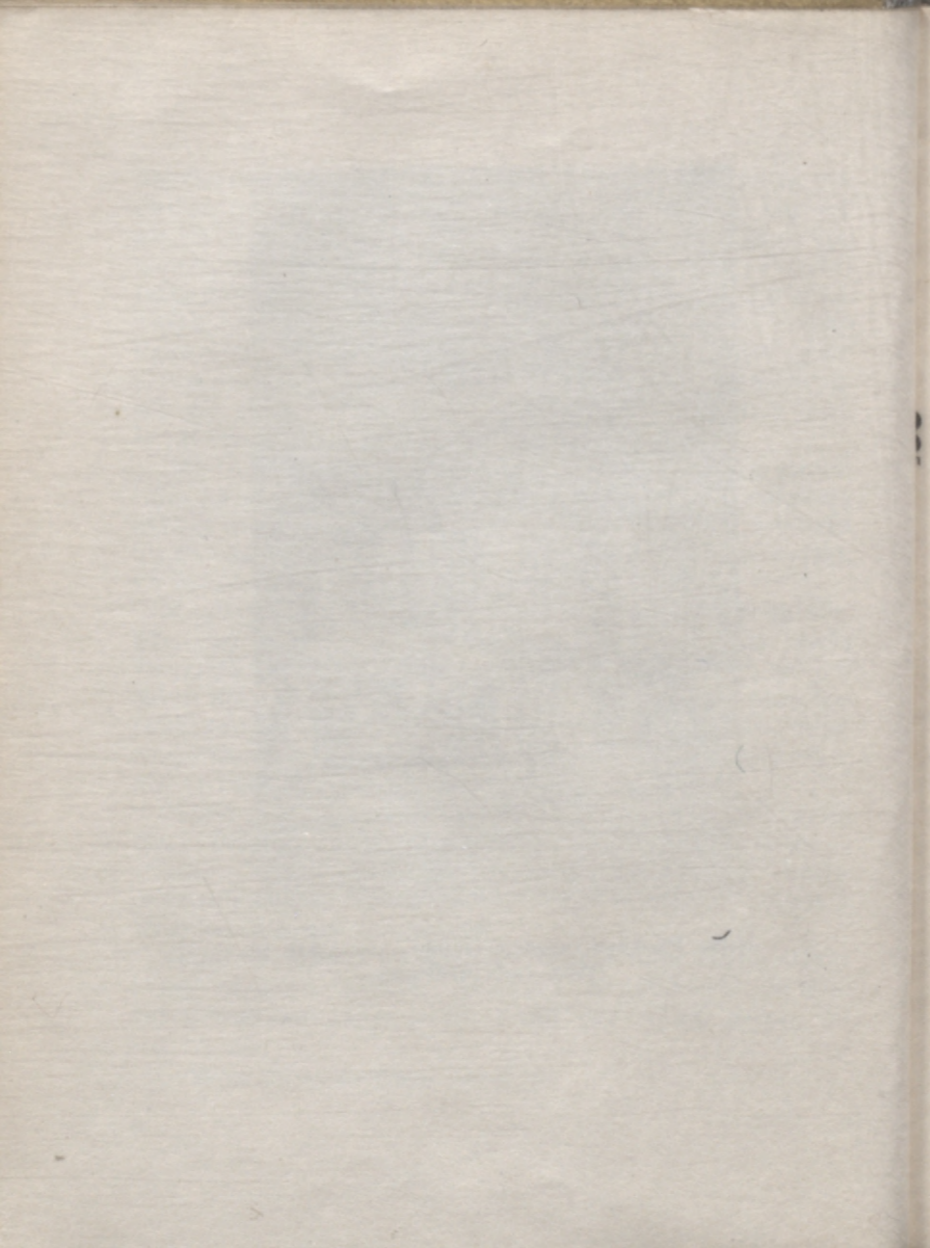
Pirmo pretsitienu Rainis deva pēc mēneša: 1897. gada maija beigās viņš, Panevēžā dzīvodams, izstrādā atbildi — «Ģētes «Fausts» un «Baltijas Vēstnesis»¹, pēc kuras publicēšanas no J. Dravnieka apgalvojumiem nepaliek vairs ne akmens uz akmeņa.

Vispirms Rainis paskaidro recenzentam elementāras lietas atskaņu teorijā. Atskaņas nemēro vis pēdām, bet zilbēm, un tāpēc nevar runāt par «pilnu pēdu» vai

¹ «Mājas Viesa» pielikums, 1897., 22.

Nams Pleskavā tagadējā Oktobra prospektā 10a
(1963. gada uzņēmums).

«puspēdu» atskaņām, bet jārūnā — kā tas lasāms kaut kurā poētikā — par vīriskām un sievīskām, par īsām un garām, vienzilbju, divzilbju utt. atskaņām. Tāds terminoloģijas jautājums varētu likties sīks, bet tā nav, jo te skaidrāk nekā dažā citā gadījumā atklājas uzbrukuma vājā sagatavotība vispār.

Uz pārmetumu, ka oriģināla vīrisko atskaņu vietā dažkārt lietotās sievīskās atskaņas padarot ritmu smagu, Rainis atbild, ka «Fausta» 2. daļas 1. pusē desmitiem lapaspušu ir tikai ar sievīskām atskaņām vien, bet ritms tādēļ nemaz nav kļuvis sliktāks.

Otrs pārmetums, ko atspēko Rainis, ir tas, ka uzsvars uz zilbēm neesot viscauri pareizs, piemēram: «Ak, nekas pilnīgs cilvēkam nav dots.» Recenzents paraugam izlabo teicienu tā: «Nekas *jo* pilnīgs cilvēkam nav dots.»

Ar asu satīru Rainis noraida J. Dravnieka paņēmieni — panākt uzsvara maiņu ar t. s. lāpāmo vārdu palīdzību. Dzejnieks pamatoti norāda, ka latviešu folklorā vai katra trešā dziesma akcentēta tā, ka uzsvara vietas dzejā zināmos gadījumos ir citur nekā parastajā runā, bet tas nenozīmē, ka dainu valoda būtu kļūdaina. Tādas pašas novirzes no parastās normas akcenta novietojumā ir arī Gētes dzejā, piemēram: «O dass dem Menschen nichts Vollkomm'nes wird.»

J. Dravnieks bija apšaubījis arī tulkojumu leksiku. Tādi vārdi un vārdkopas kā — gauži, laipni, auka šalc, sirds lūst, domas valā u. c. — viņam liekoties pa daļai svešādi, pa daļai nepareizi lietoti. Rainis šo pārmetumu atspēko, norādišams, ka minētie vārdi sastopami tautā un reģistrēti arī K. K. Ulmaņa un G. Bražes vārdnīcā, pie tam tieši tādā pašā nozīmē kā «Fausta» tulkojumā.

Sai sakarā dzejnieks izdara vispārinājumu un izvērza

teorētisku principu, ienes latviešu literārajā valodā lielas pārmaiņas. «Ar to saujiņu vārdu,» viņš saka, «kas tiek ikdienas lietoti un kurus arī visus nepazīst J. Pd. k., taču nav iespējams pārtulkot tik domu un jēdzienu bagāto «Faustu». Par ko arī noliegt un neizlietot latviešu valodas kuplumu? Vai tadēļ vien, ka var nākt kāds «kritiķis» un teikt, ka viņš tādus vārdus nav dzirdējis un tādus jēdzienus nespēj saprast? Tādiem vīriem jāatbild, lai viņi mācās, ko vēl neprot.»

Beidzot Rainis pakavējas arī pie ētiska rakstura pārmetumiem. Visā pasaulē «Fausts» atzīts par vienu no visievērojamākajiem darbiem. Viņa pārtulkošanu katra tauta apsveic un uzskata par ko sevišķu. Bet pie mums? «Baltijas Vēstneša» recenzents «Fausta» tulkojumu apzīmējis par «sēnalām» un nosaucis par «nelietīgu darbu», ko «pie ģimēniskā galda neklājas lasīt».

Te nu Rainim nācās aizstāvēt ne sevi vien, bet arī Gēti un latviešu lasītāju vajadzības.

«Gētes «Fausts»,» saka Rainis, «pēc visas līdzšinējās kritikas un vesela prāta spriedumiem tik izdaiļo un pacilā cilvēka garu. Tātad viņš lasītāju tikai labo. Jeb vai patiesi latviešu ģimēniskā būtu tik tālu, ka tām vairs nekā tīra nebūtu, un tās nekā augstāka, garu pacilājoša un skaidra vairs negribētu zināt? — Nē, mēs mūsu tautu par tādu neturam. Mūsu tautā lielum lielā daļa ģimēņu vēl nesamaitātas, tām ir kas veselīgs, tajās mājā spēcīgs, pēc kā augstāka slāpstošs gars. Tur «Faustam» jānes gaismas stars un jāmodina, un jāattīsta viņu gars uz patstāvību un visu lietu pārbaudīšanu no skaidrā prāta un piedzīvojumu stāvokļa.»

Ar to polemikas pirmais cēliens beidzas, un uzvarētājs visos iztīrātajos jautājumos neapšaubāmi ir Rainis.

Pusgadu vēlāk, kad dzejnieks smaka cietumā, uzbrukums pret «Fausta» tulkojuma valodu sākās no jauna. Pazīstamais valodnieks K. Milenbahs buržuāziskajā presē publicēja virkni anonīmu rakstu ar nosaukumu «Par valodas pareizību».¹

Apskatījis dažādus uzskatus par valodas pareizību, rakstu autors pievērsās latviešu dzejas valodai. Runājot par nepareizībām, visvairāk vērības tika veltīts «Fausta» tulkojumam. Piemēram, «Sirēnas dziesmas» atdzejojumā («Mājas Viesa Mēnešraksta» 649., 650. lpp.) valodnieks uzrāda trīs vārdus — vizma, mirdze, spirdze — kas esot maz pazīstami un padarot dzeju grūti saprotamu vai pat nesaprotamu.

Runājot tieši par Raiņa jaunradī valodas laukā, kāda tā bija «Fausta» tulkojumā, kritiķis izrakstīja kādu pusotra desmita vārdu, raksturodams tos par nepareiziem. Tie ir šādi: uztice (= uzticība), brīns (= brīnums), rība (ein Geräusch), sakas (= pasakas, teikas), mīla, laulu pāris, spirdz, sprēg, iemākts (= angelernt), sniegdama (= sa-sniegdama), ziedzīgi (= noziedzīgi), ziegties (= noziegties) u. c.

Raiņa valodnieciskajā jaunradē K. Milenbahs saskata trīs paņēmienus un visus tos noliedz. Tie ir: maz pazīstamu vārdu lietošana, «nelaimīgi jaunu darinātu» vārdu lietošana un vārdu īsināšana jeb, kā viņš izsakās, «strupināšanas nedarbs». Kritiskās piezīmes valodnieks izsaka ar nicinošu pieskaņu.

Raiņa pretraksts ««Baltijas Vēstneša» jaunākā indiāniešu kara deļa»² sarakstīts Pleskavā un publicēts

¹ «Baltijas Vēstnesis», 1898., 98.—122. nr. (vēlāk K. Milenbaha grāmatā «Daži jautājumi par latviešu valodu», 4. sēj., 1909.).

² «Mājas Viesis», 1898., 25., 27., 28., 29. nr.

anonīmi. Šajā rakstā vispirms pierādīts, ka daļa vārdu, ko kritiķis apzīmē par jaunvārdiem, patiesībā ir senvārdi un ir atrodamī mūsu vecajās vārdnīcās. Tālāk Rainis pamato savu principu par vārdu īsināšanu, kas saskan ar paša kritiķa atzīto Norena principu: «Sliktāks ir ikviens garāks teiciens, ja tas neko citu nenozīmē kā īsākais.» Tādēļ labāki ir vārdi: vizma — ne vizēšana, spirdze — ne spirdzināšana, uztice — nevis uzticēšanās, riba — nevis ribēšana, bez valda — nevis bez savaldišanās, mīla — nevis mīlestība utt.

Ar Raiņa otro pretraktu polemikas iznākums pamatos bija izšķirts, kaut arī atsevišķas pretējo uzskatu sadursmes šad tad uzliesmoja vēl gadiem ilgi. «Fausta» atdzejojums, kura publicēšana «Mājas Viesa Mēnešrakstā» bija pabeigta, lasītāju vidū guva lielu atzinību, un tas vien jau noteica sadursmes praktisko rezultātu. Tulkotāja spēcīgā argumentācija nostiprināja šo uzvaru arī teorētiski.

Pēc šīs Raiņa otrreizējās uzstāšanās viņa anonīmais kritizētājs iesūtīja «Mājas Viesim» jaunu rakstu, atklādamš šoreiz arī savu vārdu — K. Milenbahs un taisnodamies par sava pirmā raksta nepamatotajiem asumiem. «Aizrādīt un pieci seši kļūdām «Fausta» tulkojumā,» viņš saka, «nenozīmē «Fausta» tulkotājus nolamāt un noķengāt. Par «Fausta» tulkojumu es neesmu nekur spriedis. Ja man nāktos par viņu spriest, tad droši mans spriedums nelīdzinātos noķengāšanai.»

Būtībā šie K. Milenbaha paskaidrojumi nebija pat atvainošanās, bet tikai izlocīšanās. Šķietami ļoti «zinātniskais» valodnieks vienkārši atstāj agrākās, agresīvaj domātās pozīcijas, kurās vēl ilgāk palikt pašam kļuva

bīstami, un pūlas iestāstīt, ka viņš tādās pozīcijās nekad neesot bijis, bet tikai aizrādījis «uz pieci seši kļūdām». Tāpat kā dažkārt neveiksmīgs šahists, par augstu novērtējis savus spēkus, pēc izgāšanās uzbrukumā cenšas forsēt vismaz neizšķirtu, tā šai gadījumā rīkojies K. Milenbahs. Laba vārda par «Fausta» atdzejojumu, par ko Rainim pienākas visas tautas atzinība un pateicība, kritiķis arī šoreiz nepasaka neviena, tikai iespītīgi atkārtoti, ka valodas formas, kas Rainim skanot kā poēzija, viņam kā nepareizība griežot ausi.

Pēc Raina domām ne valodas pareizība vien jāņem vērā pie vārdu izvēles dzejai, bet arī to dzejiskā vērtība. «Stenders lieto vārdu «ziegt»,» raksta Rainis, «bet vai, kā un kur šis vārds lietojams dzejā, vai tas dod poētisku nokrāsu, vai tas sparīgāki un īsāki izsaka to pašu, ko prepozīcijās ietītais, par to var spriest vienīgi dzejnieks un ne valodnieks... Un par dzejnieka vārdu izvēli spriedīs nākotne.»¹ Tā šo spriedumu jau sen ir devusi; tas ir nepārsūdzams un skan par labu Rainim.

1925. gadā Rainis pats par minēto polemiku paskaidro: «Vēl varu minēt gluži personisku piezīmi, ka man nācās šo ciņu par jauno valodu vest visgrūtākos apstākļos: biju cietumā un pirmo gadu trimdā, visu 1898. gadu stipri slimoju, un nelaime gribēja, ka par manu slimošanu dabūja zināt mans oponents — valodnieks M. kgs, kurš nu jau drošāk gāja uzbrukumā. Mans draugs Rūd. Blaumanis bija gribējis mani saudzēt un novērst uzbrukumam pa šo slimības laiku, bet negaidot bija panācis pretējo.

Kad es runāju augšā par jaunās valodas ciņu kā par

¹ «Mājas Viesis», 1899., 6. nr.

vēsturisku, pagājušu un nobeigtu ar uzvaru, tad man tagad šis teikums jāierobežo un jānosaka noteiktāki. Jā, — mana jaunā latviešu valoda uzvarēja; viņa ir ne vien tagadējā literāriskā valoda, kurā raksta rakstnieki, viņa ir arī tikusi par oficiālo valodu. Mani valodas jaunradišanas principi, arī «strupināšana» ir palikuši par vadošiem principiem latviešu valodas pārbūvē un tālākattīstīšanā... «Terminoloģijas komisijas» radījušas visas zinātņu un dzīves nozarēs daudz jaunu vārdu pēc — toreiz apkarotiem principiem. Jaunā valoda ir noticis fakts, viņa ir uzvarējusi, — bet zaudējis ir tas, kas par viņu cīnījās, zaudējis pēc visiem traģēdijas likumiem. Cienījamā valodnieka pēcnieks lielajā monumentālajā latviešu vārdnīcā bijis tik objektīvs, ka pūlējies izdzēst pēdas par kādreizējo cīņu un tās vedēju un, arī uzņemdamas vairākus no apkarotiem vārdiem, ierindojis tos bieži zem «M. V. Mēnešraksta» vai pat citu rakstnieku un ne kādreizējā cīnītāja markas. Lai uzturētu vēsturisko patiesību, paliek pāri sastādīt sevišķu vārdnīcu no vārdiem, kas lietoti manos rakstos un tulkojumos. Bet man pietiek ar to, ka uzvarējusi lieta — t. i. jaunā latviešu valoda, un to neviens vairs izdeldēt nespēs. Darbs ir darīts un paliks.»¹

Viens otrs vārds, ko Rainis cēla gaismā no tautas valodas tinēm vai pats radīja no jauna, nav ieviesies, tāpat kā nav ieviesušies visi J. Alunāna un A. Kronvalda jauniņājumi. Taču vairums vārdu, ko latviešu literārajā valodā pirmais lietojis Rainis, ir palikuši par mūsu valodas, it īpaši dzejas valodas neatņemamu sastāvdaļu.

¹ J. Rainis. Dzīve un darbi, 9. sēj., 1925., 90. lpp.

Apskatīt visus «Fausta» tulkojumā lietotos jaunvārdus un senvārdus iespējams tikai speciālā pētījumā. Atzīmēsim te tikai, ka tādu vārdu minētajā atdzejojumā ir stipri daudz.

2.

Augstu vērtējumu pelna arī Pleskavas laikā rakstītās Raiņa literatūrkritiskās apceres «Aleksandrs Sergejevičs Puškins»¹ un «Francijas jaunākā literatūra»². Tā kā to teksti pārdrūkāti Raiņa kopotajos rakstos un plaši noraksturoti vairākos agrākajos pētījumos, tad pie minētajiem rakstiem nepakavēsimies, lai veltītu vairāk telpas tiem viņa darbiem, kas līdz šim palikuši mazāk ievēroti vai pat pavisam nezināmi.

Vispirms — par kādu tikai manuskriptā saglabātu rakstu pret A. Niedru.

1898. gada 12. jūnijā P. Zālīte, atbildot uz 7. maijā izdarīto Raiņa pieteikumu sniegt apceri par estētiku, Rainim adresētā atklātnē saka, ka Raiņa un Aspazijas rakstu par estētiku varētu izlietot. Ilgu laiku par tādu rakstu nebija nekas zināms, bet tagad izdevies Aspazijas arhīvā atrast dažus ar Raiņa roku rakstītus manuskripta fragmentus³, kur apskatīti jautājumi par dzejas idejiskumu, tēlainību un sabiedrisko nozīmi sakarā ar A. Niedras (-dr-dr-) «Kritisko studiju»⁴, kas vērsta pret Aspaziju. A. Niedras uzbrukumi apmēram pusotra gada bija

¹ «Mājas Viesa Mēnešraksts», 1898., 3., 6., 7. nr.

² «Mājas Viesis», 1898., 49., 50. nr.

³ Raksts bloknotā uz 20 numurētām lapām (7×18 cm) un dažām nenumurētām.

⁴ «Austrums», 1896., 434. u. t. lpp.

palikuši bez atbildes, kas izskaidrojams laikam ar to, ka Rainis bija pārāk aizņemts. Tiklīdz viņam gadījās dažs vaļas brīdis, viņš sāka domāt par pretsitienu pret A. Niedras kritiku, kura apkaroja ne vien Aspaziju, bet Jauno strāvu un tās estētikas principus vispār.

Vispirms Rainis kategoriski nostājas pret uzskatu, ka literatūrai neesot nekāda svara dzīvē. Gluži otrādi: tā ir liels spēks, kas nozīmīgi ietekmē dzīves attīstību. Viņš raksta: «Literatūra ceļas iz saimnieciskas šķiru cīņās, iz šķiru stāvokļa, bet viņa ceļas kā ierocis šinī cīņā, viņa arī faktors, kas līdzī darbojas, tāpat kā lieli vīri netaisa vēsturi, bet lielie vīri ir vēstures rīki, ieroči, ar un caur kuriem viņa darbojas. Neviena taču neliegs, ka aģitācijai ir liels svars, ka tā arī ir faktors, kas palīdz pārgrozīt saimnieciskus apstākļus, vismaz pārgroza to domas, kas groza saimnieciskos apstākļus (sociāldemokrātija, piem., groza Vācijas saimnieciskos apstākļus, strādnieku stāvokli, dara strādnieku par valsts faktoru), un aģitācija, ir mutiska, ir rakstiska, ir taču literatūra, pa reizei pat ar beletristikas raksturu. Tātad vismaz šai literatūrai ir iespaids uz ļaudīm, viņa ir faktors, kas groza saimnieciskus apstākļus. Es neliedzu, ka literatūra ceļas iz saimnieciskiem apstākļiem, bet es arī neļauju liegt, ka viņa pati ir faktors, kas palīdz šķiru cīņā!»

Runājot tieši par Aspaziju, A. Niedra bija pārmetis, ka tā no buržuāzijas nomelnes pārgājusi pie jaunstrāvnikiem. To idejiskums, kritiķa vārdiem izsakoties, līdzinoties tai liesajai govij, ko bībeles fāraons redzējis sapnī: norijusi treknās govīs, tā pati tapusi vēl liesāka nekā agrāk. Šī liesākā ideja esot līdzcietība cietējiem.

Rainis nu salīdzina buržuāzijas resp. vecās strāvas «treknās» idejas ar jaunstrāvnieku «lieso». Vecās strā-

vas vadošo darbinieku jeb «Baltijas Vēstneša» redakcijas vīru idejiskais apvārnis — pēc paša A. Niedras raksturojuma — šaurs, arodniecisks, diletantisks, un viņu galvenais mērķis — naudas pelnīšana. Tāds viedoklis pēc A. Niedras domām esot dabiskākais un pareizākais.

Jaunstrāvnieku idejas deva Aspazijai jaunu vielu, jaunas domas, plašus ideālus. «Jo visas opozīcijas,» Rainis paskaidro, «dziļākais mērķis ir... atzišana, ka arī atstumtajiem ir tiesība cilvēciski dzīvot, cenšanās šiem atstumtajiem iepotēt pašapziņu un pašcienību. Še taisni visplašākais un vienīgais lauks dzejnieces līdzcietības jūtām attīstīties.»

Tālāk Rainis aprāda, ka arī Rietumeiropas buržuji ienīstot literatūru, kurā izpaužas līdzcietība cietējiem, ienīstot rakstniekus, «kas skrienot pakaļ «māņiem», piem., sociālismam».

Tāpat kā Latvijā, tā Vācijā Rainis starp jauno, progresīvo un veco, reakcionāro literatūru novelk robežliniju. «Pēc buržuju domām Vācijā,» viņš raksta, «piem., šo laiku labākās, vadošās idejas ir militarisms, kaizera ideja, tautība, un tātad labākā dzeja [ir tā], kas to cildina, bet Hohencolernu cilts un vācu slavas cildinātājs Vildenbruhs — vislielākais dzejnieks.»

Lielu uzmanību Rainis veltī rakstnieka filozofiskajai izglītībai un saimnieciskās dzīves izpratnei. «Vai tiešām ir iespējams,» viņš jautā, «ka dzejnieks no visa tā nekā nezina? Kur visi uztraukti, visi sāk attīstīties, tur dzejnieks viens pats lai paliktu miegā guļot, paliktu neizglītotš, nezinātnisks, kas nevar par nopietnām lietām runāt līdz, bet kas tik čalo laika kavēklī, kungiem par lieliem jokiem? Viss -dr-dr- kritikā aizrāda uz to, ka tiešām dzejniekam jāpiešķir šī nerra loma uz tirgus plača.»

Es nesaku, ka dzejniekam jādzejo par zinātniskiem terminiem, bet viņam dzejojot gan jāpieturas pie tām vadošajām filozofiskajām idejām, uz kurām dibinājas šīs pasaules teorijas. Ja mūs jau skolā māca, kā organismi attīstās, viņš nevar viens pats neko nezināt; ja mēs visi zinām, ka zeme peld ētera plašumā, viņš nevar viens pats palikt pie pārliecības, ka debess ir katliņš, kas uzmaukts uz zemi. Zināmai daļai no pakalpalikušās publikas tas varbūt izliksies poētiski, bet prātīgie, kuri taču arī jūt vajadzību pēc poēzijas, par tādu dzeju garlaikosies un par to smiesies.

Es negribu dzejniekus ierobežot, noteikt viņiem tematus, es taisni gribu rādīt, kur vairāk tematu nekā Gēte un Šekspīrs, un Bairons varēja iedomāties, un ka nevajaga liegt dzejojot, ja tas negrib mūžīgi turēties tikai pie Gētes, Šekspīra, Bairaona.

Žēl, ka pie mums, latviešiem, vēl par to jārūnā. Eiropā tā jau ir pati par sevi saprotama lieta, ka nepiespiež dzejnieku turēties pie veciem piemēriem. Tur, taisni otrādi, nosauc to par istu dzeju, kas mūsu laika domas un jūtas izsaka vislabāk, tāpat taisni nedzejo par vecajiem tematiem, bet par jauniem, arī ne par visjaunākiem, bet par vislielākiem un augstākiem, visdziļāk sajūtiem, vispatiesākiem.»

Manuskripta nobeigumā Rainis raksta: ««B. V.» [«Balijas Vēstnesis»], kura partija pēc pašu atzišanās ir tikai pusizglītoti arodnieki, spēja viņai [Aspazijai] aizrādīt tikai uz veciem pamatiem un neprasija no viņas nekādas izglītības, nekādu plašāku pasaules uzskatu, jā — pat apvainoja viņu taisni dēļ šīs dzīšanās pēc plašāka pasaules uzskata (kā arī -dr-dr-). Opozīcijā bija taisni otrādi. Te viņai vajadzēja sev iegūt, izstrādāt priekš sevis uz-

skatu uz pasauli, te no viņas to taisni prasīja; te viņai vajadzēja būt pārliecībai, te viņai vajadzēja daudz mācīties un pārbaudīt (jo šē opozīcijā neder nekādi uzskati, kas vienīgi dibinājas uz autoritātēm. Tas pašam jāzina, ko domāt un kādēļ taisni tā domāt). Te prasīja uzskatu un pozitīvu zināšanu, kas pēc opozīcijas domām ir pareizais ceļš uz pozitīviem panākumiem, nevis puszināšanas un naudas pelnīšana bez uzskatu, kuru «B. V.» atzīst par pareizu ceļu uz pozitīviem panākumiem. Man liekas, ka ar to būtu izskaidrots, par ko tagadējais dzejnieces klusums: klusums nav šē nogurums, bet jauns darbs, sagatavošanās uz īstu darbu. Ideju piesavināšanās, nodibināšana, nokārtošana, lai ar viņām kā ar varenu ieroci dotos cīņā par nākamību un uzvaru.»

Bez šī manuskripta tajā pašā Raiņa pirmraksta blokā ir vēl kāda lapiņa ar uzrakstu: «Ko mēs negribam?» Šī lapiņa var noderēt kā papildinājums iepriekšējam apcerējumam. Lūk, tās pilns teksts: «Mēs runājam vispirms par to, ko negribam, tādēļ ka par mums ir ļaudīs tāļu izplatītas nepareizas baumas. Mums pārmet, ka mēs gribot ko nelabu un sevišķi ko ļaunu pret Jums, mazturīgiem ļaudīm. Tādēļ mēs vispirms gribam sacīt, ko mēs negribam, bet ko nosauc par mūsu gribu, mūsu prasījumu. Šīs nepareizās baumas jau sen un tāļu izplatītas, par to, ka viņas tiek no valdības kungiem atļautas, bet aprādīt par meliem šīs baumas mēs nevaram, tādēļ ka mums neļauj runāt. Jo klusumā mūsu pretinieki, tiklab avižnieki, kā valdības kungi it labi zina, ka mēs gribam Jūsu labu, gribam Jūs padarīt par izglītotiem, patstāvīgiem cilvēkiem, kas saprot, ka viņus nepareizi apspiež. Un taisni tādēļ viņi mūs apmelo Jūsu priekšā un neļauj mums attaisnoties citur kā tikai šinī ceļā.»

Teksta turpinājums lapīņas otrā pusē rakstīts ar zīmuli vācu valodā, bet tā nobružāts, ka nav vairs salasāms.

Pēc lapīņas asā satura spriežot, raksts būs bijis nodomāts kādam nelegālam izdevumam. Kaut rakstam turpinājuma un beigu trūkst, tas ir raksturīgs laika dokuments un Raiņa uzskatu liecinieks.

3.

«Leišu literāriskās biedrības» rakstu krājumos (Mitteilungen, Heft 22, Band IV, 4) bija iespiesta virkne etnogrāfisku un folkloristisku pētījumu, ko izstrādājis Raiņa studiju gadu labvēlis docents E. Volters. Minēto pētījumu autors bija piesūtījis savus darbus «Dienas Lapas» redakcijai, kura nodeva tos Rainim recenzēšanai. Tādā sakarā rodas vēl viena kritiska apcere¹, kas līdz šim palikusi neapgūta. Tanī sniegts galvenokārt E. Voltera darbības vispārīgs raksturojums.

Rainis norāda, ka Volters ir leišu vēstures, mitoloģijas, arheoloģijas, bibliogrāfijas pētnieks, kas sarakstījis vairākas ievērojamas grāmatas, izdarījis daudzas ekspedīcijas uz dažādiem Lietuvas novadiem, tāpat arī uz Latgali — gan arheoloģiskos, etnogrāfiskos, gan citos zinātniskos nolūkos. Volters ir pastāvīgs līdzstrādnieks valodnieciskos un etnogrāfiskos laikrakstos Krievijā un ārzemēs. Viņam lieli nopelni intereses modināšanā par leišu valodu, vēsturi, etnogrāfiju un viņu neapskaužamo stāvokli.

E. Volters bijis arī «Dienas Lapas» līdzstrādnieks, ar

¹ «Dienas Lapa», 1899., 69. nr.

ievērojamām sekmēm piedalīdamies šīs avīzes «Ētnogrāfiskajā Pielikumā» 90. gadu sākumā. Viņš izdarījis vairākus pētījumus arī par Latgales latviešiem, par kuriem 19. gadsimtā pārējā Latvijā maz ko zināja un maz interesējās.

Raksturodams Voltera grāmatu par Latgali, Rainis raksta: «Diemžēl, šī teicamā grāmata, kura sarakstīta krievu valodā, nav tikusi pieejama mūsu plašākai publikai; viņa būtu spējusi ievērojamā mērā modināt interesi par aizmirstiem inflantiešu [latgaliešu. A. B.] brāļiem un veicināt mūsu iepazīšanos un sakarā stāšanos ar viņiem.»

Raksturojis E. Volteru vispārīgi, Rainis pievēršas recenzēšanai iesūtītajiem rakstiem, bet to novērtējums vairāk speciāls.

Sakarā ar šo savu recenziju Rainis piesūtījis E. Volteram krievu valodā rakstītu vēstuli: «Ļoti cienījamais Eduard Aleksandrovič!

Līdz ar šo nosūtu Jums «Dienas Lapas» 69. numuru, kur ievietots mans raksts (ar manu pseidonīmu — Rainis) par 5 Jūsu brošūrām lietuviešu etnogrāfijas laukā. Diemžēl, man te Pleskavā nav nekādu grāmatu, lai orientētos šais jautājumos, kas kopš sendienām man mīļi; man bija viss jāraksta pēc atmiņas, tāpēc raksts iznāca visai trūcīgs, bet vietām arī kļūdainis; bez tam redakcija deva rakstam pārāk vispārīgu virsrakstu. Izlasiet to, esmu ar mieru izlabot pēc Jūsu laipniem norādījumiem.»¹

Raiņa raksts par E. Volteru un vēstule tam rāda, ka līdztekus plašajām zināšanām pasaules literatūrā un daudz citās nozarēs Rainis labi orientējās visdažādākajās humanitāro zinātņu disciplinās.

¹ B. Infantjevs. Jauni materiāli par Raini («Cīņa», 1947., 247. nr.).

Raiņa pētniecībai līdz šim gandrīz pilnīgi garām palīdējis arī viņa raksts «Par poļu jaunlaiku romānistiem»¹. Šī publikācija dod ne tikai zināmu informāciju par mūsu dienviņu kaimiņiem, bet no jauna papildina priekšstatu par Raiņa literāro erudīciju, kā arī par viņam vispār raksturīgo tendenci — runājot par ciltautu dzīvi, uzsvērt tādus momentus, kas aktuāli arī mūsu zemē.

Vispirms Rainis sniedz pārskatu par neseno pagātni.

Ļoti ražīgs romānists bijis Josifs Kraševskis (miris 1887. gadā). Viņš orientējies prom no franču laika kavēkļa literatūras un ar apbrīnojamu daudzpusību sarakstījis vai veselu bibliotēku. Taču arī tā, diemžēl, noderējusi gandrīz vienīgi laika kavēklim un lētam, vieglam patriotismam.

Citāds romānists ir Henriks Senkevičs. Viņš agrākās gurdienības vietā spējis ievadīt jaunu, spēcīgu strāvu. Viņa spīrgtais reālisms pacēlis poļu literatūras nozīmi un sagādājis tai ievēribu plašākā, starptautiskā nozīmē. Abu šo rakstnieku, Senkeviča un Kraševska slava dibinās visvairāk uz vēsturiskiem romāniem par poļu pagātni.²

Ar Senkeviču allaž mēdz salīdzināt kādu citu poļu rakstnieku: Boļeslavu Prusu (Aleksandru Glovacki). Taču ir starpība starp abiem tiklab tematikas, kā stila ziņā. Senkevičs ir emocionāls tēlotājs, Pruss — intelektuāls,

¹ «Dienas Lapa», 1899., 36., 37. nr.

² Še jāatzīmē vēl informatīvais raksts «Henriks Senkevičs», ko Rainis publicējis par ievadu H. Senkeviča romāna «Quo vadis?» atsevišķajā izdevumā.

sarkastisks karikatūrists. Pruss tēlo poļu zemniekus cīņā ar vācu kolonizatoriem.

Līdzās Prusam stāv Elize Ožeško, kura raksta romānus gandrīz tikai par jaunāko laiku tematiku, izvēlēdamās vielu no sīko muižnieku dzīves, kur šis tas līdzīgs latviešu lauku saimnieku dzīvei.

Visvairāk agrākajā poļu romānā notēlotas divas šķiras — muižnieki (lielgruntnieki) un zemnieki (mazgruntnieki). Mazturīgajiem tiek mācīta taupība, turīgajiem ne.

Apceres otrā daļā Rainis piegriežas jaunākajiem poļu romānistiem. Idejiskā ziņā tos visstiprāk ietekmējuši krievu rakstnieki — F. Dostojevskis, I. Turgeņevs, L. Tolstojs, bet sava nozīme ir arī frančiem, norvēģiem, dāņiem (piemēram, dāņu romānistam Pēterim Jensam Jākobsenam, kas tēlo maigus, bet reizē stiprus raksturus).

Buržuāzijas «plānais ideālisms», kā Rainis saka, tautai neder.

Visievērojamākais talants no jaunākiem ir Ignacs Dombrovskis, kas pats cēlies no strādniekiem un biedrojas ar tiem. Viņš guvis lielisku ievēribu ar romānu «Simerč» («Nāve»), kurā tēlots kāds mirstošs jauns strādnieks. Nozīmīga arī Dombrovska šuvējas dienas grāmata «Felka» ar savu psiholoģisko dziļumu un nabažu ļaužu dzīves patiesajiem tēlojumiem, par kuriem gan reakcionārā kritika autoram pārmeta — realismu!

Viens no apdāvinātākajiem jaunās paaudzes rakstniekiem ir arī Vladislavs Reimonts. Viņš ievērojams ar savu aso novērošanas talantu, sparū, aktivitāti, noteiktu realismu un dramatisku situāciju tēlojumiem.

Nobeigumā Rainis secina, ka poļu literatūra attīstās būtībā tāpat kā literatūra citās tautās, jo dziļākie cēloņi — materiālie apstākļi un ražošanas kārtība visur attīstās pēc vieniem un tiem pašiem vēstures objektīvajiem likumiem: «Poļu rakstniecība to atkal pierāda, un arī latviešu rakstniecība pierādīs to pašu, kaut arī vēl parasts tam neticēt.»

5.

Pēc Raiņa iniciatīvas Aspazijas vadītajā «Dienas Lapas» sīkajā feļetonā bija ierīkota īpaša nodaļa «Iz literāriskās pasaules», kur publicēti nelieli rakstiņi par rakstniekiem un grāmatām. Atzīmēsim še dažus no minētajiem rakstiņiem, citējot pa daļai paša rakstnieka izteiksmē.

Par E. Zolā romānu «Parīze» Rainis raksta: «Zolā romānam «Parīze» panākums jau pašā sākumā bija gandrīz nedzirdēts. Gandrīz trīs mēnešus pirms grāmatas iznākšanas bija jau pilnīgi izpārdoti 5 izdevumi, katru izdevumu skaitot pa 1000 eksemplāru. Viena pati Krievija bija iepriekš pieprasījusi 3500 eks. Tagad pārdoti jau 100.000 eksemplāru.»¹

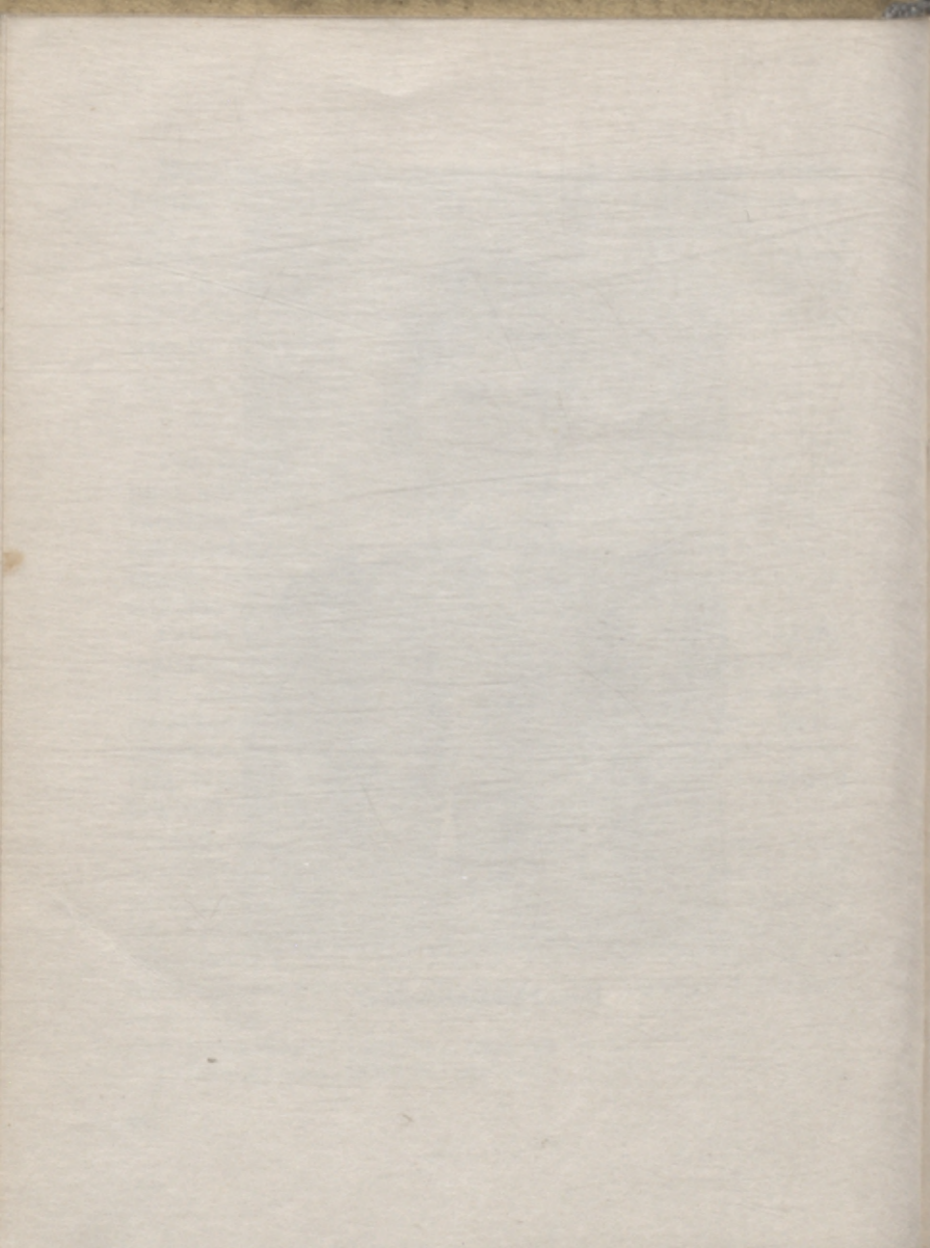
1899. gada 26. maijā (v. st.) apritēja 100 gadi kopš A. Puškina dzimšanas. Sakarā ar to Rainis raksta, kādi pasākumi Krievijā paredzēti ģeniālā dzejnieka atcerei.² No Francijas gaidāma preses sindikāta delegācija ar rakstnieku F. Kopē priekšgalā. Pieteiktas deputācijas arī no Berlīnes avižnieku biedrības. No Dānijas ieradīsies

¹ «Dienas Lapas» pielikums, 1899., 59. nr.

² «Dienas Lapa», 1899., 54. nr.

Dora Pliekšāne-Stučka.

delegācija ievērojamā kritiķa G. Brandesa vadībā. Tiek gatavots daudz lētu (25 kap.) Puškina rakstu izdevumu 250 000 eksemplāros, kā arī kāds grezns izdevums ar ilustrācijām. Malu malās rīkojas uz «Borisa Godunova» izrādēm. «Nebūtu nekādu sevišķu grūtību,» Rainis piezīmē, «sarīkot arī latviešu skatuveim, it īpaši Rīgas Latviešu biedrības skatuvei, «Borisa» izrādi, jo luga ir latviski tulkota un būtu viegli pārstrādājama mūsu skatuves vajadzībām.» Nodomāts sastādīt Puškina vārdnīcu. Daudzas iestādes, privātas biedrības, it sevišķi zemstes, grib dibināt skolas, bibliotēkas, stipendijas tautas izglītošanas nolūkā uz dzejnieka vārda. Domā arī sarīkot krievu rakstnieku pirmo saeimu. Puškina kopoto rakstu pilnus krājumus nodomāts izdot ne vien krievu, bet arī poļu valodā. «Bet mēs?» Rainis raksta. «Arī pie mums ieminējās (Dievkociņš) par Puškina rakstu izdošanu latviešu valodā, bet līdz šim tālāk nekas nav ticis dzirdams.

Mūsu privātie grāmatu izdevēji, nemaz nerunājot par pašiem mūsu rakstniekiem, kuru mazturību droši varētu minēt sakāmvārdu krājumā, ir vēl pārāk vāji finansiālā ziņā, lai uz savu risku vien uzņemtos tāda darba izdošanu, — bet vai Zinību Komisija un Derīgu grāmatu izdošanas nodaļa neieskaitītu par savu pienākumu šīnī ziņā ko darīt? Puškina raksti taču tiešām būtu pieskaitāmi pie *derīgām grāmatām*, kuru izdošanu veicina komisija un nodaļa. Puškina rakstu tulkotāji neliegtu savu līdzdalību, par to nav ne mazāko šaubu.

Vēl nav par vēlu, vēl ir mēs, latvieši, spētu rādīt, ka protam cienīt mākslu un ģēniju. Vai mēs ko darīsim?»

Toreizējos apstākļos Raiņa domas lidojums par Puškina rakstu plašāku izdevumu latviešu valodā izrādījās

pāragrs. Uz jubileju Derīgu grāmatu nodaļa laida klajā tikai nelielu krājumiņu ar dažiem fragmentiem no Jevgeņija Oņegina, dzejoļiem un biogrāfisku apskatu.

Vairākas interesantas ziņas Rainis sakopojis arī kādā rakstīnā par krievu literatūru 1899. gadā: «Krievu rakstnieki šinī gadā, kā sagaida, diezgan dzīvi darbosies. No vecākiem un pazīstamiem rakstniekiem Tolstojs nāks klajā ar romānu «Augšāmcelšanās», Vladimirs Koroļenko, kura garākais stāsts «Ļaunā sabiedrība» un daudzi sīkāki stāsti, kā «Makara sapnis» utt., nodrukāti «D. L.» agrākos gada gājumos, izdos virkni stāstu ar nosaukumu «Desmit gadi provincē», Boborikins, kā jau parasts vai kādus pāris gadu desmitus, atkal iesācis «Eiropas Vēstnieka» jaunāko gada gājumu ar garāku romānu. Antons Čehovs, spēcīgākais talants krievu jauno rakstnieku starpā, šimbrīžam vēl slims un uzturas Jaltā, bet, kā viņš pats cer, drīz izveseļošoties un sarakstīšot jaunas skices; Staņukovičs pasniedz garāku romānu «Dieva pasaule» (Мир божий), simpātiskākie un virzienā apzinīgākie jaunie rakstnieki, kā Gorkijs, Čirikovs u. c., arī ievietojuši dažas noveles it sevišķi ieteicamos žurnālos «Dieva pasaule» («Мир божий») un «Dzīve» («Жизнь») (abi iznāk Pēterburgā), un «Karogs» («Знамя»), kurš iznāk Maskavā. Protams, arī vidusmēra un rutīnas rakstnieku, no kuriem jau minējām augšā Boborikinu, netrūkst uz literatūras tirgus, viņu skaits ir lielā pārsvarā, bet viņu minēšana mūsu nolūku neveicinātu.»¹

Un kas tad bija tie nolūki, ko Rainis gribēja veicināt? Progresīvās idejas, tēlotas labos mākslas darbos.

¹ «Dienas Lapa», 1899., 42. nr.

DZEJA

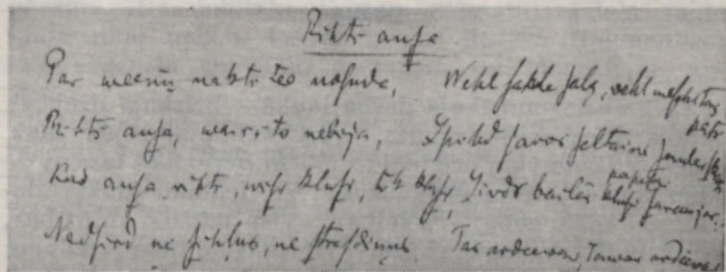
I.

Savā visnozīmīgākajā darba laukā — liriskajā dzejā — Rainis Pleskavas trimdas laikā vēl publicējās maz. 1898. gadā no viņa oriģināldzejoļiem periodikā lasāmi — «Bez augļu», «Gaustin gaužos...», «Iedomu jaukie ideāli...», 1899. gadā — «Teika», «Visu mūžu», «Mūžība», «Aukstā dvēse, lepnā dvēse». Vairums no tiem («Iedomu jaukie ideāli», «Teika», «Mūžība», «Visu mūžu», daļēji arī «Aukstā dvēse, lepnā dvēse») vēlāk uzņemti krājumā «Tālas noskaņas zilā vakarā» (1903.), pie tam dažs ar mainītu virsrakstu.

Lasītāji un kritiķi 1898., 1899. gadā par tānī laikā publicētajiem Raiņa dzejoļiem sprieduši dažādi. R. Blaumanis kādu kopu no tiem uzskata par melanholiskiem un lasa ar aizkustinājumu (skat. viņa vēstuli Rainim 1898. gada 16. jūnijā). Vēl jo atzinīgāk (par grūtsirdīgo dzejoli «Bez augļu»¹) izteicies T. Zeiferts Zinību komisijas vasaras sapulcē, tāpēc Aspazija vēstulē Rainim 1899. gada 4. augustā prieka pilna vēstī: «Bet visam vaiņags tika uzlikts, kad Teodors nāca un runāja par 1898. gada liriku. No visas lirikas viņš atrada 2 dzejoļus par labākajiem: vienu no «Austruma» — Bangaiša (nepazīstams) «Uz jūras» un Tavu «Bez augļu». Viņš lasīja abus priekšā kā pāraugus, no kuriem dzejnieki varētu mācīties.»

Netrūka arī pretēju spriedumu. No Hermīnes Zālītes vēstules (1898. gada 18. jūnijā) dabūjam zināt, ka K. Milēnbahs Zinību Komisijas vasaras sapulcē izteicies: Rainis ar savām «ģaubām» viņam nepatīkot.

¹ «Mājas Viesa Mēnešraksts», 1898., 3. nr.

Raiņa dzejoļa «Rīts ausa» manuskripts ar dzejnieka paša datējumu.

Vārds «ģaubjas» lietots dzejolī «Gaustin gaužos»¹ un tiešām skan ne visai jauki. Mūsdienu valodā šis vārds netiek lietots un bez komentāra nav pat saprotams (Stendera vārdnīcā teikts, ka «ģaubties» nozīmē to pašu ko «prieclāties»). Rainis minēto dzejoli sacerējis jau sen pirms Pleskavas un ievietoja savās «Rīta dziesmās».

Vēl 1898. gadā nodrukātais Raiņa dzejolis «Iedomu jaukie ideāli...»² arī sarakstīts krietni agrāk (ģimnāzijā) un lasāms jau «Rīta dziesmās»³. «Tālaļās noskaņās» tas iespiests ar virsrakstu «Gaudi akmeņstarpā».

1899. gada sākumā klajā nāk populārais dzejolis «Teika»⁴, kas no visas Pleskavas laika Raiņa lirikas ir pats labākais. Tā sākums uzrakstīts jau ģimnāzijas

¹ «Mājas Viesa Mēnešraksts», 1898., 5. nr.

² Turpat, 1898., 6. nr.

³ J. Rainis. Dzīve un darbi, 11. sēj., 1931., 56. lpp. («Rīta dziesmu» pārdrūkājuma, kas ir J. Raiņa «Kopotu rakstu» 6. sēj., 1949., minētais dzejolis nav atrodams.)

⁴ «Dienas Lapa», 1899., 24. nr.

gados Rīgā, bet pēdējie trīs panti Pleskavā. «Tālajās noskaņās» tas nodrukāts ar virsrakstu «Karaļmeita», un tāds nosaukums lietots jau agrāk. Tā Aspazija vēstulē Rainim 1899. gada 4. februārī ziņo: «Runāju ar Blaumani. Tavu «Karaļmeitu» atrod par ļoti skaistu. Blaumanis saskata tur kaut ko no Šneidera¹, ko jaunu, kas viņu aizrauj, citiem esot tā pati izjūta.»

Apmēram pēc mēneša nodrukāts filozofiskais dzejolis «Mūžība»², kur izteiktas neremdināmas alkas pēc dzīves izzīņas. Vēl pēc dažām dienām klajā nāk «Aukstā dvēsele, lepnā dvēsele»³, kas sarakstīta studenta gados un daļēji publicēta 1895. gadā.

1899. gada pavasarī, kad jau bija jāsāk taisīties braukšanai prom no Pleskavas, publicēts Raiņa dzejolis «Visu mūžu»⁴. Tas skan stipri grūtsirdīgi un izprotams kā pārējoša paguruma brīža jūtu izpaudums. Sarakstīts tas ne Pleskavā, bet jau agrāk, Panevėžas cietumā.

Raiņa pārdzīvojumu skala, kā redzams, ir plaša un daudzveidīga. Vēl jo lielāka daudzveidība un bagātības tajā atklājas, ja ņemam vērā ne tikai Pleskavas laikā publicētos dzejoļus, bet arī tos, ko viņš tad tikai rakstīja. Taču šā jautājuma noskaidrošana jāatstāj nākotnei, kad būs paveikti nepieciešamie bibliogrāfiskie un tekstoloģiskie priekšdarbi.

2.

Līdztekus lirikai Rainis gandrīz vienmēr rakstījis humoristiski satīriskus dzejoļus. Jo ražīgs viņš šai ziņā arī Pleskavā.

¹ Toreiz populārs vācu gleznotājs.

² «Dienas Lapa», 1899., 48. nr.

³ «Dienas Lapa», 1899., 54. nr.

⁴ «Mājas Viesa Mēnešraksts», 1899., 5. nr.

Sevišķi iemīļota tēma dzejniekam tai laikā ir kultūras dzīves jautājumi. Buržuāzijas pārstāvji asi un nepamattoti uzbruka «Fausta» tulkojumam, R. Blaumaņa izvirzītajai tezei par rakstnieku fonda dibināšanu u. c. progresīviem pasākumiem. Rainis nu ņēmās apkarot reakcionāros uzbrucējus pašus. Īpašu apstākļu (cenzūras) dēļ tāds uzdevums bija ar sevišķām grūtībām. Ne velti P. Zālīte kādā vēstulē bez datuma sodās, ka «humoram un satīrai grūti uzdiģt». Taču Rainis strādāja šai laukā sekmīgi.

Jau 1897. gada 12. jūnijā (pasta zīmoga datums), kad polemika par «Fausta» atdzejojumu tikko bija sākusies, P. Zālītes atklātnē Rainim lasāms: «Atgaiņāšanās epigrami labi.» Pāris dienu vēlāk «Mājas Viesī» iespiesta Raiņa epigrama pret skauģiem un miegamicēm, kas necieš, ja kāds cits par tiem pārāks:

Necel tos, kas snauž;
Pār tevi spieķi lauģ;
Nestāvi augstāk par ikdienas baru:
Uz tevi uzbrūk visi ar sparū.

(«Padoms īstā laikā»)¹

Pret «Fausta» tulkojumu ar augstprātīģu nievu bija uzstāģies arī K. Milenbahs. Raiņa atbilde ir jo asa:

Pats Homērs zākāt uzsāca.
Nu, tā tik mums vēl trūka!
Kad suns to cūku nerēja,
Tad suni rēja cūka.

(«Latvieģu Homērs»)²

¹ «Mājas Viesā» pielikums, 1898., 25. nr.

² Turpat.

Homēra vārds te pieminēts tāpēc, ka K. Milenbahs bija tulkojis daļu «Odisejas» un tulkojums nebūt nebija priekšzīmīgs.

Stiprus satīras cirtienus dabūja arī buržuāziskā «Baltijas Vēstneša» redaktors Puriņu Klāvs, ko Rainis apzīmēja par Klinklāviņu.

Puriņu Klāvs bija tā dēvētais mūžīgais students: 1879. gadā viņš iestājās Rīgas Politehnikumā, lai studētu Arhitektūras fakultātē, bet vēl 1890. gadā nebija to beidzis. Tad Puriņu Klāvs sāka strādāt «Baltijas Vēstneša» redakcijā un no šā laikraksta slejām daudzus gadus uzbruka progresa nometnei, arī Raiņa jaunienesumiem latviešu valodā.

Rainis savās epigramās pamatoti vērsās pret Puriņu Klāva paša literārajiem sacerējumiem, kuri bija tipiski diletantisma paraugi. Par Puriņu Klāva lugu «Lielkungu pusdienas» Rainis raksta:

Ko viņš tik «smaidīgi» lamājas?
Piedega «Lielkungu pusdienas».¹

Tāpat pret Puriņu Klāva lugu «Zviedris» tēmēti asi un labi trāpīgi vārdi:

Kas tur tā raksta: pil tinte un sviedri?
Skat! nu vairs nepazīst nelaiķi «Zviedri»?²

Zīmīgi, ka Rainis ar vienu vārdu komiski raksturo lugas likteni: tā bija kā mākslas darbs mirusi — nelaiķe.

Puriņu Klāvs bija uzbrucis Ā. Alunānam, kura luga «Labi cilvēki» tajā laikā diezgan daudz tika izrādīta.

¹ «Mājas Viesa» pielikums, 1898., 25. nr.

² Turpat.

Rainis saprot, ka minēto uzbrukumu pamatā lielā mērā ir nenovīdība, un atmasko Puriņu Klāvu šādā epigramā:

Kādēļ viņš «Labus cilvēkus» skauda?
Viņam jau pašam izkrita «Nauda».¹

Puriņu Klāva lugai «Nauda» ir diezgan interesanta vēsture. Tās sarakstīšanas laikā — 90. gadu sākumā — t. s. «tautiskā» buržuāzija jeb māmuļnieki centās diskreditēt vienu no galvenajiem jaunstrāvnieku materiālajiem balstiem — Rīgas Latviešu amatnieku biedrības Krājaizdevu kasi, lai gāztu tās vadību un sagrābtu naudu savās rokās. P. Stučka, vēlāk rakstot pārskatu par kases vēsturi, nosauc minēto laika posmu (1891.—1892.) par vētras un negaisa laiku.² Nebija nejaušība, ja tādā laikā radās māmuļnieku žurnālista Puriņu Klāva luga «Nauda» (1893.), kura centās diskreditēt kādu bankas direktoru, bijušu laukskolotāju Vitolu, par blēdi un krāpnieku. Pēc būtības šī luga vērsās pret bijušo laukskolotāju P. Bisnieku, kas vadīja minēto jaunstrāvniecisko finansu iestādi. Dabiski, ka Rainis šādu uzbrukumu, kaut arī tas bija neveiksmīgs, nevarēja tik drīz aizmirst un vēl pēc vairākiem gadiem atgādināja tā izgāšanos.

1898. gada jūnija vidū Rainis piesūta «Mājas Viesa» redakcijai virkni epigramu un kādu satirisku rakstu. Pēc sūtījuma saņemšanas Hermīne Zālīte 18. jūnijā dzejniekam pateicas: «Visi ļoti nopriecājāties par šo Jūsu rakstu un epigramiem, saprotams, tie prātīgākie. Tajos varen smalka satīra. Blaumanis Jūs dievina. Divi epi-

¹ «Mājas Viesa» pielikums, 1898., 25. nr.

² «Vēsturisks atskats uz Rīgas Latviešu amatnieku palīdzības biedrības Krāšanas un aizdošanas kases 25 gadu jubileju», Rīgā, 1908.

grami vēl nostrīķēti, varbūt tos turpmāk izdabūsīm. Par to astoņu gadu studiju ar' bija nost, bet tad atbildēs šādi izgāja. Tā atbilde Blaumaņa rakstīta.»

Satīra par astoņu gadu studijām nepārprotami attiecas uz Puriņu Klāvu. Raksturīgi, ka cenzors ņēmis šo vīru savā apsardzībā.

«Mājas Viesa» vaļējās vēstulēs dabūjam lasīt Raiņa epigramu un Blaumaņa sacerēto satīrisko pantu sakarā ar epigramā aizkustināto jautājumu:

«Kokles griezējam — K.¹

Saņemiet uz savu dzejisko pieprasījumu pienācīgu atbildi līdz ar lūgumu turpmāk griezties pie tās avīzes, kura Jums stāv daudz tuvāk nekā mēs. Jūs rakstiet ar vaļsirdīgu, apbrīnojamu pašatzišanos:

Studēju, studēju astoņus gadus,
Apdzēru brāli, apdzēru radus,
Dakteris netiku — dievamžēl,
Sakat, cik ilgi tad jādzer man vēl?

Uz to mēs atbildam:

Jūsu studijām vajaga veikties,
Nebūs ar tām tikai pārāki steigties,
Gadī lai aiztek vēl piekti un sestī,
Lieciet uz liestu vēl baltājo vesti;
Gaisma tik tad pār ceļu Jums slidēs,
Kad jums deguns tā zilgani spīdēs!²

Dažas dienas vēlāk (23. jūlijā) H. Zālite raksta, ka cenzors nosvītrojis «Zobgaļa pasta tašu», un piezīmē: «Cik tā bija skaista, tīri sirdi rauj laukā, kad redz šādas lietas nostrīķētas. Redzams, ka Klinklāviņš pie tā bijis ar

¹ Puriņu Klāvam bija dzejoļu krājums «Kokle».

² «Mājas Viesis», 1898., 25. nr.

tašu. — Nu sūtīsim vēl. Blaumanis šās pasta tašas dēļ bezgalīgi priecājās, un nu nevarēja iznākt.»

Kas šajā «pasta tašā» bijis, isti nezinām, bet varam šo to secināt no kādas turpmākās H. Zālītes vēstules Rainim un Aspazijai par kavēkļiem, kādus cenzors licis ceļā Raiņa humoram. «Sirdsmiļie, dārgie dzejnieki!» ziņo Hermine Zālīte: «Gribēju Jums rakstīt, tiklīdz Jūsu raksti būtu no cenzora atpakaļ, lai Jūs zinātu, kā tālāk rīkotos, un nebūtu par velti jāstrādā. Polemikas raksts atnāca no cenzora nesabojāts. Ar «Jāņa dziesmām», kā ziniet, izgājušā numurā neizdevās: divi reizes sūtījām, un tomēr nostrīķēja.

Bet vai nu lai tik labu darbu atstāj neizlietotu? Kas par to, ka Jāņi pagājuši? Sūtījām atkal, šoreiz pielikumā, un izlaida, bet tik bez tiem brunkām un labākām fami-lijām — tos tas ņem savā žēlīgā aizsardzībā.

Klinklāviņam un tā biedriem var teikt, ko grib, tiklīdz ka pie tā paša arī brunkas un labās familijas minētas, tad velk sarkano stripu visam pāri. Tātad, miļie dzejnieki, par to muzejīņa komisiju un labām familijām nav ko pūlēties. Cits, liekas, ies. Visi nevar nopriecāties vien par Jūsu brango humoru. Redzēs, kā ar ebreja dziesmu ies. cik tur pāri paliks. To lasījām priekšā. Visiem ļoti patika. Ko nabaga «Baltijas Vēstnesis» ar tādiem humoristiem lai iesākot, tam jau bez žēlastības apakšā jāpaliekot.» (1898. gada 30. jūnijā.)

Kādas no pieminētajām «Jāņa dziesmām» publicētas «Mājas Viesī»¹. Rainis tajās izmanto apdziedāšanās dziesmu formu, lai pasmietos par saviem literāriem pretiniekiem: J. Dravnieku, Puriņu Klāvu, K. Milenbahu u. c.

¹ «Mājas Viesis», 1898., 27. nr.

Par Dravnieku:

Ej tu savu ligošanu!
Vai mēs to nezinām?
Mitaviņā līgodami,
Ielīgojām bankrotē —
Līgo! Līgo! Ielīgojām bankrotē! Līgo!

Dziesmiņa norāda uz to, ka J. Dravnieks bija izmēģinājis laimi arī ar grāmatu veikalu Jelgavā, bet pēc dažiem gadiem bankrotējis.

«Māmuļniekus» Rainis satiriski aplīgo sakarā ar «rūnu» akmeni, kas tika atvests no laukiem kā ievērojams arheoloģisks atradums, bet patiesībā bija tikai vienkāršs laukakmens ar arkla izdarītiem ieskrāpējumiem:

Ko darīja māmuļiņa
Pēnu garu vasariņu?
Vai tā snauda, vai sēdēja,
Vai tā rūnas izlasīja?
Līgo! Līgo! Vai tā rūnas izlasīja? Līgo!

Vai godā, vai glabā
Manu rūnu akmeniņi?
— «Ko tas ļaužu mānītājs,
Guļ tumšā patrepē?»
Līgo! Līgo! Guļ tumšā patrepē! Līgo!

Aplīgojot Klinklāviņu (Puriņu Klāvu), skarta ļoti vārga lieta viņa ilgajā studiju gaitā — dzeršana:

Ko darīja Klinklāviņš
Pēnu garu vasariņu?
Vai jau ir uzdzēries
Dakteriša godiņā?
Līgo! Līgo! Dakteriša godiņā? Līgo!

Valodnieku K. Milenbahu Rainis nostāda ābece mācītāja lomā. K. Milenbahs bija nikns pretinieks Raiņa

izdarītajiem jauninājumiem valodā un atkārtoja vecas gudrības, kas izklausījās kā ābece patiesības. Par to Rainis ironizē:

Sit, Jāniti, vara bungas,
Valodniekam reklāmiņu.
Re, kur māca ābecīti
Kodolīgi! pamatīgi!
Līgo! Līgo! Kodolīgi, pamatīgi! Līgo!

Pāris nedēļas vēlāk (1898. gada 11. jūlijā) P. Zālīte sajūsmināts raksta: «Starp Jūsu humora un satīras puķēm dažas nav ar zeltu uzsveramas. Es jau to nemaz nespēju cik necik pietiekoši atlīdzināt. Ko lai dara!»

Vēl pēc nedēļas publicēta R. Blaumaņa pauninieka Ābrama stilā sacerēta kupleja pret tiem pašiem tradicionālajiem Raiņa Pleskavas laika satīras objektiem — K. Milēnbahu, J. Dravnieku, Puriņu Klāvu u. c. «māmuļniekiem». Satīru ievada apcere ar nosaukumu «Kādi raksti ir praktiski? Kodolīga zinātnisku apcerējumu virkne».

Šai ievadā Rainis liek Zobgalim rakstīt K. Milēnbaha stilā, ieliekot tā tipiskos vārdus un teicienus pēdējās un panākot tādā kārtā komisku iespaidu. Piemēram: «Šis jautājums nekad vēl nav «pietiekami» ticis izskaidrots «rakstītājam un lasītājam publikai». Sakot «īstenības izteiksmi», viņam «visliela» nozīme, jo nekad nav lieki «celties pareizi rakstu praktikas apziņā». Pašā pēdējā laikā šim jautājumam bija atkal liels «pievelkams spēks», kad tika rakstīti zinātniski raksti ar praktisku nolūku. «Gribot nešķobāmu pamatu rakstu praktikai uzcirst», nepastāvot uz savu uzskatu pareizību, bet cienot iegūtus zinību grādus, mēs šī jautājuma izskaidrošanas dēļ griežamies pie «cienītā praktiķa», «kurš jau gadiem vispār atzīts kā viens no mūsu praktikas viskrietnākiem un dzi-

lākiem pētniekiem». Mēs uz viņa nešķobāmu veikala prašanu paļaujamies tik droši, ka mums nav jāslēpj viņa vārds aiz kandidāta tituļa.»¹

Bez jau minētajiem satīriskajiem cirtieniem Rainis turpināja cīņu vēl daudz un dažādos veidos. Lielu vērību tik mazvērtīgiem rakstniekiem kā Puriņu Klāvs, J. Dravnieks viņš veltīja tāpēc, ka tie toreiz bija stipri izreklamēti, un viens no iedarbīgākajiem cīņas līdzekļiem, kā ienaidnieku pārspēt, ir — padarīt viņu smieklīgu sabiedrības priekšā. Rainis savu mērķi sasniedza. Viņš uzsvēra pretinieku darbu un raksturu vājas vietas, tā ka lasītājiem kļuva skaidri redzams: šādi Raiņa vērtētāji nav kompetenti spriest ne par viņa darbu māksliniecisko vērtību, nedz arī par to valodu.

Virknī epigramu un satīrisku piezīmju prozā Rainis publicēja «Mājas Viesī» vēl 1898. gada 27. jūlijā un 22. augustā. Nosūtot Rainim un Aspazijai honorāru par «Mājas Viesa Mēnešrakstā» iespiestajiem viņu rakstiem, P. Zālīte 1898. gada 15. augustā paskaidro, ka summā ietilpstot arī maksa par «Mājas Viesa» 29., 31., 32., un 33. numuros ievietotajiem humoristiskajiem rakstiem.

Domājams, ka Raiņa darbība humora un satīras laukā bija vēl plašāka un ka pagaidām no viņa anonīmi publicētajiem rakstiem identificēti vēl ne visi. Tā tas ir vispār, bet tieši te aplūkotajā gadījumā gan nekas vairāk nebūs atrodamas, jo pret Puriņu Klāvu un tā kompāniju labi tēmētie Raiņa satīras cirtieni 1898. gada rudenī pēkšņi apņēmās — P. Zālītes dēļ.

Nevarēdami sacensties ar Raiņa satīru literārajos jautājumos, kuros abu laikrakstu cīņa tad bija iedegusies

¹ «Mājas Viesis», 1898., 30. nr.

it īpaši, «Baltijas Vēstneša» vīri meklēja un atrada panākumus citur — sāka «apstrādāt» redaktoru P. Zāliti pašu, un tam no šās kritikas kļuva par karstu.

Tādā sakarā 15. septembrī viņš Rainim raksta: «Polemiku ar «Balt. Vēstn.» un citiem es uz laiku gribu beigt. Šis viņu dancis par traku, vai nu tā indiāniešu vai vilku deja. Viņi nāk vienmēr ar bezkaunīgākiem meliem klajā. Tie vēl nekaunas apgalvot, ka «Mēnešraksts» lietojot vecu klišeju nospiedumus...» Rainis tad arī savu satīrisko dzejoļu publicēšanu uz laiku pārtrauca.

«NĀKOTNES CILVĒKS»

1.

Saglabājies kāds Raiņa manuskripts ar virsrakstu vācu valodā «Zukunftsmensch» («Nākotnes cilvēks»)¹. Manuskripts aptver 40 lapiņas: viena no tām ir burtnīcas lapas lielumā, 32 maza formāta (9×15 cm), atlikušās vēl mazākas. Raksts nav sistemātisks, bet rakstīts, kā pagadījies. Lielākā daļa manuskripta (5.—31. lpp.) ir dienasgrāmatas veidā (ar maija mēneša datumiem, bet bez gada apzīmējuma).

Ir daži pieturas punkti, pēc kuriem iespējami zināmi secinājumi arī par sarakstišanas gadu, taču šie secinājumi ir pretrunīgi un tik sarežģiti, ka vislabāk šķiet līdz jaunu materiālu atrašanai daļu no jautājuma par datējumu atstāt vēl atklātu.² Taču katrā ziņā jau tagad var

¹ J. Raiņa Valsts literatūras muzejs (inv. 59034).

² *Red. piezīme.* Ar 22. maiju datētajā «Nākotnes cilvēka» daļā tagadnes formā minēti Hodinkas notikumi, kas norisa 1896. gada

teikt, ka domājis par nākotnes cilvēku Rainis gan pirms Pleskavas,¹ gan pēc tās², tā ka arī diezgan īsajā Pleskavas laikā tas no dzejnieka apziņas nekur projām aizklidis nebūs.

Raini nodarbina domas, kādā veidā «Nākotnes cilvēkam» rādīties atklātībā, un šis jautājums iztīrās viņa sarakstē ar Aspaziju. Starp Aspazijas dienasgrāmatas lapām arhīvā uzglabājies manuskripts, kurā dzejniece izklāsta savas domas par «Nākotnes cilvēka» daiļrades plānu. Aspazija raksta par to divos variantos.

Pirmajā variantā ar virsrakstu «Par formu» viņa saka:

«Tikai nekādu garas elpas epiku, apmēram kā Odiseja vai Dante. Kurš cilvēks gan viņus lasa, izņemot veca stila skolotājus vai zinātniekus. Kad mēs viņu tagad lasām, tad uzskatām tos taču kā novecojušus: šis vienmuļīgais ritums iemidzina domas.

Ļoti daudz atkarājas no formas, tai jābūt koncentrētai, dzīvinošai, ugunīgai, mainīgai. Vajag izlietot mūzikas likumus. Žēl, ka mēs abi neko nezinām no mūzikas teorijas, citādi mēs varētu pēc tās būvēt. Tas būtu kas īpatnējs un dominante, no kuras viss attīstās un uz kā celts.

Ko Tu domā, mīļais, vai mums nebūtu jāstudē kāda

18. maijā. Pamatojoties uz šiem datiem, filoloģ. zin. kand. E. Knope, kas arī pēti minēto periodu Raiņa dzīvē, piedēvē «Nākotnes cilvēku» galvenokārt 1896. gadam. Turpretim grāmatas autors A. Birkerts, balstoties uz kādiem Aspazijas arhīva materiāliem, kuru izklāsts aizņem stipri daudz vietas un tomēr nerada īstu skaidrību, priekšroku dod 1899. gadam.

¹ Piemēram, Raiņa dzejolis «Nākotnes cilvēks» (*J. Rainis*. Lielās līnijas, 1936., 65. lpp.), kas ne vien virsrakstā, bet arī pārējā daļā sasaucas ar te aplūkojamo manuskriptu, radies (pēc *Aspazijas* stāstījuma *P. Birkertam*) 1897. gada pirmajā pusē Panevēžā.

² A. Birkerts. *J. Rainis* Slobodskas trimdā, 1961., 102.—108. lpp.

grāmata par mūzikas teoriju, varbūt Vāgners? Tu jau pa to starpu varētu rakstīt atsevišķās sastāvdaļas, atkarībā no tā, kā Tev izgadās, liriski, episki, dramatiski. Visu uzvert kā dramu nebūtu vēlams, taisni tās smalkākās nianšes drama neizceļ, bet atsevišķas vietas varētu labi veidot, tāpat arī episkās. Liriku, man šķiet, vajadzētu visvairāk ietilpināt, īpaši maigākās vietās. Dramatiskas varētu būt tās, kur runa par patiesību.

Tu domā par Nicšes «Zaratustru»? Bet tur nav nekāda pamatlikuma. Man šķiet, Tev vajadzētu vēl citādi rīkoties. Mani neliek mierā doma par muzikālo likumu. Es nepavisam nevaru iedomāties to kā romānu ar kaut kādu varoni; kamdēļ tad netēlot neaizplūvurotu pašam savu es?

Es nedomāju arī par kādām noteiktām šķirām, sīkpilsoņiem vai lielzemniekiem. Vispirms jādod subjektīvā psiholoģija, neņemot vērā ārējo apkārtni. Vēlāk, patiesības labā, var pielikt katrai šķirai viņas mērogu. Tā vispirms tiktu nostādīta masa kā nesamierināms pretstats egoismam vai individuālismam, kuri domā, ka viņiem uz visu tiesības (apmēram kā pārcilvēks, Fausts).

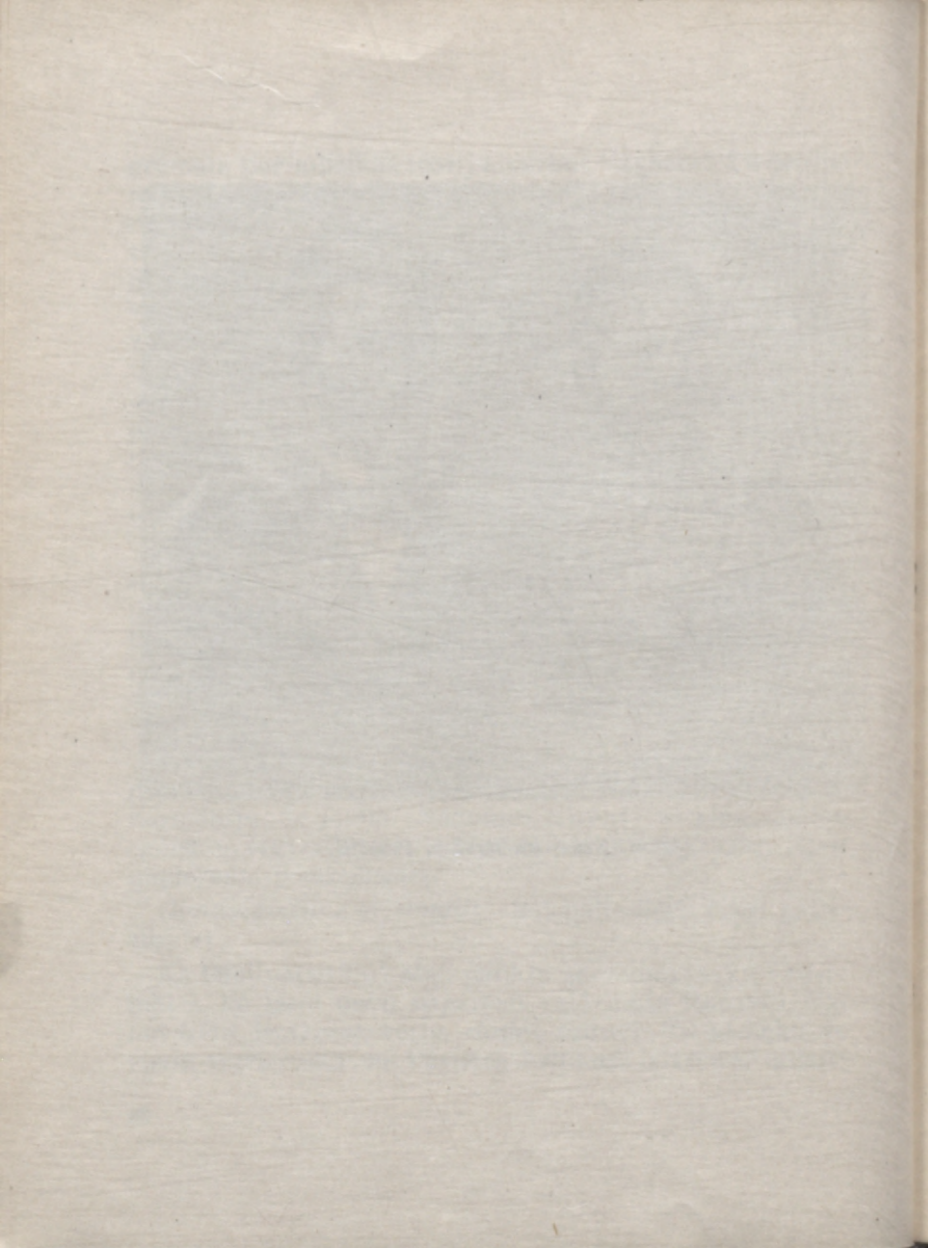
Vēlāk parādīt masas vispārīguma prasību kliezdošā pretstatā individuālismam, beidzot abu apvienošanos, harmoniju. Še jātēlo «Nākotnes cilvēks» ar viņa smalko egoismu, fantāziju, bet jātēlo krāsaini, tikai krāsām jābūt modernām (simbolisms).

(Raiņa piezīme ar zīmuli: «Bet patiesība? Tikai patiesību!»)

Kā tēlot patiesību? Man patiktu apmēram tā, ka Fausta mātes, ko lasot dabū neparasti valdzinošu iespaidu. Vai nevarētu izmantot vecos saules mītus? Es pielieku še vienu izgriezumumu no Vāgnera kritikas, izlasi to, mīļais!

Anna (Nīna) un Brencis Priediši.

Vai nevajadzētu sacīt, ka cenšanās pēc patiesības ir bijusi visu tautu dažādo mītu pamatā?

(*Raiņa piezīme ar zīmuli: «Prologā. Vides attēlā.»*)

Man skaidrs ir tas, ka poēma jādala trijos vai piecos nodalījumos.

Ideja par prologu nav ļauna, tur var dot vides aprakstu. Tikai tam nav jābūt garam. Es tikai nezinu, kā tēlojama vide, ejot cauri literatūrām. Tur varētu izpalīdzēties ar romānu. Vai netēlot romānu paraleles veidā, ko var ietilpināt jaunajā formā? Padomā, varbūt ka var; man šķiet, ka varētu.

Un tomēr es atkal domāju par dalīšanu 3 daļās: romānu atsevišķi un tad dzeju. Romāns varētu nākt vispirms, tad dzeja, pēc tam tas pats filozofiski pamatots. Romāns kā ievadījums darītu saturu saprotamu, tad dzeja padziļinātu to un beidzot filozofija pamatotu filozofiski, un visām trim daļām varētu dot nosaukumu «Nākotnes cilvēks».

Mīlais, ko Tu saki par to, raksti man. Es lasu vēl tās citas lapiņas, man būs tur kas ko sacīt, ir tiešām prieks par šo domu izmaiņu, es katru dienu rakstišu par to. Un Tu taču gribēji tā, un tas dara mani un Tevi laimīgus. Mēs lidojam augstu un tālu. Ak dievs, kā es gaidu to svētdienu, kad es varēšu Tevi skūpstīt, lai Tu vesels tieci.»

Aspazijas piezīme par lapiņām, ko viņa lasījusi ar prieku, liecina, ka manuskripts tad bijis jau aizsākts.

Ko Rainis viņai atbildējis uz viņas plašo nodomātā darba plānu, pagaidām nav zināms.

Cik vērojams no otra plānošanas varianta, ko Aspazija vēl rakstījusi, secināms, ka Rainim bijusi padomā dramatiska forma, no kuras Aspazija cenšas viņu atrunāt. Dzejniece raksta: «Bet dramai vajag par daudz ārējo

apstākļu un no ārienes iedarbīgu momentu, pat «Vientuļie cilvēki» (G. Hauptmaņa luga. A. B.) ir taču arī domāta kā jauna psiholoģiska drama, bet tā atkarīga no pārāk daudziem ārējiem apstākļiem. Bez tam dramatisma apstākļi nav tādi, kas darbojas visā dzīvē, bet ir izvēlēti svarīgākie, kuri aptver tikai īsu laika posmu. Taču Tev nevajag ārējās darbības, bet gan visus «es» psiholoģijas smalkumus.

Es netieku vajā no domām, ko Tev rakstīju par formu. Es domāju šurp un turp un ticu tagad droši, ka tas ir vienīgi pareizais ceļš: «Nākotnes cilvēku» dalīt 3 daļās.

Pirmā daļa. Izdot psiholoģisku romānu Garborga (norvēģu romānists, populārs 90. gados. A. B.) vai mistērijas veidā. Tajā var sniegt ainas, dzejas, kas nesaistās ar stāstījuma pavedienu. Romāns, kas dod daudz vietas vārda mākslai, ir labākā forma vispirms publikai darīt saprotamu ideju. Tad, kad tā pietiekoši sagatavota, nāk turpinājums.

Otrā daļa. Tā pati ideja ir liriski dramatiska (jaunatrastu formu) ar simboliskām un impresionistiskām krāsām. Tai jāpadziļina ideja, jo nevajag vairs to daudzo sīko ārējo momentu, tāpēc ka tie doti jau romānā.

Var tūlīt otrās daļas priekšvārdā sacīt, ka tā ir pirmās daļas turpinājums. Tad nāk beidzot — trešā un smagākā forma: filozofiskā. Bet publika ir jau izvadīta divām stadijām cauri. Viņai būs jau cita iepriekš gūta interese, viņa jau zinās, kas tai filozofijā jāmeklē. Ideja jau viņai būs, viņa tikai kāri meklēs pierādījumus. Man šķiet, ka ir interesanti un jauns veids iepazīstināt ar kādu ideju, 3 reizes apgaismotu arvien no citas puses. Tā tad būtu viena liela triloģija, taču viņa nedrīkst būt pārāk plaša, jo daļas taču nāk cita pēc citas.

Kad es izgājušo reizi par to Tev rakstīju, tad es svārstī-

jos vēl un nebiju pārliecināta par to. Tagad es esmu to aptvērusi ar jūtām, kas man ir vienīgā mēraukla un izšķiroša: ir jāpublicē trijās daļās pēc kārtas.

Tagad saki Tu savu visgalīgo lēmumu. Un, kad mēs formu būsīm noskaidrojuši, tad stāsimies pie satura veidošanas. Tas tad ies ātri no rokas, un arī es sāksu strādāt. Es varētu likt sūtīt mistērijas no Rīgas, vai arī mēs varētu gaidīt, kamēr varbūt paši tur nonākam. Miļais ...» (Še manuskripts notrūkst. — A. B.)

2.

Viens no galvenajiem «Nākotnes cilvēka» motīviem — pastāvošās iekārtas kritika. Lūk, virkne piemēru.

«22./V. Āzijas dažādie mazie un lielie valdnieki, Krievijas pavalstnieki un brīvie brīnījās un priecājās par Hođinkas 1300 cilvēku nomaītāšanu. Šī Krievijas īsta valsts pēc mūsu prātīgās Āzijas garšas. Arī te tiek nesti upuri, tikai lielāki nekā pie mums, samērā ar Krievijas pašas lielumu.

V(aldniekam) nepietiek ar zeltu un dimantiem vien, viņam vajadzīgas siltas cilvēku asinis.

Pa kolēras un bada laiku atsūtītā labība samaitājās un sapuva. Ļaudis caurām dienām apkārt stāvēja un mira badu, bet labības izdalītājiem ierēdņiem nebija laika atnākt uz izdalīšanu, bija viesos pie apkārtējiem muižniekiem.»¹

Seko vācu teksts, kas papildina iepriekšējo: «Apspīšana ir pazemojusi nospiesto strādnieku, dzejnieku,

¹ Šis Raiņa teksts arī oriģinālā rakstīts latviešu valodā.

sievieti. Bet arī apspiedējs ir kļuvis nicināms; viņš nevarēja iztikt vienīgi ar rupju varu. Viņam vajadzēja ķerties pie meliem un liekulības. Beidzot uz tiem viņš uzcēla savu pasauli, mūsu pasauli. Vecajā dzīvē nāve, jaunā dzīve būs atmoda arī cilvēcei. Vecā dzīve ir izdzīvota, kaut ko tā ir veikusi, bet labākais tajā panīka. Tā nespēja atraisīt visus savus spēkus. Beidzot tā izmisusi meklēja izeju un mēģināja apspiest savus labākos spēkus, lai tos paslēptu melos.

Pasaule tagad mirst, sāpes ir neizturamas, kādas zemes virsū nekad agrāk nav bijušas; dvēseles pavisam saplosītas, nepatiesi zvēresti un miesas riebiģi izsitumi kļuvuši redzami, un trūdu smaka izplatās.»

Nokritizējis savā laikā pastāvošo iekārtu, kas balstījās uz tautas masu ekspluatācijas, Rainis pievērsās šai iekārtā valdošajai ideoloģijai.

Par reliģiju manuskriptā lasāms: «31./V. Ik dienas dzirdam no pusgudrajiem, gudrajiem un visgudrajiem kā interesantu sprediķi, īpatnēju pretrunu, kuru nevar, arī negrib izskaidrot; ka arī saulei esot plankumi, ka arī godīgais esot nozadzis vistu, ka arī izglītotie gari ticot spokiem, un tamlīdzīgi. Tad to iztīrā tālāk, atzīstot kā cilvēka rakstura vājuma pierādījumu.

Dievs mūs reiz esot nepilnīgi radījis: pa pusei eņģeli un pa pusei velnu, pa pusei zvēru un pa pusei dievu; bieži vēl piebilst: tāpēc arī vislabākam un gudrākam esot jāzemojas dieva priekšā, nevajagot iedomāties sevi par kaut ko lielu. Tikai nepaļauties paša spēkiem utt. līdz paša «Es» galīgai iznīcināšanai.

Pa lielākai daļai apmierinās ar paradoksālu faktu un gudrības mācību: lai cilvēks nekārdinot dievu un lai neiedrošinoties pētīt neizdibināmo. Un tomēr visa lieta ir

ļoti vienkārša. Arī gudrākais bija audzināts tūkstošgadu vecā māņticībā. Sprotams, tikai pamazām, pakāpeniski, nevis ar pēkšņu lēcieni viņš var atbrīvoties no māņticības.»

«Visa dogmātiskā reliģija,» saka Rainis, «visa ticība ir slinkums un meli, grib tikai savu mieru un tāpēc tic visiem niekiem, ko sludina.»

Rainis noliedz arī tā saucamās vēstures tiesas nemaldību. Pareizāk izsakoties — viņš neatzīst buržuāzisko vēstures zinātņi. Lūk, viņa motivācija: «Pasaules vēstures tiesu ciena tik augstu, ka pat izliekas baidāmieš no tās, un tomēr tā būtu gluži nicināma, netaisns un pērkams tiesnesis. Visus viņas spriedumus uzraksta mulķīgi, aizspriedumaini sekretāri — profesori, kuri maz pazīst dzīvi un tikai tad rāda zināmu dzīves pieredzi, kad kļūst par līdējiem un uzņemas slavināt kādu valdnieku namu vai varenu apspiedēju kārtu.

Ir grūti pierādīt viņu melus, kuri pretojas ar visiem līdzekļiem. Ja jau var falsificēt faktus, tik jaunus kā 1870. gada karš, vācu valsts dibināšanu, kāda gan tad izskatījās patiesība daudzus gadsimteņus agrāk?

Vēsturi vienmēr rakstīja uzvarētājs, bagātnieks vai viņa kalpi. Vēsture ir pavisam tuvredzīga tur, kur tai nav tiešas veikalnieciskas intereses; tā nekad nav sapratusi liekus garus, vismaz nekad savā laikā — kā Empedoklu, Darvinu.»

3.

Pēc sava laika iekārtas un tās ideoloģijas kritikas Rainis izsaka savas domas par nākotnes valsti un tās cilvēku.

Valsts iekārta, kādai pēc Raiņa uzskata vajadzēja

nodibināties revolucionāro cīņu gaitā, ir sociālistiska valsts. «Sociālisms ir domestikācija,» lasām manuskriptā par nākotnes cilvēku, «labā augsnē audzis augs, labi barots dzīvnieks būs citādāki nekā panīkušie, badā mirstošie augi un dzīvnieki. Bagātākas attīstības iespējas ļauj rasties bagātākām pasugām.

Ja nākotnes cilvēkam būs bagāta iespēja attīstīties, vispirms kad nebūs jātērē visi spēki dienšķās maizes labā, bet varēs domāt par savu miesīgo un garīgo pilnveidošanu, tad taču vajadzēs viņa spēkiem nesalīdzināmi plašāk un vispusīgāk attīstīties un vajadzēs rasties variācijām milzīgā daudzumā. Dārznieks taču nepūlas panākt vienādošanu. Tāpat nākotnes valstī arī nebūs vienādošanas (Gleichmacherei), bet visbagātākā dažādība.»

Svarīgu vietu nākotnes cilvēka dzīvē Rainis ierāda sievietei. Kapitālistiskajā sabiedrībā parasto izturēšanos pret sievieti Rainis nokritizē ļoti asi: «Jūs esat pazemojuši sievietes mīlu, lai atļautu tagad katram muļķa puikam par to zoboties un to izsmiet. Sievietes mīlu jūs vispirms esat verdzinājuši un tā esat viņai iemācījuši melus un liekulību, kas vienmēr bijuši kalpu ieroči.»

Laulības formai jābūt citādai: «Paaudzei jātop labākai, spēcīgākai, vecākiem pašiem sevi attīstot: būt draugiem mīlā, nevis vecās laulības važās, kur savieno dažādus, nepiemērotus individuus. Ne radniecīgas laulības, ne uzspiestas.»

Uz kādas «Nākotnes cilvēka» manuskripta lapiņas Rainis atzīmējis: «Par sievieti un nākotnes cilvēku... «Rosmersholm».» Tātad šajā Ibsena lugā Rainis, acīm redzot, atradis kādas nākotnes cilvēka pazīmes. Un tiešām: pats Rosmers un viņa izredzētā sapņo par nākotni un nākot-

nes cilvēku uzdevumiem. Piemēram, kādā sarunā ar savu izredzēto Rebeķu par dzīves uzdevumu Rosmers saka: «Ak, kāds prieks būtu tad dzīvot. Nekādu naida pilnu strīdu vairs. Tikai sacensība. Visu acis vērsta uz vienu mērķi. Katra griba, katra doma vērsta uz priekšu — augšup, katrs uz sava paša, dabiski nepieciešama ceļa. Visu laime, radīta ar visu spēkiem.»

Daudz uzmanības «Nākotnes cilvēkā» veltīts literatūrai un dzīves patiesībai kā tās pamatprincipam.

Rainis raksta: «22./V. Mēs bijām zīdīti ar meliem un baroti ar nepatiesību jau no jaunības. Pat visskaistākais mūsu dzīvē vai bēdu lejā, kam vajadzēja mūs mierināt — augstā dieve Poēzija — ir meli. Jau no jaunības mums sniedza īstas dzejas, dzejiskas patiesības vietā reālu nepatiesību. Dzejai vajadzēja uz īsu brīdi maldināt par nožēlojamo dzīvi, bet nesaskatīja to, ka maldināšana ir meli.

Un tomēr dzejas uzdevums nav skaists ārējs mirdzums, maldināšana un nepareizu priekšstatu radīšana, bet gan patiesa, nopietna un liela meklēšana un atrašana arī ikdienas dzīvē un tieši tajā.

Nākotnes cilvēks parādīs, kā meli sāk attīstīties jau bērnā un jauneklī un kā turpmāk dzīve nemanot sapin un nogremdē cilvēku, kamēr viņš pats vairs nezina un nejūt, kļūst mietpilsonisks un uzskata melus par patiesību.

Mietpilsoņiem un viņu dzejniekiem, vecās skolas dzejniekiem, skaistums un patiesība pastāv tikai tukšās frazēs par debesīm un nesasniedzamiem ideāliem, par kuriem runā tikai elēģiskā tonī: esot pārāk skaisti, ka cilvēks varot būt labs un patiess, bet nevajagot būt tā, kā tas iespējams vienīgi dieviem.»

Par sava laika buržuāzisko dzeju Rainis saka: «31./V.

Dzeja ir kļuvusi veca, visi salīdzinājumi cēlušies no kristiānisma, bruņinieku laikiem, vecās filozofijas, teikām un pasakām. Jaunākā zinātne, kura savā majestātiskā gaitā tik ļoti vēršas lielumā un plašumā, nav dzejai nekā devusi, ne salīdzinājumus, ne arī tematus.

Dzeja ir ļoti atpalikusi savā uzdevumā — laikmetīgās lielās domas ne izgudrot, bet vienīgi popularizēt, lai tās darītu jūtām pieejamas un tā darītu cilvēkus cildenākus...

Jaunlaiku dzejai vajag pacelties līdz filozofijai, un tā kļūs par ievērojamu spēku dzīvē. Dzejnieks pats tiks godāts un nebūs pussentimentāls muļķītis, pa pusei bagāta pūļa smieklīgais galma nerrs, pusemelis un liekulis, tikumības sargs un tautas savaldītājs un muļķotājs kā mācītāji un policija.

Mūsu dzejnieki ir miega pulvera maisītāji un policijas maigie Jānīši. Ko policija nepadara ar pātagas rupjo varu, to padara šie nealgotie un tāpēc divtik iedomīgie dzejnieki ar saviem iztapīgiem, plānprātīgiem, saldēniem, neko neizteicošiem, nomierinošiem un nogurdinošiem vārdu savārstījumiem.»

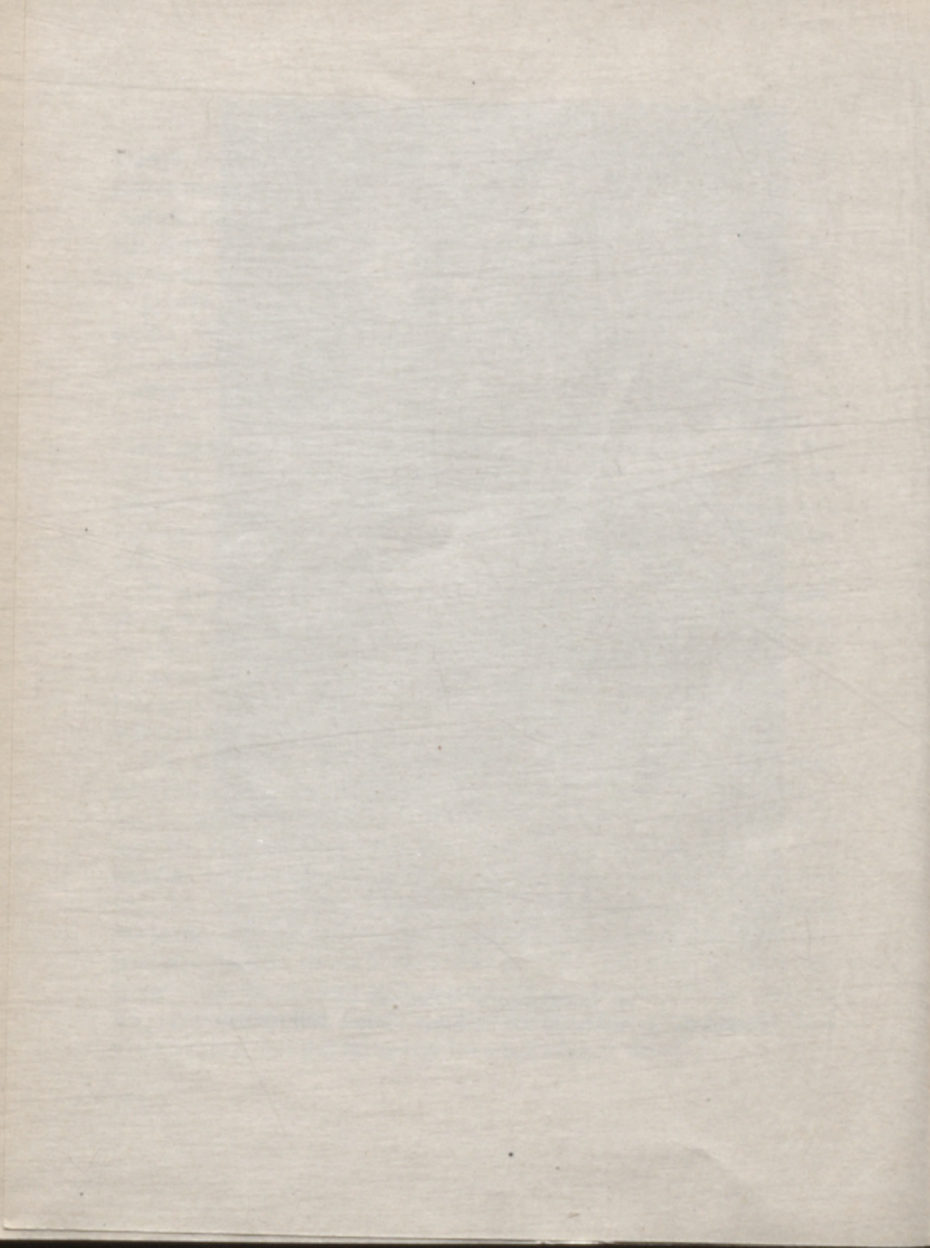
Par nākotnes dzeju Rainis saka: «22./V. Dabas zinātnes pētījumi, vēl nepazīstamas psiholoģiskas norises, domāšanas un jūtu procesi — viss tas kopā gādās pietiekami par to, lai nebūtu garlaicības, lai viss jau nebūtu veikts, bet lai būtu vairāk ko darīt un dzejot. Nav jābaidās par to, ka viss kļūs pārāk skaidrs, pazīstams, likumos iekļauts, ka zudīs «romantikas skaistums un noslēpumainums». Mums drīzāk jābaidās par to, kā mēs spēsim uzņemt visu bezgalīgo mūsu mazajā izpratnē, bet ne par to, ka viss kļūtu pārāk ātri skaidrs, ka mēs par daudz ātri visu zinātu un garlaikotos kā olimpiskie dievi.

Demons.

De Mermontova. Zulfija Nainja.

**M. Ļermontova «Dēmons»;
Pleskavas trimdas laikā veiktais Raiņa tulkojums.**

Šīs priekšlaicīgās bažas par nākotni ir veco, garā kūtro un jau trulo, mietpilsonisko vecās skolas dzejnieku iedomīgā liekulība. Šim nabaga mazajām mietpilsoņu dvēselēm, ja viņas uzklausa, tikšot nolaupīts viss, ko vien var iedomāties. Taisnību sakot, viņi taču jau bija tik nabagi un mazi, ka viņiem vispār vairs neko nevarēja nolaupīt.

Šiem vecajiem dzejniekiem jāmirst . . .

Mēs gribam progresīvu, ne regresīvu dzeju, un tādas mums vajag. Nākotne ir brīnišķīga un pilna brīnumiem, Nav pietiekami prāta, lai uzņemtu tās pārplūstošos brīnumus, visas ar varenu spēku, nebeidzami ārā traucoshas domas . . . Sirdīm jāapstājas aiz jauno jūtu bezgalības . . .»

Par dzejas stilu «Nākotnes cilvēkā» lasāms: «Kāpēc noslēpt domu, ja grib teikt patiesību? Visi viņa (F. Nīčšes. — A. B.) daudzie salīdzinājumi, gleznas, vārdu rotaļas kalpo viņam domu izraibināšanai, bet ne lai padarītu tās skaidrākas un iespaidīgākas. Attēlu daudzums to nepanāk . . . Tur ir par daudz asprātību, vārdu rotaļu. Tas varbūt padara viņa filozofisko feļetonu pieņemamāku, bagātāku, bet maz saprotamu, taču dažam sabojātam kuņģim tāda barība tieši vairāk noder.»

Rainis vairākās vietās savā apcerē piemin F. Nīčšes vārdu. Acīm redzot, viņš tajā laikā bija pazistams ar F. Nīčšes «pārcilvēka» mācību, kas sāka spokoties arī latviešu literātū aprindās. Tā E. Melngailis izsakās, ka R. Blaumaņa draugs V. Andrejanovs par Nīčši vien murgojis un Poruks mūžam dārdējis ar savu «Tā runāja Zaratustra». Raiņa nākotnes cilvēks ir F. Nīčšes «pārcilvēka» tiešs pretstats.

Līdztekus estētiskiem jautājumiem Rainis daudz uzmanības veltījis arī ētikai. Lūk, daži piemēri.

«Savādi, cik saistoša vara ir labsirdībai. Līdzās tādām labām cilvēkiem kā G(ēte) nevar ilgi ļauns būt, t. i. ļauni noskaņots. Labsirdība reizē ir lielums, jo tā ir patiesība, un blakām lielumam neviļus aug mazais, kā augs saules gaismā aug, sevi neapzinādamies. Un varbūt labsirdība ir visiespaidīgākā mazajā dzīvē, kas pastāvīgi plūst, kā gaiss un gaisma, iespaidodami ar savu nemitību.»

«Patiesība ir darbs, meli — slinkums, patiesība ir meklēšana un cīņa, sevi patērēšana, ievirze konfliktos un atrisināšana ar savām sirds asinīm.»

«Šajā pasaulē, kur viss balstās uz meliem, patiesība der tikai par aizsegu mazām veikala interesēm — neko negroza tas, ja šīs intereses ir psihiskas. Visuzmanīgākam jābūt ar cēlajiem motīviem, kuri it kā esot brīvi no pašmīlas. Faktiski dara visu tikai aiz pašmīlas un pašlabuma, bet šajā samaitātajā melu pasaulē nevar un negrib to atzīt, jo tad paliktu bez maizes visi tie tūkstoši tikumu sargi, kas tajā ir: priesteri, dzejnieki un rakstnieki, prese, ideoloģija un vienkāršie idioti, tiesneši un advokāti līdz ar policiju un administrāciju, un valsti etc., etc.»

«Altruisms nav dabisks, bet tas vienmēr izceļas tikai no savas patības pārvarēšanas, no patmīlas. Patmīla pārādās vienmēr kā pirmā, sevišķi stipri izpaužas bērnā. Tikai pagaidām to var pārvarēt, un tā izlaužas uz āru arī pie labākajiem cilvēkiem.

Nav nekā tik mīlīga, maīga, patiesa, tīra kā bērns — un nav neviena tik nežēlīgi patmīlīga.

«Topiet kā bērni!» Tas jāuzņem burtiski, ne alegoriski un: «Mīliet sevi pašu!»

Bērni atdod taču bieži labākos kumosus ne uz pavēli, bet tāpēc, ka tas viņiem sagādā patiku, tāpat kā sagādā prieku darīt labu.»

*

Vēstulē Aspazijai 1899. gada 7. decembrī dzejnieks raksta: «Nākotnes cilvēkā» es gribēju tikt vesels, jo viņš bija izaudzis no mums abiem, viņā sasniegts viss augstākais.» Šīs visaugstākās domas par nākotnes cilvēku pavadijušas Raini viņa cīņās un gaitās visu mūžu, ko viņš sevišķi skaidri apliecinājis 1909. gadā iznākušajā revolucionārajā «Klusajā grāmatā», dzejolī «Spēka avoti»:

Nākotnes doma — mans sargs,
Darbnieku tauta — mans spēks.

PLESKAVAS TRIMDAS BEIGU CĒLIENS

Domās Rainis kavējās pie nākotnes un nākotnes cilvēka, bet dzīves praksē ap dzejnieku bija cariskās Krievijas «dienas allažība», un tā nebija priecīga. Vēl jo grūtāka tā kļuva, kad pēc Aspazijas pārceļšanās uz Rīgu Rainis palika Pleskavā viens.

1899. gada 17. janvārī Rainis raksta Aspazijai vēstuli uz Rīgu, pats joprojām vēl dzīvodams lauku mājās «Rigina gora». Minētā vēstule rāda, ka dzejnieku līdz ar visām citām grūtībām māc arī sīkas ikdienas rūpes — kur par pieņemamu cenu dabūt jaunu piemērotu istabu, kā nokārtot pusdienu jautājumu utt. («Pie Kača ir divi istabas, dibinējā par 5 rub., priekšējā — kur vecais dzīvo, — par

10 rub., bez tam pusdienu 9 rub.; kuru lai es ņemu? Varbūt es dabūju kaut ko vēl lētāk.»)

No Aspazijas atmiņām par šo laiku uzzinām: «Bij jau gan Rainim bada dzīve Ērglišos. Nebij neviena, kas ēst uztaisa, jo Ērgliša sieva ēdienu gatavošanu neuzņēmas. Kad es ciemojos pie Raiņa, tad man bija jāsaņemnieko. Kad aizbraucu, tad Rainim sākās īsta bada dzīve. Tāpēc viņš aprēķināja, ka lētāk un labāk dzīvot pašā Pleskavā nekā uz laukiem pie vecā Ērgliša. Un vispār, mūsu materiālais stāvoklis tad bija grūts. Dzīvojam no pāra simts rubļiem, ko dabūjam no Dr. P. Zālites.»

Līdz 20. janvārim Rainis paliek vēl uz laukiem. Kādā vēstulē viņš raksta Aspazijai, ka 21. janvārī braukšot uz pilsētu pie Kača dibenistabā. Varot dabūt arī vēl otru istabu par 11 rubļiem, bet tur logu nevarot attaisīt, esot tikai ventilators.

Vecais Kačs esot laipns, sirsnīgs un lāga vīrs, taču viņa dzīvoklī Rainis paliek tikai nedēļas piecas. Iemesls aiziešanai — Aspazijas uztraukums, ka jaunā mītne atrodoties bīstamā vietā. 27. februārī viņa raksta: «Ir briesmīgi, ka tu esi iekļuvis tādā dzīvoklī... Neej nevienu soli bez bozes un, ja iespējams, izkravājies tūlī. Es nomokos bailēs un rūpēs...»

Publicējot šo vēstuli, Aspazija vēl paskaidro: «Šīs manas bažas izteiktas sakarā ar Raiņa toreizējo istabu, ko viņš, trūkuma spiests, bija noīrējis kādā tālā un šaubīgā Pleskavas nomalē. Tur huligāni bij jau dažus pilsoņus piekāvuši, tāpēc es arī Rainim piekodināju, lai tas neiet bez labas bozes. Bez tam arī māja, kur Raiņa istaba atradās, bij briesmīgi veca un primitīva. Trepes bij tādas, kā pie mums lieto kāpšanai uz kūtsaugšas. Bez tam

⁽¹⁰⁾
Gad pui nesamēroj. nāpī pašpateļi prosktā paņņņņņņņņ no
Zem te, ka deputāts īpnieks ķerks no 10 paņņņņņņņ pa liņ
paņņņņņņņ loķķķķķķ, ķķķķķ no paņņņņņ paņņņņņņņ ķķķķķ
ķķķķķ ķķķķķ ķķķķķ ķķķķķ ķķķķķ ķķķķķ ķķķķķ ķķķķķ ķķķķķ ķķķķķ
ķķķķķ ķķķķķ ķķķķķ ķķķķķ ķķķķķ ķķķķķ ķķķķķ ķķķķķ ķķķķķ ķķķķķ
1875. oktobra 22. N 5924

Fragments no kāda Raiņa manuskripta.

dažu kāpienu trepēm pavisam trūka, un vajadzēja atjautas un veiklības, lai tiktu augšā un kļūtu zemē.

Bez tam tās pašas mājas augšienē, kur atradās Raiņa istaba, gulēja arī saimnieka vistu bars. Vistas pa trepēm, zināms, uzkluva vieglāk kā mēs ar Raini.»

Tāda bija Raiņa tā laika «literārā apkārtne».

Šādā vidē Rainis starp citu sāk rakstīt arī romānu par kapitālisma attīstību Latvijā. Vēstulē Aspazijai 1899. gada 15. februārī viņš ziņo: «Esmu vairāk strādājis pie romāna, bet tas top liels...» Galvenokārt viņš šo romānu rakstīja vēlāk Slobodskā, bet arī tur tas palika nepabeigts.

Reizē ar rūpēm par dzīvokli un uzturu lielas bažas radīja Raiņa veselība, kas vairāk nekā gadu ilgajā laikā pēc izklūšanas no cietuma arī Pleskavas smagajos materiālajos un klimatiskajos apstākļos joprojām nebija atlabusi. Raksturīgu liecību par to sniedz kāds dokuments: Aspazijas lūgums Policijas departamenta direktoram

atļaut Rainim pārcelties uz veselībai labvēlīgāku apvidu.
Citējam šo lūgumu latviešu tulkojumā pilnā veidā:

«Viņa Ekselencei

Polīcijas departamenta direktora kungam.

Tieslietu kandidāta

Jāņa Kristapa dēla Pliekšāna sievas
Elzas Dāvja meitas Pliekšānes,
dzīvojošas Rīgā — Suvorova ielā 47,
dzīv. 12 —

I l ū g u m s.

Tā kā mans lūgums (ar medicīniskās apliecības pielikumu) atļaut manam vīram pārcelties uz Krievijas dienvidiem atstāts bez ievēribas, bet uz manu lūgumu (arī ar medicīniskās apliecības pielikumu) Iekšlietu ministra kungam nav līdz šim nekādas atbildes, iedrošinos griezties pie Jūsu Ekselences ar lūgumu, jo mana vīra veselības stāvoklis mūsu tagadējos apstākļos nevar uzlaboties, bet gluži otrādi — arvien vairāk pasliktinās un draud kļūt bīstams. Patlaban esmu dabūjusi vietu Rīgā, un, tā kā mūsu materiālās mazzturības dēļ esmu bijusi spiesta pieņemt šo vietu un pārcelties uz turieni, man gribot negribot vajadzēja atstāt slimo vīru vienu, bez kopšanas. Tādā kārtā briesmas vēl pavairojas. Uz vienu no maniem lūgumiem man tika paziņots, ka mana vīra ievietošana kādā no Rīgas klinikām nav atļauta tikai pagaidām. Ar šo pagodinos tagad atjaunot savu lūgumu pēc atļaujas ievietot manu slimo vīru klinikā Rīgā vai Dr. Kita-Kiteļa ūdens dziedniecībā Rīgas Jūrmalā — Marienbādē (Majoros). Ar šo atļauju Jūsu Ekselence paglābtu mani no

izmisuma pilnas dilemmas: vai nu pamest manu slimo vīru bez kopšanas, vai arī atteikties no vietas un ar to zaudēt eksistences līdzekļus.

Tieslietu kandidāta

Jāņa Kristapa dēla Pliekšāna sieva

Elza Dāvja meita Pliekšāne.

Rīgā, janv. 1899.»

Šim lūgumam bija parastais liktenis: tas nogrima ministrijas arhīvā bez pozitīvas atbildes.

Vēl jo labāk stāvokļa nopietnība redzama no kādas Raiņa vēstules, ko viņš raksta savai mātai Dorai un tās vīram P. Stučkam 1899. gada februārī: «Jūs, miļie, labie ļautiņi, mani pārsteidzat un apkaunojat, otrreiz atrakstīdami, kur es ne uz pirmo Tavu vēstuli neesmu atbildējis. Pat tagad atkal es redzu un iztrūkstos, ka jau nedēļas pagājušas un es vis vēl neesmu rakstījis ne vārdiņa, ne pateicies par Tavu mīlo apmeklējumu. Es dzīvoju mūžīgā uztraukumā un gluži esmu aizmirsis, kas ir normāla dzīve. Kopš pusotra mēneša mans uzbudinājums pagriezies uz citu pusi, un es atrodos tanī stāvoklī, kuru es domāju nobeidzis gadu atpakaļ. Turklāt Elza Rīgā arī slima.

Mans vecais saimnieks Ērglis, kurš reizēm ir asprātīgs, saka, ka vienīgā starpība esot istabas atslēga, kura tagad manās rokās. Kaut mazākais starpība būtu pašā istabā, bet tās finanses. Finanšu dēļ arī Elzai bija jāaiziet, kā jūs zināt, un tomēr viss lielais upuris neatsver vēl triju saimniecību vajadzības, iztrūkums gan nav liels, 5—7 r. par mēnesi, bet kapitāls ar nav liels, no kura tas jāsedz.

Un mana darba spēja, kuru slimība nospiež, caur nelādzīgo nošķirtību ir pavisam saraustīta, bet jāstrādā vēl vairāk. Es pat vairs labi nepanesu būt vienam pašam, ko es taču visu dzīvi esmu spējis. Es biju pieradinājies pie krukā, un nu jāiet savām kājām. Ko es gadiem glabāju kā mein Persönlichstes (manu personiskāko. A. B.), tas jāatklāj laudim par kapeikām. Taču ar to visu aprod, bet viņa tur dzīvo slima un novārgusi, un man jābūt objektīver Beobachter ihrer Krankheits Fortschritte (viņas slimības progresa objektīvam novērotājam. A. B.). Nu Jūs zināt, kādēļ es nerakstiju, man ir tikai vienas domas. Man negribas palaist sentimentalitātes, bet negribu arī, ka Jūs iedomātos nepareizu iemeslu, kādēļ nerakstīšana.

Bet varbūt es nepanākšu ne viena, ne otra. Mēs tik maz saprotamies. Jaunos gados es biju pie tā vainīgs, es biju vecākais, bet palaidu iniciatīvi. — Tev nav jābrīnās, ka vēstulei tāds slimniecisks raksturs, mans vēdera stāvoklis Tev kā ārstam to izskaidros. Es nupat esmu nonācis pie kefira. — Tu, nabadziņš, arī esi novārdzis, un māmiņa nu paliek mūsu veselības ideāls.

Kā Pēteris labi turas? Ja Tev būs laika man to at rakstīt, tad pastāsti par Jums pašiem arī tik plaši kā es pats par sevi. Kas dzirdams jauns? Man atraidīja visus lūgumus, es biju arī lūdzis priekš pāris nedēļām palaist mani uz Rīgu, kas Valteram bijis atļauts, jo Elza gulēja uz gultas slima; bet man vajadzēja no tāienes noskatīties.

Tagad runā, ka martā būšot spriedums... Vai Jūs nezināt ko tuvāku caur Vagneri? Kāds Zaļenieku direktors esot droši apgalvojis, ka viņa kasē esot noguldīti no Liziņas pāri par 1000 r., laikam uz Tavu vārdu.

Noguldījums esot izdarīts drīz pēc manas aizbraukšanas uz Berlīni 1896. g., tātad novembrī vai decembrī. Vai Vagners tiešām tāds mīkstčaulis, ka nevar to izdabūt zināt. Jā, Cimmermans esot to teicis. Aizraksti pati uz Zaļeniekiem, varbūt, ka tad dabūsi atbildi.

Par sevi man vēl tad jāsaka, ka es no Ērgļa aizgāju uz pilsētu, kad Elza gāja uz Rīgu. Bet bija jau arī laiks bijis, jo pāris dienas pēc tam ispravņiks bijis pie Ērgļa apklaušināties. Tagad man jāmaksā veseli 8 rubļi par kortēli, bet ir diezgan vājš, tā ka es gribu atrast labāku; raksti tādēļ drošības pēc tikai uz vārdu, pastnieks jau zina. (Tagad ir Pskov, Pokrovsk, d. Postņikova.)

Un nu dzīvojiet veseli, mīlie ļautiņi, daudz paldievs par mīlo apciemojumu.»

Šis «mūžīgais uztraukums», kurā Rainis dzīvoja, turpinājās vēl veselus trīs mēnešus: martu, aprīli, maiju un pirmo nedēļu arī jūnijā. Aspazija šajā laikā brauca vairāk reižu uz Pleskavu pie Raiņa. Kad noskaidrojās ministrijas lēmums, ka Raini izsūtīs uz Vjatkas guberņu, tad Aspazijai bez kārtējiem braucieniem bija jābrauc vēl.

Konkrētāk par to liecina Aspazijas komentārs pie kādas Raiņa vēstules: «Kaut gan tad centāties sevi mierināt, ka spriedums var būt attaisnojošs, bet garu tomēr nospieda arī ļoti drūmas domas un bažas par baigām varbūtībām. Bija domas par smagu sodu, pat nāves sodu. Bij arī pārrunāts un pārdomāts, ko tādos gadījumos darīt. Ja būs tāla izsūtīšana, tad iesim abi. Te jau bija arī precedenti no citu revolucionāru dzīves. Dekabristu sievas bij gājušas līdz saviem vīriem uz Sibīriju. Tāpat bij savu viru likteņus dalījušas daudzu sociālistu-revolucionāru sievas.

Arī nāves soda gadījumā mana doma bija Rainim sekot... Par to liecina tanī laikā uzrakstītais dzejolis «Pēdējā mila» (krājumā «Dvēseles ceļojums», 85. lpp.):

Kā dai gan vajag tai mīlai būt,
Kuru kā pēdējo dvēsele jūt?
Kad vakars ap tevi jau izplešas,
Kad nāve velk melnas robežas,
Lai tava dvēsele nebaidās,
Lai viņa kā mājā iegriežas.
Tas nebūs kaps, kur bedīts tiek,
Tas mātes klēpis, kur dusēt liek.
Un netrūks starp mums pavediens:
Jo zini, kad iesi — — tu neesi viens —

Vēlāk, kā zināms, Rainim piesprieda 5 g. noņemšanu Vjatkas guberņā. Tas bija smags sitiens mūsu dvēselēm. «Kā griezīgs svilpiens tas pārgrieza divas dvēseles,» tā apmēram Rainis sakarā ar to izsakās kādā dzejā.»

Spriedums Rainim tika paziņots aprīļa vidū. Tas dzejnieku ļoti satrauca, un viņš ar visādi motivētiem lūgumiem mēģināja izbraukšanas laiku novilcināt, lai nokārtotu nepieciešamās darīšanas: sagādātu ceļa naudu utt.

Izbraukšanas laiku Rainim arī izdevās novilcināt līdz jūnija sākumam. Kurā datumā dzejnieks izbraucis no Pleskavas, nav īsti nosakāms, bet 9. jūnijā viņš raksta Aspazijai uz Pleskavu atklātņi jau no Maskavas, piezīmēdams, ka vakar viņš neesot varējis rakstīt, jo bijis noguris. Iespējams, ka Rainis bijis Maskavā jau 8. jūnijā. Var būt, ka šajā dienā viņš bija izbraucis arī no Pleskavas.

Ar viņa pirmo trimdas vietu Raini joprojām saistīja vairākas nepatīkamas, sāpīgas atmiņas, bet arī dažas

patikamas. Lai pieminam tikai spožo cīņu, ko Rainis Pleskavā izcīnīja par jauno latviešu valodu, kā arī jo-projām apziņā glabātās domas par nākotnes cilvēku. Rainis aizbrauca no Pleskavas ar nākotnes cilvēka tēlu sirdī . . .

Lielupē, 1961. gada 6. martā.

PLESKAVAS TRIMDAS LAIKĀ PUBLICĒTO RAIŅA RAKSTU BIBLIOGRĀFIJA

Saīsinājumi

- a — Oriģināldzejoļi un atdzejojumi.
b — Proza un prozas tulkojumi.
c — Lugu tulkojumi.
d — Žurnālistika. Tieslietas. Literatūrzinātne.
MV — «Mājas Viesis».
MVp — «Mājas Viesis» pielikums.
MVM — «Mājas Viesis Mēnešraksts».
DL — «Dienas Lapa».
DLp — «Dienas Lapas» pielikums.

1898. gads

- a) Rainis. *Bez augļu*. MVM, 3. nr., 231. lpp.
Rainis. *Gaustin gaužos*. MVM, 5. nr., 340. lpp.
Rainis. *Iedomu jaukie ideāli*. MVM, 6. nr., 453. lpp.
Tulk. Rainis. Alkaja «*Ciņā*». MVP, 33. nr.
Tulk. Rainis. M. Ļermontova «*Dēmons*». MVM, 1. nr., 7.—12. lpp.,
2. nr., 81.—89. lpp.
(An.) *Atgaiņāšanās epigrami* (Sacensība. Savstarpēja palīdzības
biedrība. Padoms istā laikā. Latviešu Homērs. Cien. valod-
nieks. Jauna rokasgrāmata ceļotājiem. Nemirstība. Klinklāvi-
ņam). MVP, 25. nr.
Zobgals. *Nepateicība*. MVP, 26. nr.
Zobgals. *Jāņa dziesmas*. MVP, 27. nr.
Nopūtu Mārtiņš, kandidāts uz nabagmāju un badanāvi. *Iesūtī-
jums* (Dziļākajam pētniekam. Mūsu literāriskiem darbiniekiem.

«A propos!» Klinklāviņam. Cien. latviešu valodniekam). MVp, 28. nr.

Zobgals. *Kādi raksti praktiski?* MVp, 30. nr.

(An.) *Veco cienītāji* (Pēc vecas dzejas tie sēro. Kas miris, to teicam. Priekš veciem jūs cienību prasāt. Ak «māmuliņ». Pats savas naudas kalējs). MVp, 30. nr.

(An.) *Par ziņu radiem, draugiem, pazīstamiem*. MVp, 31. nr.

(An.) *Ielauzīšanās latviešu valodas jaunajā ābecē*. MVp, 31. nr.

(An.) *No Garzoba tautas dziesmu kamola* (Pērkonam pieci dēli. Rakstnieki dziesminieki. Garzoba pasta taša). MVp, 33. nr.

(An.) *Trīs puķītes, Garzoba plūktas «tēvijas» ārēs*. MVp, 35. nr.

(An.) *Brālības dziesmas jeb Klāviņš un gaudiņš roku rokā* (Nebeiguli. Pret «fondu». Dzīvo kā brāļi. Abi labi — bāz pekelē. Dabisks izskaidrojums). MVp, 35. nr.

c) Tulk. Rainis. A. Puškina «*Boriss Godunovs*». MVM, 3. nr., 167.—176. lpp.; 4. nr., 252.—262. lpp.; 5. nr., 321.—332. lpp.

Tulk. Aspazija un Rainis. G. Hauptmaņa «*Nogrimušais zvans*». MVM, 7. nr., 481.—486. lpp.; 8. nr., 561.—569. lpp.; 9. nr., 660.—668. lpp.; 10. nr., 721.—729. lpp.; 11. nr., 801.—809. lpp.; 12. nr., 882.—888. lpp.

d) X. *Aleksandrs Sergejevičs Puškins*. MVM, 3. nr., 161.—167. lpp.; 6. nr., 460.—465. lpp.; 7. nr., 524.—530. lpp.

R. *Francijas jaunākā literatūra*. MV, 49., 50. nr.

R. «*Baltijas Vēstneša*» jaunākā indiāniešu kara deļa. MV, 25., 27., 28., 29. nr.

1899. gads

a) Rainis. *Visu mūžu*. MVM, 5. nr., 385. lpp.

Rainis. *Mūžiņa*. DLp, 48. nr.

Rainis. *Aukstā dvēsele, lepnā dvēsele*. DLp, 54. nr.

Rainis. *Teika* (apstrādāta pēc Brīvēznieka pasaku krājuma). DLp, 24. nr. (Vēlāk pazīstamā balāde «Kara[meita].»)

Rainis. *Pēdējā kapeika*. DLp, 71. nr.

Rainis. *Pa jokam*. DLp, 71. nr.

Tulk. J. Rainis. O. E. Hartlebena «*Par Bālu Bābelē*». MVM, 4. nr.

- Tulk. J. Rainis. *Jo es tevi mīlu, tu mūžība*. Iz Caratruštas dziesmām. DLp, 18. nr.
- Tulk. J. Rainis. *Austrumnieku mitoloģiskā dziesma*. DLp, 77. nr.
- b) Tulk. Aspazija [un Rainis]. H. Senkeviča «*Kurp eji?*» (Quo vadis?). (Pirmo daļu tulkojis Rainis.) DL, 12.—56. nr.
- Tulk. Silmals. M. «*Divi draugi*». DLp, 24. nr.
- Tulk. Aspazija un Rainis. V. Gētes «*Iļīgēnija Tauridā*». MVM, 1.—4. nr.
- c) Tulk. Rainis. G. Lesinga «*Nātans Gudrais*». MVM, 5 nr., 325.—341. lpp.; 6. nr., 405.—419. lpp.; 7. nr., 485.—498. lpp.; 8. nr., 565.—577. lpp.; 9. nr., 645.—659. lpp.
- d) R. G. Hauptmaņa «*Fūrmans Henšels*». MVp, 1., 3., 4. nr.
- (An.) «*Fausta*» tulkoņāja iespraustās atbildes «*Mājas Viesa*» redakcijas rakstā «*Ciņa pret «Fausta» latvisko tulkojumu*». MV, 6. nr.
- (An.) *Iz literāriskās pasaules*. DLp, 30., 36., 42., 48., 54., 59., 65., 71., 77., 83., 88., 92., 97., 113., 117., 123. nr.
- R. *Par poļu jaunlaiku romānistiem*. DL, 36., 37. nr.
- Rainis. *Zelts un sudrabs*. MV, 8.—19. nr.
- ns. *Tieslietu jautājumi un atbildes*. MV, 7.—23. nr.
- Rainis. *Par E. Voltera etnogrāfiskiem rakstiem*. DL, 69. nr.
-

SATURS

Ievadam	5
No cietuma līdz trimdai	15
Pirmie četri mēneši Pleskavas pilsētā	17
Lauku mājās «Rigina gora»	22
Sarakstišanās ar draugiem	29
Tulkojumi	35
Žurnālistika. Raksti par tieslietām	49
Literatūrkritika	62
Dzeja	83
«Nākotnes cilvēks»	94
Pleskavas trimdas beigu cēliens	107
Pleskavas trimdas laikā publicēto Raiņa rakstu bibliogrāfija	116

А. Биркерт
Я. РАЙНИС
В ПСКОВСКОЙ ССЫЛКЕ

—
Латвийское государственное
издательство

—
На латышском языке

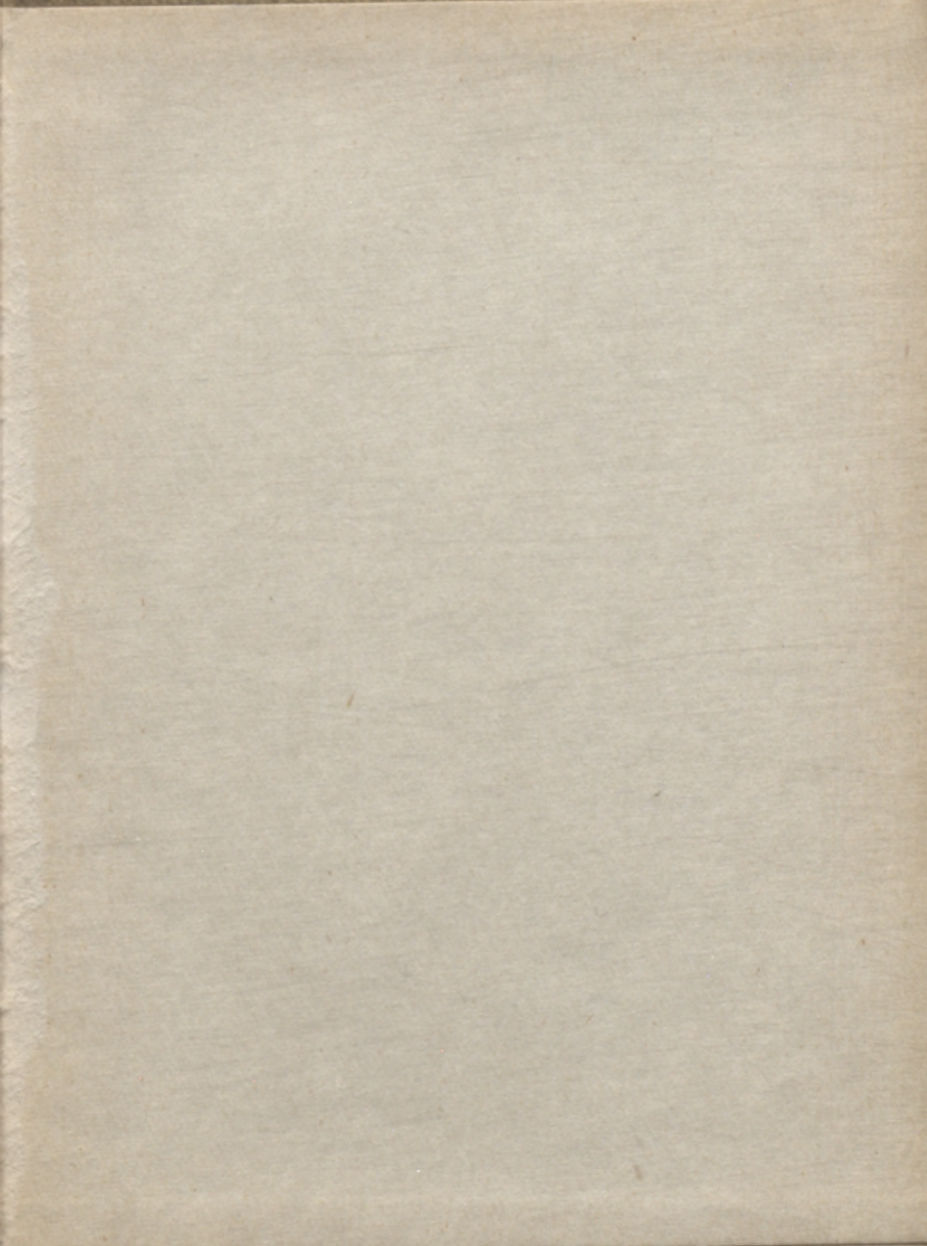
—
Mākslinieks K. Goldmanis.

Redaktors A. Vilsons. Māksl. redaktors
V. Selkovs. Tehn. redaktore L. Vasiļevska.
Korektore A. Epnere. Nodota salikšanai
1963. g. 5. oktobrī. Parakstīta iespiešanai
1964. g. 15. janvārī. Papīra formāts
70×108^{1/32}. 4,25 liz. iespiedl.; 5,83 uzsk.
iespiedl.; 5,16 izdevn. l. Metiens 5000 eks.

JT 17003. Maksā 40 kap.

Latvijas Valsts izdevniecība Rīgā, Padomju
bulv. 24. Izdevn. Nr. 17249-D2376. Iespiesta
Latvijas PSR Kultūras ministrijas Poligrā-
fiskās rūpniecības pārvaldes 2. tipogrāfijā
Rīgā, Dzirnauvu ielā 57. Pasūt. Nr. 2982.

8L1

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA

0304033138

